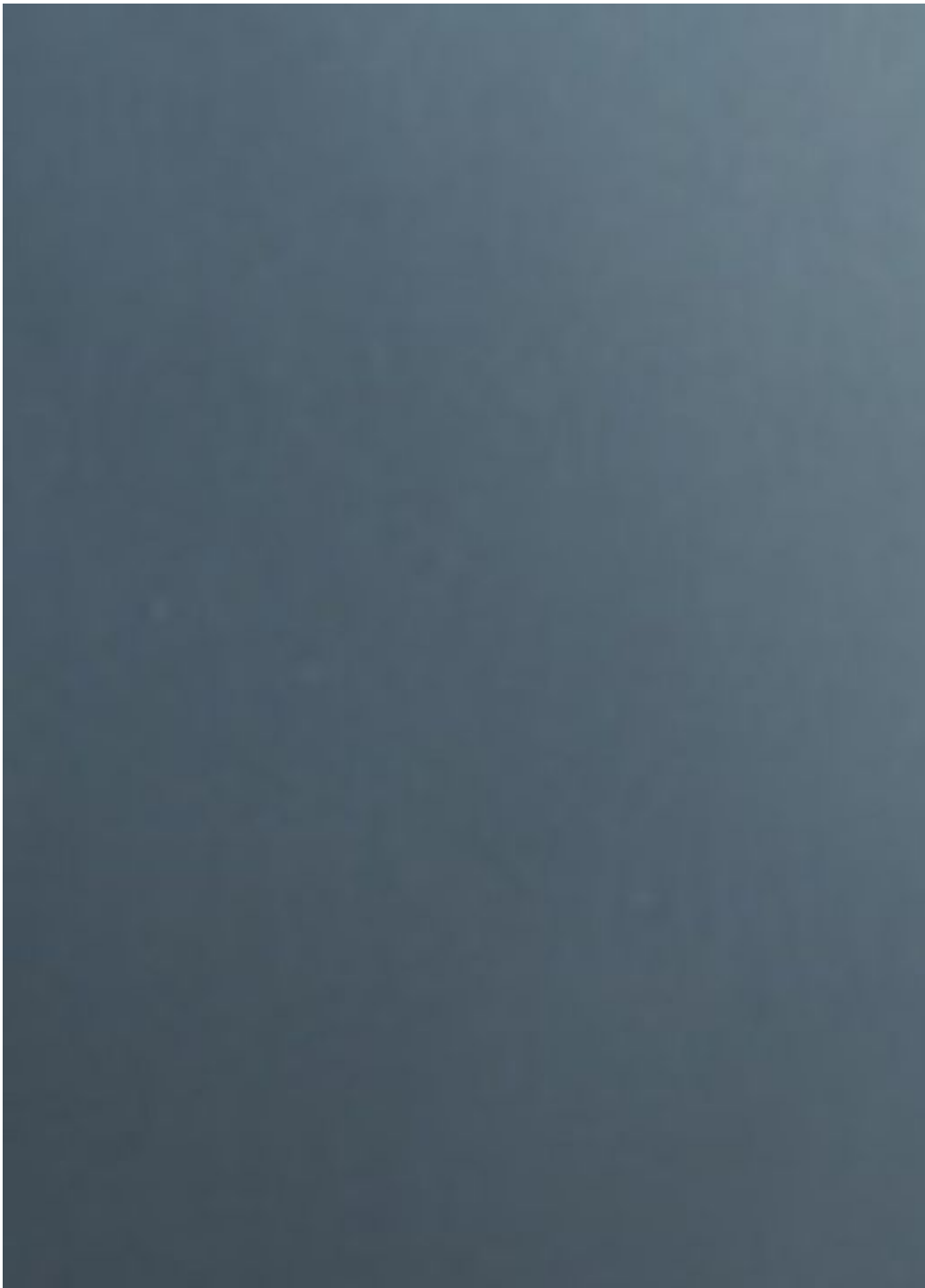

Liviu Rebreanu

Crăişorul Horia

Editura Bestseller

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

CAPITOLUL I – ÎNĂLȚATE ÎMPĂRATE!

Prin ceața albă şi necăcioasă, pe calea desfundată dinspre Arada, cobora în satul Albac, gâfâind şi suduind, Ursu Uibaru, țăran țanțoş, cu cisme ungureşti, cu căciula neagră pe-o ureche, gornic în slujba şpanului de la Cîmpeni. Fusese trimis de ieri cu porunci, a mas la Ion Mătieşu, tovarăş de gornicie din Arada, şi acuma se întorcea necăjit că nu întâlneşte vreo căruță, să nu-l apuce pe-aici noaptea şi vremea mai rea. Pe podețul de peste pârâul Albacului, în mijlocul satului şi în fața bisericuței de lemn, la răscrucea drumului spre Cîmpeni, îi ieşi brusc în față un flăcău cu țundra sură pe umeri. Bucuros că întâlneşte măcar un suflet de om, Uibaru strigă:

— Care eşti, măi omule?... Ia opreşte oleacă!... Tu erai Ionuț?

Flăcăul îşi strânse sumanul, săltându-se puțin din umeri, şi răspunse mormăind mohorât, parcă nu i-ar fi făcut nicio plăcere întâlnirea cu gornicul:

— Da ce-i porunca, bade Ursule?

Uibaru tăcu o clipă încurcat. Oprise pe flăcău, fără să ştie cine este, numai ca să-şi răcorească necazul schimbând două vorbe. Acuma însă i se păru că ar fi nepotrivit cu

slujba lui domnească să tăifăsuiască cu un băieţandru. Totuşi, fiindcă se nemerise să întâlnească pe feciorul lui Horia, zise mai întunecat:

— Apoi că prea bine nu-i, băiete! Că numai alaltăieri chiar domnul işpan l-a văzut pe tătâne-tău prin Cîmpeni, nu ştiu unde, şi tare s-a mâniat şi ne-o ocărât pe toţi, că, zice, cum se poate să umble Horia slobod şi nezăhăit de nimeni, în loc să şadă în temniţă împreună cu ceilalţi vinovaţi de răzmeriţa de-amu-i anul... Apoi, vezi, măi Ionuţ, multe am pătimit noi din pricina tătâne-tău şi tot am tăcut şi l-am ferit, că-l ştim om de omenie, dar nici aşa nu se poate mereu, să ne facă numai pozne cu domnii. Trebuie să mai ia seama şi dumnealui, să se ferească şi să ştie că domnii cu pandurii lor nu-l iartă şi nici nu s-or odihni până nu l-or vedea în lanţuri ori şi mai rău! Aşa să ştii, măi băiete, şi să-i spui şi dumnealui să ştie şi să ia seama!

— Să-i spun, cum să nu-i spun – făcu flăcăul tot morocănos.

— Îmi pare bine că te-am întâlnit ca să nu zică pe urmă badea Ursu că am fost viclean! urmă gornicul. Tocmai pentru că umblă vestea că iar vrea să plece la împăratul...

— Nu ştiu, bade – îl întrerupse Ion deodată cu imputare amară – dar ar mai putea şi domnii să ne lase în pace, că tătucu n-a făcut rău nimănui în lume fără numai bine şi-i păcat să-l hărţuiască mereu ca pe un câine!

— Na, apoi asta-i altă poveste! zise Ursu Uibaru cu glas aspru, ca şi când ar fi vrut să arate că el, slujbaş domnesc, nu se poate lăsa înduioşat. Sănătate bună, Ionuţ!

Parcă s-ar fi ruşinat că a vorbit lucruri atât de gingaşe cu un băietan fără minte, porni îndată la vale pe drumul noroios în care cişmele clefăiau la fiece pas. Ceaţa îl înghiţi curând şi flăcăul se pomeni deodată singur. Ascultă paşii ce

se depărtau până ce se pierdură, apoi scuipă cu scârbă:
— Bată-te Dumnezeu să te bată!
Îi era urât Ursu Uibaru. Toată lumea îl ura. În doi ani de gornicie a făcut mai mult rău oamenilor decât toți ceilalți gornici împreună. Flăcăul coborâse în sat numai ca să se întâlnească cu Ilina lui Ion Mătieşu, numai de dragul ei. Îi spusese fata că gornicul e pe-aici, totuşi i se părea că ceasul rău i l-a scos înadins în cale să-i strice bucuria. Era de vreo nouăsprezece ani, dar voinic şi chipeş ca un bărbat.
Se scuturâ ca şi când ar fi vrut să lepede urmele întâlnirii cu Uibaru, apoi o luă spre casă, pe lângă pârâul Albacului în sus. Îi reveni în inimă chipul Ilinei. De dorul ei începu să horiască. Avea glas cald şi dulce, ca şi tatăl său. Sosi sub coasta pe care se afla căsuța lor, mai la deal, în Crângul Feregetului. Aşteptă un răstimp parc-ar fi sperat că are să-l ajungă Ilina din urmă. Prinse a sui pe cărarea lunecoasă. Opinca se cățăra greu şi căuta mereu sprijin. Când se văzu în deal se opri să răsufle. Ceața rămăsese jos şi se întindea ca un giulgiu murdar peste valea şerpuită.
În crâng, cele câteva căsuțe de bârne, cu coperişele de draniță mucezite, se piteau răsfirate şi speriate printre pomi. Rămăşițele de pâclă, ca nişte smocuri de lână, atârnau prin copaci şi pe ştreşinile scunde, în fund, dincolo de tăpşanul crângului, coasta îşi urma urcuşul, învestmântată cu pădurea bătrână de fag.
Flăcăul trecu şuierând vreo trei pârleazuri până în grădina lor cu câțiva pomi şi o clăiță de fân. Casa, numai tinda şi o odaie, era atât de slăbănoagă că părea gata să se dărâme. Pe prispă, lângă uşa tinzii, şedea un om cu sumanul negru, cu pipa stinsă în colțul gurii.
— Aici erai, bade George? întrebă flăcăul mirat.
— D-apoi vezi bine – murmură țăranul fără să clintească, cu

un glas supărăcios. Venisem să mă sfătuiesc cu tătâne-tău c-am auzit prin sat că iar umblă să plece la împăratul după dreptate.
George Nicula, nepot de văr al lui Horia, mustăcios şi negricios, ridică întrebător ochii asupra flăcăului. Cotrobăind după cheia tinzii, Ion răspunse liniştit:
— Nu-i acasă, bade, şi nici n-a mai dat pe-aici de vreo săptămână! Că dumnealui mai mult e pe drumuri decât acasă, ştii bine şi d-ta!
— Ştiu. Dar mă bizuiam pe noroc. Dacă-l nimeream, ziceam să mă ia şi pe mine cu dumnealui, că şi io-s om de treabă şi cu dare de mână şi nu mi-ar sta rău să merg.
Aşteptă un cuvânt bun de la Ion, care însă se căznea să descuie şi mormăia o sudalmă. Urmă mai moale:
— Dumnealui ar putea numai să vrea, că doar unu-i Horia în țara asta şi oamenii îl ascultă mai mult decât pe vlădica.
— Aşa-i, nici vorbă— zise flăcăul, împingând uşa de perete şi adăogând apoi cu mândrie: Bine zici d-ta, unu-i Horia! Tocmai de aceea cu dumnealui să te înțelegi, că mie degeaba-mi spui.
George se simți puțin jicnit de vorbele feciorului şi răspunse mai înțepat, dar cu ochii în pământ:
— Eu socoteam că ar fi bine să merg şi pentru binele dumnealui, că badea Ursu nu se prea ajunge din multe de toate. Altfel eu n-aş vedea de ce să mă îmbulzesc că, slavă Domnului, cât îmi trebuie am, poate şi mai mult, iar cu domnii n-o duc rău defel şi nici de gornici nu mi-e teamă, că de mine nu pot să se atingă.
— Nu vii în casă, bade? făcu flăcăul nepăsător, parcă nici n-ar fi ascultat.
— Apoi c-am stat destul şi-i vremea să mergem pe-acasă – zise George ridicându-se. Dar tu să nu uiți şi să-i spui

unchiaşului ca să-mi poată porunci dacă-i de mers, auzi?
— Bine, bade George!
Intră în tindă, fără să mai aştepte până să plece George, şi închise uşa. Îl mai auzi mormăind afară puțin şi apoi depărtându-se. Trecu din tindă în casă. Pe pat, cu fața în sus, cu mâinile pe piept, se odihnea Horia.
— Dormi? întrebă Ion uimit.
— Ba! răspunse bătrânul, nemişcat.
— Ai venit de mult?
— Am intrat pe uşa dinapoi şi m-am aşezat să mă hodinesc... Cine era pe prispă? George?... Parcă i-am cunoscut glasul.
— Dânsul, – zise feciorul. Dar m-am întâlnit şi cu Ursu Uibaru, gornicul, în sat. Şi el m-a iscodit ca şi badea George.
— Lasă-i în plata Domnului! încheie bătrânul.
Ion îşi lepădă țundra şi scormoni în vatră să atâțe focul. În casă înserarea se închega filtrată prin cele două ochiuri de fereastră. Pe pat, Horia, mereu nemişcat, respira îngândurat şi din când în când ofta prelung. După ce țâşni o flacără bună din tăciunii ce mocniseră sub cenuşă, flăcăul se aşează pe laviță, la căpătâiul tatălui său, şi, parcă i-ar fi înțeles tăcerea 5 şi gemetele, întrebă:
— Da când aveți de gând să porniți, tătucule?
— Apoi chiar mâine, până-n ziuă – zise bătrânul înviorat, sculându-se deodată ca şi când întrebarea i-ar fi adus aminte ceva ce uitase de tot.
— Vai de mine! se spăimântă Ion. Şi nici măcar merindea nu ți-ai pregătit-o! Cum să pleci aşa la drum, taică? Ba încă ce drum!
— Mie-mi spui, băiete, care l-am mai bătut de trei ori? rosti tatăl cu o sfătoşie care-l întinerea. De asta să n-ai tu nicio grije! Numai Dumnezeu să ne ajute să fim sănătoşi să şi ne

întoarcem cu spor!
Acum începu sfatul cu feciorul. Întâi îi spuse că va pleca împreună cu Petre Nicula de la Vidra, cu Toma Pătruț pe care l-au ales muşcanii şi cu Vasile Bodoroiu din Ofenbaia. Mai trebuia să meargă şi Cloşcuț din Cărpeniş, că pe dânsul îl sortiseră şi cărpenişenii, şi buciumanii, şi abrudenii, dar degeaba, nu poate omul, că-i plin de necazuri. Rău îi pare că porneşte fără Cloşcuț, că de toate trei ori laolaltă au fost la împăratul şi tare bine se învoiesc, mai bine ca frații. Dar dacă nu se poate, nu se poate şi pace. Bani de cheltuială are douăzeci şi cinci de zloți, adunați de oamenii din Cîmpeni, Bistra şi Râul Mare în numele cărora se duce dânsul. Sunt colo în traistă, împreună cu jalbele şi cu poruncile împărăteşti pe care domnii de-aici n-au vrut măcar să le citească, necum să le împlinească.
După ce se înnoptă bine şi pe când bătrânul tocmai îl învăța cum să aibă grije de casă şi de toate, se pomeniră cu Toader Oargă, fratele lui Cloşca. Aducea o traistă umflată de merinde. O trimitea Mărina, că tot o pregătise şi baremi s-o aibă Horia pe drum dacă Cloşcuț nu poate pleca.
A doua zi, în zorii zorilor, bătrânul era în picioare. Căzuse o brumă groasă. Ceața se risipise de tot şi de jur împrejur munții, cu căciuli albe de zăpadă proaspătă, păreau nişte voinici mândri puşi acolo întru apărarea oamenilor. Horia îşi roti privirile peste şiragul de piscuri ca şi când şi-ar fi luat rămas bun de la prietenii cei mai dragi. Cum stătea aşa, drept ca totdeauna, căciula neagră apăsată puțin pe urechea dreaptă, cu ochii culoarea oțelului călit, cu mustața românească răsucită tinereşte, cu sumanul negru tivit şi înflorit cu şireturi vinete subt care se vedea cojocelul alb vrâstat pe piept de cureaua de la traista de piele, încălțat cu cisme cu turetcii moi şi încheiați numai până deasupra

glesnelor, nimeni nu i-ar fi dat cei cincizeci şi trei de ani împliniți. Alături de feciorul său cu capul gol părea un frate mai mare.

— Na, dragul tatii, rămâi sănătos şi Doamne ajută! zise apoi deodată cu glas blând.

Ion îi sărută mâna, iar el îl sărută pe amândoi obrajii.

— Noroc bun, tătucă, şi Dumnezeu să v-ajute! murmură feciorul urmărindu-l cu privirea plină de iubire şi înduioşare până ce se pierdu printre copacii crângului.

Ursu Nicula, fără să se mai uite înapoi, păşea voinicește pe marginea pădurii. Coti pe urmă spre Poiana, ca să ajungă mai drept prin Lespezeni la Scărişoara şi de-acolo, pe lângă Măgura Negrii, să treacă la Vidra de sus unde avea să se întâlnească cu ceilalți tovarăşi de călătorie la Petre Nicula...

Patru săptămâni şi patru zile au mers, mai mult pe jos, până ce au sosit, într-o zi de vineri, în preajma Crăciunului nemțesc, la Viena. Horia cunoştea binişor oraşul şi-i duse de-a dreptul la hangiul unde fusese anul trecut, un neamț tare de omenie care nu le-a luat niciun ban pentru găzduire, ba le-a mai întins şi câte-o mâncare din când în când, tot de pomană. Acolo numai cât şi-au odihnit puțin oasele şi s-au curățat, că s-au şi repezit cu toții la notarul public Ştefan Franz Enyedi, la care îl trimesese rândul trecut însuşi împăratul, ca să le facă acuma o jalbă şi mai frumoasă, dacă se poate.

Pe notar îl găsiră şi nici nu avură să aştepte decât vreo două ceasuri până să poată da față cu dânsul. Din gura lui însă aflară o veste urâtă, că anume împăratul Iosif e plecat de vreo săptămână în Italia, la Roma, pentru sfintele sărbători, şi nici nu se ştie când se va întoarce; se zice că tocmai pe la Paşti. Oamenii rămaseră năuci.

— Na, apoi atunci ce-i de făcut, măria ta? întrebă Horia într-

un târziu, mai venindu-şi în fire.
— De, oameni buni, ştiu eu ce să vă învăț? zise notarul, blajin, parc-ar fi vrut să-i liniştească. Faceți şi voi ce v-o îndrepta Dumnezeu?
— Că asta aşa-i, nici vorbă – murmură Horia îngândurat şi posomorit.
Țăranii schimbară între ei priviri întrebătoare. Enyedi era un om foarte cumsecade, crezător la necazurile celor nevoiaşi, săritor şi cu vorba şi cu fapta, măcar că ungur şi domn. Înalt, subțire, slab, cu o bărbuță gălbuie, vorbea româneşte ca un român. Se trăgea dintr-un sat de pe lângă Aiud şi cunoştea toate durerile iobagilor. Totuşi Horia, de data asta, avu o bănuială şi zise:
— Apoi dac-am venit atâta cale, om mai ieşi până pe-afară să ne sfătuim între noi şi pe urmă ne-om întoarce la măria ta!
Horia se duse cu ceilalți tocmai la palatul împărătesc, să afle el acolo dacă e adevărat ce a spus notarul. Un slujitor în uniformă strălucitoare îl lămuri în câteva cuvinte că da, împăratul e plecat din Viena pentru mai multă vreme. Alți doi slujbaşi la fel. Horia nu era mulțumit. Aşa l-au purtat cu vorba domnii şi acum trei ani ca să nu-l lase să pătrundă în fața înălțatului împărat. Pe când stăteau la sfat într-un colț, o cătană veni la dânşii. Era de pe la Făgăraş şi, văzându-i în portul românesc, nu l-a răbdat inima să nu se apropie. Un ceas l-a descusut Horia până s-a convins aievea. Şi pe urmă s-au întors la Enyedi:
— Ne-am gândit şi ne-am învoit, măria ta, să aşteptăm aici până o veni acasă preaînălțatul împărat! Ş-apoi, fiindcă tot trebuie să zăbovim mai multişor, să ne îngădui să-ți povestim din fir în păr, măria ta, toate suferințele noastre, ca să le pui pe hârtie, să le afle maiestatea sa şi să ne

ocrotească cu porunci mai straşnice că altfel pierim!
— Bine, Ursule, prea bine! zise notarul cu bunătate. Am să vă ascult şi să vă fac pe plac şi să dea Dumnezeu să iasă toate bine. Eu, îți aduci aminte, v-am făcut şi de rândul trecut tot ce mi-ați cerut, ba am fost cu voi şi la maiestatea sa...
Ştiindu-i fără mulți bani în oraşul cu cheltuieli mari, Enyedi i-a îndreptat la un sas din Orăştie care se aşezase de vreun an pe-aici deschizând o circiumă cu han pentru oameni mai săraci, afară, la marginea oraşului. Le-a dat şi o scrisoare ca să-i primească şi să-i găzduiască ieften. S-au învoit repede cu sasul să doarmă pe unde se va putea, să mănânce ce se va găsi, să rămâie la dânsul cât vor dori, numai în schimb să-i muncească ce va trebui. Erau foarte mulțumiți; puteau acuma să aştepte fără grija zilei de mâine.
Numai Horia n-avea astâmpăr parc-ar fi stat pe jăratec. Umbla toată ziua prin oraş, el ştia pe unde, şi seara, când se aduna cu tovarăşii, mereu le spunea:
— Poate s-o îndura Dumnezeu să vie acasă împăratul mai curând, să ştim odată dacă-i albă ori neagră, că aşa nu mai merge, măi oameni!
Peste câteva zile apoi s-a dus la notarul Enyedi, a aşteptat până ce a rămas singur.
— Ei, Ursule, ce necaz mi te mai aduce? îl întrebă notarul. Dacă-i lungă povestea, şezi colea, să mi-o spui pe îndelete, că eu te ascult bucuros!
Horia oftă:
— Lungă-i, măria ta, şi numai cu amar şi cu sărăcie, de nici nu ştiu de unde s-o apuc. Dar de spus trebuie să ți-o spun ca să ne ajuți şi dumneata la înălțatul împărat să dobândim dreptate cât mai degrabă că altfel are să fie rău de tot! Măria ta să alegi ce trebuie ales, că eşti om cuminte şi învățat!

Enyedi avu un zâmbet de încurajare. Cunoştea el plângerile iobăgeşti şi mai cu seamă pe cele din Ardeal, recunoştea multe nedreptăţi şi compătimea pe cei ce le sufereau. Se socotea puţin filosof şi, în această calitate, mai obligat să asculte pe cei mici deopotrivă ca pe cei mari. Horia îndeosebit îl interesa. Pentru un ţăran fără carte i se părea foarte deştept, foarte stăruitor şi cu o voinţă în stare să spargă zidurile. Pe urmă avea în ochi o lumină ciudată, cu nişte pâlpăiri care pătrundeau în străfundul inimii, şi o privire căreia nu te puteai împotrivi. Impresia aceasta neobişnuită i-a rămas de anul trecut, când l-a văzut întâia oară, dar acuma părea şi mai accentuată.

— De trei ani umblă după mine gornicii şi pandurii şi toţi slujbaşii să mă prindă şi să mă spânzure, măria ta! N-am omorât pe nimeni, n-am furat, n-am greşit nimănui şi cu toate astea sunt fugărit şi hărţuit într-una ca o fiară! Trebuie să stau tot ascuns, să ocolesc drumul mare ca tâlharii numai pentru că zic dumnealor că eu am învăţat pe oameni să ceară dreptate şi lege... Na, apoi aşa să fie şi încă n-ar fi niciun păcat, că doară fără dreptate şi fără lege nu putem trăi! Dreptu-i, măria ta?

— Drept, drept – murmură notarul.

— Dar vezi că astea-s numai vorbe, că mânia cea mare a domnilor pe mine se trage de când am venit aici cu plângere la înălţatul împărat! Că de ce am venit şi cum am îndrăznit? Apoi de bine nu se jeluieşte nimeni, măria ta! Că n-am apucat noi nebuneşte calea Beciului, fără numai când am bătut în zadar la toate porţile şi de la Sibiu, şi de la Cluj, şi de la Bălgrad! Noi ne-am tot lăsat şi am tot îndurat orice ne-au poruncit domnii, fie cu dreptate, fie cu strâmbătate, şi de-aceea am ajuns azi de suntem în rândul vitelor şi nu ne mai îngăduie nici măcar să ne plângem... Până acuma vreo

şaptezeci de ani noi am fost oameni slobozi. Acolo, în Munții Apuseni, am trăit cum am putut, în sărăcia noastră. Bătrânii spuneau, când eram copil, că în vechime am avut un cap al nostru, stăpân peste întreg ținutul, un voievod român care dădea porunci şi împărțea dreptate. La noi în sat, în Albac, mai trăiesc şi azi moşnegi care au apucat în tinerețe vremurile când nu se pomenea pe-acolo iobăgie, ci toți erau slobozi deopotrivă. Atunci, spun dânşii, nici biruri nu plăteau nimănui, ci numai nişte plocoane către împăratul, cum fusese obiceiul din bătrâni. Până ce, într-o zi, s-au pomenit oamenii cu o poruncă mare care zicea că toți munții, toate casele, toate pământurile, tot, tot e moşia statului, iar oamenii care le-au stăpânit din moşi-strămoşi sunt iobagii cârmuirii. Şi îndată au venit slujbaşi de tot felul să gospodărească, să pună dări şi munci... Asta nici n-a fost aşa demult, că doar țin minte şi eu când a venit cel dintâi işpan la Cîmpeni, că eram copil şi mă miram. Pe urmă am mers din rău în mai rău. La început birurile erau mici. Pe vremea când m-am însurat eu, să tot fie vreo douăzeci de ani, întreg ținutul plătea cinci mii opt sute de zloți. Îmi aduc aminte bine, că fusesem jurat comunal. Acum vreo zece ani am plătit cincisprezece mii de zloți, iar azi trebuie să scoatem douăzeci şi două de mii. Şi încă de-ar fi numai atâta! Dar încetul cu încetul, an cu an, au venit fel de fel de dări deosebite, unele în bani, altele în muncă, aşa că acum noi suntem mai oropsiți chiar decât iobagii de pe moşiile nemeşilor, că în munții noştri mai mult de jumătate din oameni n-au deloc pământ roditor şi nici fânețe, şi totuşi birurile trebuie să le plătească întocmai ca şi când ar avea pământ.

Se opri deodată şi se uită drept în ochii notarului.

— Ce-i, omule? De ce te-ai oprit? se minună Enyedi.

— Măria ta – zise încet şi cu alt glas Horia – să mă dai afară când ţi s-o urî, că eu ţi-aş tot povesti o săptămână pe nerăsuflate şi poate şi dumneata n-ai atâta vreme să mă asculţi?
— Lasă, n-ai grije că ţi-oi spune eu când să încetezi!
zâmbi notarul.
— Na, bine măria ta! făcu Horia, mulţumit. Dumnezeu să-ţi dea sănătate şi viaţă lungă!... Ei, şi cum zic, măria ta, ne-a ajuns cuţitul la os. Că amu n-avem drept nici de păşunit vitele, nici să tăiem lemne pentru nevoile noastre. Nu mai avem niciun drept, fără numai datorii. Trebuie să tăiem cincisprezece mii de stânjeni pentru domeniul de la Zlatna şi să le ducem, uscate şi curăţate, unde se dă porunca; trebuie să cosim, să strângem şi să cărăm atâtea mii de care de fân din livezile statului; trebuie să ducem vinul şi vinarsul statului, pentru unele sate, depărtare de patru zile, până la Zlatna, să cărăm fier din Hunedoara pentru minele statului şi orz din Ţara Ungurească pentru berăria statului, cale de douăsprezece zile şi mai mult, şi toate astea pe nişte preţuri de batjocură. Fiindcă în munţii noştri nu se fac bucate, aveam drepturi din vechime să aducem fără vamă din Ţara Ungurească grâu şi porumb şi orz şi de toate. Poate că-ţi aduci aminte, măria ta, că anul trecut am adus chiar privilegiile domneşti cu peceţi, de pe vremea crailor Sigismund şi Batori şi Rakoczy cel bătrân şi cel tânăr, de ni le-ai scris din nou pentru maiestatea sa. Că eu nu spun minciuni şi vorbe goale, măria ta! Acuma trebuie să cumpărăm toate de trei ori mai scump de la arendaşii domeniului, ca să-i îmbogăţim pe ei din sărăcia noastră. Pe urmă mai vine şi comitatul cu alte biruri şi alte munci pe oameni, pe urmă gornicii şi primarii care mai trag şi pentru ei. Iacă aşa Maca vei Bota, primarul nostru din Râul Mare,

şi Vasile Goia din Vidra şi cu cel din Cîmpeni şi din Bistra, s-au apucat şi au stors de pe oameni cincisprezece mii de florinți pentru cheltuieli de cancelarie, iar solgăbirăul Komaromi, ca să nu rămâie mai prejos, a poruncit să-i scoată şi pentru cancelaria lui nouă mii. Şi bieții oameni de voie de nevoie au plătit, dar socoteală de bani dânşii n-au dat nimănui nici până-n ziua de azi... Când a văzut norodul că nedreptățile nu se mai isprăvesc, s-a gândit să trimită o deputăție la cârmuire, la Sibiu, să se plângă şi să ceară ocrotirea legilor. Acolo însă i-au trimis înapoi, după ce mai întâi le-au spus că iobagii trăiesc din averea şi mila domnilor şi că deci nu au dreptul să-şi pârască stăpânii. Asta ca asta, dar pro vizorul domeniului s-a supărat foc că oamenii au îndrăznit să umble cu jalbe şi a tras în judecată pe toți deputații comunelor. Fireşte, judecata i-a şi pedepsit, ca să ție minte să nu mai crâcnească niciodată. Şi uite aşa s-au ales care cu douăsprezece, care cu douăzeci şi cinci de vergi zdravene, Petre Nicula şi Toader, Junga şi Vasile Pascu. Până şi Gavrilă Todea, moşneag de optzeci de ani, a trebuit să sufere ruşinea de-a fi bătut, încât din bătaia asta i s-a tras şi moartea peste câteva luni. Uite aşa ni se face nouă dreptate, măria ta... Apoi dacă a înțeles lumea că la cârmuirea din Ardeal nu se găseşte apărare, ne-am sfătuit şi ne-am hotărât să facem ce-om face şi să ne plângem chiar maiestății sale înălțatului împărat. Şi au strâns oamenii bani, rupând de la gura copiilor, şi ne-au dat câte douăzeci de zloți şi ne-au trimis să cădem în genunchi la picioarele tronului şi să dobândim o uşurare pentru cei năpăstuiți. Aşa am venit întâia oară aci acum patru ani, când mai trăia încă fie iertata împărătească Maria Terezia, dar era tare bătrână şi slăbită, de n-am putut ajunge nici măcar să-i vedem fața, oricât ne-am trudit şi ne-am rugat. Peste un an

iar am pornit la drum şi am avut noroc de ne-am putut apropia de înălțatul împărat şi ne-a mai mângâiat sufletele cu o vorbă bună şi cu porunci către domnii de-acasă să fie mai milostivi. Azi-primăvară a trecut anul ne-am ostenit din nou şi din nou maiestatea sa ne-a făgăduit dreptate, că erai de față şi măria ta. Au plecat porunci bune de-aici, dar degeaba, măria ta, că nici poruncile împărăteşti nu le mai ascultă nimeni, că domnii spun că asupra noastră nici împăratul n-are putere, fără numai dânşii. Ba încă poruncile înălțatului împărat mai rău i-au înverşunat împotriva noastră încât nu mai avem altă scăpare decât ori să pierim, ori să ne luăm lumea-n cap, ori, Doamne fereşte, cine ştie ce alți poznă!... Ş-apoi de-aceea ne-au trimis iarăşi oamenii a patra oară!

Notarul se sculase şi se plimba de ici-colo, privindu-şi vârfurile cismelor, cu mâinile încopciate la spate. Acuma se opri în fața lui Horia şi zise:

— Oamenii tot pe tine te trimit unde-i mai gingaş?

— Oamenii mă ascultă, măria ta, fiindcă şi eu ascult durerile lor! spuse Horia simplu, fără urmă de mândrie. M-a învrednicit Dumnezeu de am prins oleacă a scrie şi a citi, pe urmă, umblând mereu prin lume, m-am obişnuit a grăi şi nemțeşte, şi ungureşte, atâta cât trebuieşte omului prost, şi de aceea au socotit comunele să mă trimită mereu şi pe mine să le caut dreptatea... Altfel sunt sărac, măria ta, pentru că toată viața am ținut partea celor slabi şi la judecăți, şi la primării şi peste tot. Aşa m-a lăsat Dumnezeu!

Enyedi îl bătu prietenos pe umăr.

Peste câteva zile Horia reveni:

— Măria ta, să mă iertați, dar mai am să-ți spun nişte întâmplări pe care n-ai de unde să le ştii şi pe care trebuie să le scrii nesmintit în jalba către înălțatul împărat, ca să

afle tot şi să poată cumpăni bine dreptatea... C-apoi mai ales din pricina asta am venit noi acuma aşa de iute, că primejdia-i mai mare ca altădată!... Acu-i anul, în primăvară, pe la sfârşitul lui mai, în vremea când ne întorceam noi spre casă de la preaînălțatul împărat, s-a întâmplat o poznă la bâlciul din Cîmpeni. Să vezi, măria ta, cum şi ce s-a întâmplat!... La bâlciul de țară ce-l ținem noi în Cîmpeni aveam din bătrâni privilegiul să vândă numai Cîmpenii băuturi de tot felul, ba încă să ia şi vamă de la străinii care ar aduce la târg vreo băutură de vânzare. Cârmuirea de la Sibiu însă acum trei ani a arendat dreptul de cârciumărit unor armeni care numaidecât s-au apucat şi au oprit lumea să mai cumpere sau să vândă vreo băutură fără numai de la dânşii. Bine, asta-i cârciumăritul îndeobşte. Oamenii au cârtit, dar s-au supus. Porunca-i poruncă şi gata. Acu vine bâlciul la Cîmpeni. Cârciumăritul e una, bâlciul e alta. Pentru bâlci era privilegiul străvechi al Cîmpenilor. Armenii însă nu! Au scos ei băuturi în târg şi au trimis slujitori înarmați să vegheze ca nu cumva să cuteze cineva a vinde vreo băutură. Slujitorii, obraznici şi fuduli, au început să se ia la harță cu târgoveții, cu pricină, fără pricină. Pe un nenorocit de țăran din Albac, care adusese nişte mied de vânzare, l-au luat la bătaie şi l-au dus în sudălmi şi lovituri la işpanul Intze să-l judece. Alt slujitor alerga călare prin piață şi pleznea cu biciul pe cine nu i se ferea din cale, până ce a călcat pe un țăran din Zarand care tocmai îşi strângea în dăsagi lâna cumpărată. Omul înfuriat a pus mâna pe un topor şi, ca să se răcorească, s-a repezit la un butoi cu vin de-al arendaşilor şi l-a spart. Alți necăjiți şi batjocoriți i-au sărit în ajutor şi s-au pus să se răzbune pe butoaiele armenilor. Slujitorii şi ceilalți lefegii ai arendaşilor au luat-o repede la sănătoasa. Gornicii înşişi n-au îndrăznit

să iasă să potolească mulțimea răzvrătită, care acuma răcnea şi umbla să se arunce la pivnițele arendaşilor, să le verse toate băuturile. Cine ştie ce s-ar mai fi întâmplat atunci dacă primarul din Râul Mare, Dumitru Todea, nu s-ar fi dus să liniştească poporul, mai cu porunca, mai cu vorbă blândă şi să împiedece vreun rău mai mare. Acu, să vezi, măria ta, ce-a ieşit din întâmplarea asta!... Cum s-a aflat la Sibiu despre iuțeala de la Cîmpeni, îndată s-au trimis porunci straşnice să fie cercetați şi crunt pedepsiți toți făptaşii. Şi s-a adunat la Zlatna în mare grabă forul dominai, a prins douăzecişitrei de primari şi jurați din comunele învecinate, i-au aruncat în temniță şi i-au chinuit luni de zile până ce în sfârşit astă-primăvară i-au osândit pe toți, pe unii să fie numai bătuți cu vergile, pe alții cu temniță grea, iar pe câțiva la moarte. Aşa pe Petre Manciu din Secătura, pe Simion Bostan şi Andrieş Pascu din Cîmpeni, pe Ursu Gomboş din Vidra, pentru că ar fi aţâțat poporul şi ar fi ținut sfaturi în taină şi au luat bani de la oameni ca să trimită deputății cu plângere la împăratul. Cel mai crâncen a fost însă osândit tocmai Dumitru Todea, cel care potolise norodul. Bietul Dumitru trebuia să fie întâi torturat, apoi să-i taie capul, trupul să i-l despice în patru şi bucățile să fie puse în țeapă... Provizorul domeniului cerea să se ia osândiților dreptul de apel şi pedeapsa să se împlinească îndată, mai ales pedeapsa cu moartea, că, zicea, aşa ar fi poruncit guvernul. Spre norocul sărmanilor năpăstuiți, forul dominai n-a ascultat cererea provizorului şi a primit apelurile. Comunele spăimântate şi îngrozite au trimis rugămințI la Viena şi înălțatul împărat, milosiv ca totdeauna, a poruncit să oprească pedepsele până se vor cerceta mai bine greşelile vinovaților. Degeaba. Numai pedeapsa cu moartea au schimbat-a în temniță pe viață,

încolo... Şi ca să vezi mai bine, măria ta, cum ni se face nouă dreptatea, să-ți spun că în osândă am fost cuprins şi eu împreună cu vărul meu Petre din Vidra, cu toate că noi nici măcar nu eram acasă, că de-abia pornisem de-aci de la maiestatea sa, cum prea bine ştii şi măria ta!... Şi uite aşa se umplu temnițele, iar pe urmele noastre sunt mereu pandurii fără nicio vină decât că vrem oleacă de dreptate!... Iar comunele ne-au trimis acuma să ne rugăm fierbinte la maiestatea sa să se îndure cel puțin de cei care suferă în temniță, chinuiți şi urgisiți şi nevinovați, să dea poruncă aspră să-i lase pe la casele lor, să-şi vadă de necazuri şi de nevoi! Şi să ne îngăduie domnii noştri măcar să ne jeluim la picioarele înălțatului împărat şi să nu ne oropsească aşa de rău din pricină că inimile noastre caută mângâiere în bunătatea şi mila maiestății sale!

Notarul îl ascultă cu aceeaşi bunăvoință, făcându-şi chiar însemnări după unele lucruri ce i se păreau lui vrednice să fie puse în jalba către împăratul. Horia însuşi nu ostenea şi nici nu contenea cu jelaniile. Cel puțin o dată pe săptămână aştepta răbdător la poarta lui Enyedi, întreba veşti despre maiestatea sa şi apoi mai adăoga câte-o poveste ca să cunoască domnul notar toate fețele întâmplărilor.

Astfel trecu Crăciunul, veni anul cel nou 1784. Țăranul din Albac ajunse obişnuitul casei notarului. De câteva ori i-a dat şi de mâncare, ba l-a pus să povestească şi de față cu nevastă-sa, o femeie bună ca pâinea caldă şi care mereu suspina şi lăcrima când auzea despre suferințele oamenilor.

— Să nu te superi, măria ta – zise apoi Horia într-o zi – că eşti domn şi dumneata, dar nu mă pot stăpâni să nu-ți spun: tare s-au înrăit nemeşii în vremea din urmă! Poate că s-a schimbat şi lumea, dar răi sunt şi fără suflet! Baremi cu noi românii se poartă ca şi când am fi vite. Noi nu suntem

buni decât la munci, încolo parcă nici n-am fi oameni. Vitele chiar o duc mai bine ca noi, că muncesc şi după munca lor au de mâncare, dar nu plătesc biruri şi nici nu suferă umilinţe zadarnice. În vechime se spune că oamenii au fost robi. Iacă, măria ta, eu socot că şi robii aveau viaţă mai omenească decât noi. Apoi dacă nici legile nu ne apără şi nici măcar credinţa noastră nu e cinstită de stăpânii ţării! Vezi, măria ta, în Ardeal sunt stăpâni şi ungurii, şi saşii, şi săcuii, iar românii numai iobagi şi jeleri şi vai de ei, cu toate că pământul al nostru a fost şi noi suntem cei mulţi, adică talpa ţării!... Eu am umblat mult, măria ta, şi prin Ţara Ungurească şi pe la noi, şi pe-aici printre nemţi. Am stat de vorbă cu tot felul de neamuri şi am auzit multe jelanii şi dureri, dar rău şi batjocură ca la noi nu-i nicăiri în lume, zău aşa!... Românul numai apa n-o plăteşte şi aerul, încolo tot, tot! Ce să-ţi mai spun eu, măria ta, că eşti de prin părţile noastre şi cunoşti lucrurile! Că la Paşti şi la Crăciun trebuie să mergi la curte cu un colac, cu un ulcior, cu o luminare, cu o găină şi, dacă ai, fie cu iertare, doi porci, pe cel mai gras tot nemeşului îl duci, ba de se întâmplă să n-ai deloc, pleci la târg şi cumperi şi-l dai domnului că altfel nu-i de trăit. Să faci patru zile pe săptămână pe seama domnului, dar baremi să ai şi tu pământ! Dar la noi oamenii n-au niciun sfert de iugher şi totuşi trebuie să muncească patru zile nemeşului. Şi munceşte nu doar bărbatul, ci şi femeia trebuie să toarcă, să ţese pânză de în, să facă horbote, iar dacă nu ştie ori nu poate lucra destul de bine şi pe placul doamnei, apoi trebuie să plătească cu bani alta în locul ei. Nici după moarte nu scăpăm, măria ta, că văduvii tot ce-a lăsat bărbatul i se ia, ba o mai aruncă şi prin temniţe şi o chinuiesc să mărturisească până la un vârf de ac tot ce i-a rămas. Are nemeşul vin prost şi nu poate scăpa

de el, îndată pune pe iobagi să-l vândă şi dacă se strică ori nu se vinde, plăteşte bietul român. Ai zece oi, una ți-o ia domnul, şi cu oaia îți ia şi mielul. Nu, nu, măria ta, am ajuns mai rău ca vitele! De-aceea unii domni nici nu mai înjugă vite la grapă, ci iobagi, că-s mai ieftini!...

Notarul dădea din cap, că adică da, da, aşa e, cunoaşte şi dânsul. Subt diverse forme a auzit mereu plângeri d-astea din Ardeal. Pe el îl interesau mai mult ca documente omeneşti. Recunoştea nedreptățile, dar pe de altă parte se gândea că aşa a fost totdeauna, în toate timpurile şi la toate neamurile, ca unii, cei mulți, să muncească şi alții, cei puțini, să huzurească din munca celor mulți. Ar putea fi lucrurile şi altfel, ceva mai bine, negreşit. El însă nu-i chemat să schimbe lumea şi în niciun caz nu ar vrea să-şi complice viața, după ce acum şi-a aranjat-o convenabil. Meseria împăraților este să-şi bată capul cu probleme de-astea. Dealtminteri Iosif II, regele cu pălărie, cum îl batjocoresc ungurii, numai reforme şi îmbunătățiri visează pentru popoarele sale. Poate că el are planuri şi pentru valahi.

Seara, când sosea la gazdă, Horia nu pregeta să povestească sasului şi mai amănunțit necazurile care i-au mânat pe-aci. Sasul înțelegea mai greu dar tot recunoştea că toate plângerile sunt drepte şi asigura pe Horia că împăratul Iosif, care e genial şi iubeşte deopotrivă toate popoarele împărăției sale, are să şteargă curând iobăgia şi în Ardeal, cum a şters-o în Austria şi în Cehia. De altfel hangiul avea mare respect pentru Horia, dădea mâna cu dânsul şi nu-l punea la muncă, cum îi punea pe ceilalți tovarăşi ai lui, ba-l mai cinstea şi cu câte-un pahar de vin, mai ales în serile când n-avea muşterii şi putea sta la taifas. Iar când a aflat că vorbeşte şi nemțeşte s-a bucurat mai mult şi îndată i-a făcut

cunoştinţă cu un prieten bun al său, fost grenadir şi acuma nemulţumit cu vremile şi împrejurările. Vânjos, bătăios, fostul grenadir strigă îndată:
— Nici popoarele să nu aştepte tot numai de la împăratul! Că şi împăratul e om şi face ce poate! Popoarele să mai puie mâna şi pe par când nu mai merge altfel! Dreptatea trebuie cucerită ca o cetate! Ai înţeles?
— Înţeles, cum nu! răspunse Horia cutremurându-se. Şi adăugă pe urmă, cu ochii în tavan, parcă ar fi privit în viitor: Omul tot rabdă, rabdă, până ce se umple măsura şi nu mai poate răbda, şi atunci... Doamne fereşte!
În sfârşit într-o zi notarul Enyedi îl întâmpină radios:
— Ei, Ursule, poimâine soseşte împăratul!... Uite şi jalba ţi-am făcut-o cum m-am priceput mai bine. Să ai noroc!
Mai trecură două săptămâni şi în ziua de întâi aprilie, împreună cu tovarăşii săi, Horia a pătruns la împăratul Iosif. Pentru că era acum a treia oară aci şi cunoştea obiceiurile, aştepta liniştit să-i vie rândul.
— Ursu Nicula! Iar tu?... Ce doreşti?
Era glasul împăratului, blând, cald, părintesc. Horia încremeni. Împăratul l-a recunoscut, îşi amintea că a mai fost cu plângeri şi-i vorbea româneşte, stricat, dar cu un surâs plin de bunăvoinţă. Cu jalba în mână, Horia se uita drept în ochii suri ai monarhului. Şi, fără să vrea, în acea clipă, i se părea că-l vede întâia oară, acum unsprezece ani, la Zlatna, unde sosise călare, cel dintâi Habsburg care se milostivise a cerceta
Ardealul şi pe români. Zâmbea şi atunci, în mijlocul mulţimii de mii de români, adunaţi cu plângeri nenumărate. Văzându-l atât de binevoitor, toată mulţimea s-a prăvălit în genunchi în faţa lui, iar dânsul, mişcat, a strigat pe româneşte: „Scoală, scoală”! Şi a început să strângă el

însuşi sutele, miile de jalbe din mâinile oamenilor... Copleşit şi de amintiri, şi de glasul ce-i răsuna mereu în urechi, Horia căzu în genunchi, murmurând:
— Înălțate împărate...

CAPITOLUL II – VINE HORIA CU PORUNCI!

Pe la Rusalii se răspândi vestea că s-au întors deputații de la împăratul şi că Horia aduce porunci bune. Popa din Albac a şi întrebat pe Ion, dar feciorul nu ştia nimica, numai că tatăl său încă nu sosise.
Pe urmă, în câteva zile, s-au lămurit lucrurile: cei trei au venit într-adevăr, dar Horia mai zăboveşte, că l-a oprit înălțatul împărat să-i mai dea nişte porunci noi şi poate şi alte semne ca nimeni să nu se mai îndoiască despre bunătatea lui față de norodul românesc oropsit de domni şi de slujbaşii cârmuirii.
Petre Nicula din Vidra nu mai contenea povestind fel de fel de minunății, mai cu seamă despre audiența la înălțatul împărat. De la dânsul s-a aflat întâi cât de bine cunoaşte împăratul pe Horia, cât i-e de drag şi cum s-a bucurat când l-a văzut, cum i-a zis pe nume şi l-a întrebat despre necazurile oamenilor, apoi cât de rău s-a supărat dacă i-a

spus Horia că domnii nu ascultă poruncile împărăteşti şi cum s-a jurat că are să-i înveţe dânsul omenie şi ascultare pe toţi... La biserică, la sfârşitul slujbei, după ce răspunse la toate întrebările, adăogă cu glas înălţat şi aproape ameninţător:

— Ehei, măi fraţilor, Horia e crăişorul nostru şi crăişorul împăratului, aşa să ştiţi! Ş-apoi dacă nici dumnealui nu capătă dreptate, înseamnă că a pierit dreptatea din lume şi putem să punem de mămăligă!

Dar nici Vasile Bodoroiu şi nici Toma Pătruţ nu stătură cu mâinile în sân şi cu gura încleştată. Şi ei împrăştiară vestea cea bună despre mila împăratului şi despre prietenia lui Horia cu preaînălţatul, încât din Zarand până la Bălgrad s-au umplut şi munţii, şi satele, şi toate inimile cu nădejdi trandafirii care se împleteau împrejurul lui Horia ca nişte cununiţe de nuntă mare. Apoi într-o seară, târziu, sosi şi Horia în Crângul Feregetului. Lumina albă de lună fâlfâia peste văi ca un văl de mireasă frumoasă. Cele câteva căsuţe împrăştiate în crâng păreau mici ca nişte jucării. Pe cerul negru clipeau stele rare înfricoşate de privirea rece a lunei cu obraz batjocoritor. Prin pânza de tăcere apele Albacului gângureau moleşite de somn. Din când în când numai câte-un hămăit de câine speriat sfârtica văzduhul, ca ţipetele gornicilor la muncile obşteşti, În marginea livezii, înainte de-a trece pârleazul, Horia se opri. Trebuia să-şi astâmpere bătăile inimii ostenite de drum şi de un simţământ ciudat. O jumătate de an se scursese de când plecase. Cât s-a zbuciumat în acest răstimp în oraşul cu străluciri multe şi totuşi cât i-a fost de dor mereu de munţii, de sărăcia şi de suferinţa de-aci! Se întorcea cu inima mai grea, dar de cum a pătruns în munţii proaspăt înverziţi, sufletul i s-a umplut de o bucurie caldă care răscumpăra toate grijile.

Traista de piele, umflată cu documente şi porunci împărăteşti, agățată peste umărul stâng, îl apăsa ca o povară chinuitoare. Sorbind lacom răcoarea serii de primăvară în fața codrilor unde şi-a măcinat cincizeci de ani de viață, i se păru că se întoarce nu de la Viena acasă, ci înapoi în timp pe o cărare strâmtă, cu urcuşuri aspre, pe care la fiece pas întâlneşte câte-o întâmplare, când mai măruntă, când mai însemnată, când mai tristă, când mai bucuroasă, din însuşi trecutul lui. Se simțea la o răscruce hotărâtoare unde, ca să aleagă calea cea dreaptă, trebuie negreşit să se uite înapoi. Toate gândurile şi toate planurile ce le-a morfolit în cinci săptămâni prin străini trebuiesc chibzuite aici, la fața locului, ca o spovedanie. Nu se potrivesc aici socoteli de aiurea. Locurile îşi au legea lor plămădită din respirația pământului şi a oamenilor care sunt şi au fost.

Îi era sufletul mai însetat acuma când simțea iar sub picioare glia aspră, sălbatecă şi totuşi primitoare care i-a hrănit toată viața şi mai ales care i-a înflorit copilăria. Fusese slăbuț, gingaş şi frumuşel ca o fetiță în copilărie. S-a deşteptat în lume înconjurat de o iubire mare, aproape bolnăvicioasă. Era al treilea copil, cei doi dinaintea lui muriseră până a nu împlini anul. Părinții îl corcoleau mereu înfricoşați să nu se prăpădească şi dânsul. Fiindcă se născuse între Crăciun şi Anul nou, popa îl botezase Vasile, dar în casă îi ziceau Ursu, ca prin farmecul numelui să-i dea mai multă putere de viață. Ursu i-a zis pe urmă toată lumea, până şi împăratul. Pe maică-sa a pierdut-o când era de zece ani şi nu şi-o aminteşte decât ca o frumusețe vestită în tot cuprinsul Munților Apuseni. Pentru că i-a semănat mult, gurile rele scorniseră că l-ar fi făcut cu un grof ungur care a văzut-o la un bâlci în Cîmpeni şi, de dragul ei, a venit

la Albac şi a stat aci trei luni, tocmai în vremea când stăpânirea trimisese pe tatăl său să aducă fier de la Hunedoara pentru cuptoarele băilor din Zlatna, lipsind astfel de-acasă şase săptămâni. Rău se necăjea când copiii, în batjocură, îi ziceau pui de grof, mai cu seamă din pricina tatălui său pe care-l iubea mai mult decât pe mă-sa şi pe care socotea că porecla aceasta îl răneşte adânc, deşi bătrânul nu se sinchisea de asemenea fleacuri, ba chiar râdea de ele. Om bun ca tatăl său nu s-a mai pomenit în Albac. L-a şi plâns tot satul când l-a omorât pădurea. Horia avea atunci nouăsprezece ani şi toate neamurile s-au năpustit asupra lui să-l însoare îndată, să nu stea casa pustie şi să se irosească bruma de avere ce-a rămas. El însă s-a împotrivit. Dacă ar fi să se însoare, şi-ar alege o femeie pe placul inimii. Are vreme destulă să caute. Şi pe urmă sufletul lui era plin de doruri nelămurite, învăţase bine meşteşugul de văsar. Cofele, ciubărele, donițele, furcile de tors pe care le lucra dânsul erau cele mai frumoase de se minunau oamenii cum poate să le facă, cum se minunau de altfel şi de doinele lui, cântate cu atâta inimă şi glas aşa de dulce că l-au şi poreclit Horia. Îi plăcea să cunoască lumea şi oamenii. Pleca cu văsăria lui când spre inima Ardealului de la Turda în jos, când prin Zarand spre Bihor şi Arad şi Banat. Cutreierând astfel ţara cu vasele şi doinele lui, ajunse să aibă cunoştinţe şi să fie iubit prin toate părţile româneşti, iar în sufletul lui să se adune toate durerile şi bucuriile celor mulți obidiți.

Într-o primăvară – era atunci tocmai de douăzeci şi patru de ani – pornind cu căruța plină de vase spre Zarand, a poposit în satul Criştior, pe drumul dintre Abrud şi Brad. Fiindcă îl apucase noaptea, a mas acolo, la marginea şoselei, în capul satului. A doua zi de dimineață, pe când se gătea să plece

mai departe şi horea un cântec de jale cu glasul lui moale ca o mângâiere, s-a pomenit în faţă, parc-ar fi ieşit din pământ, cu o domniţă frumoasă ca o zână din poveşti, subţire şi mlădioasă ca firul de trestie tânără, cu nişte ochi negri, mari şi umezi, adumbriţi de gene lungi şi leneşe. Stătea pe drumul zbicit şi-l cântărea cu o privire uimită de curiozitate. Mai înainte, pe stânga, la vreo sută de paşi, se vedea poarta de fier a castelului familiei Kristsori, cu gardul de zid înalt şi cu un şir de plopi bătrâni care parcă străjuiau grădina domnească. Horia îşi întrerupse îndată cântecul, îşi scoase cuviincios căciula şi dădu bineţe.

— Cine eşti tu? întrebă domniţa scrutându-l şi mai stăruitor din ochi.

— Ursu Nicula, domniţă, din Albac! răspunse dânsul simplu.

Era unica fiică a nobilului Kristsori, Rafaela, alintată şi răsfăţată de părinţi şi de cei cinci fraţi ai ei mai mari. Avea şaptesprezece ani şi toate capriciile. Cântecul ţăranului o atrăsese cu ritmul straniu şi dureros care parcă trezise în sufletul ei nostalgii străvechi. Înfăţişarea flăcăului cu părul castaniu închis, lung până aproape pe umeri, şi puţin inelat, despărţit pe creştet, cu figura brună arsă de soare, cu trăsăturile tari şi totuşi fine, cu nasul drept, subţire şi delicat, cu privirea aprinsă şi plină de isteţime, cu sumanul negru pe umeri – toate îi aminteau un tablou vechi din sala de arme reprezentând pe străbunul familiei, pe voievodul Boalea, fiul lui Boariu, căruia regele Sigismund, acum vreo patru sute de ani, i-a tăiat capul pentru că l-ar fi jicnit prin vorbe proaste şi de ocară, rostite faţă de mai mulţi nobili, în felurite locuri şi cu felurite prilejuri.

În vreme ce ţăranul îi spunea cum se duce cu marfa prin ţară s-o vândă şi-i arăta obiecte ce credea că o pot interesa,

ea se gândea numai la asemănarea ciudată dintre acest iobagiu şi strămoşul ei. La sfârşit însă îi zise prietenos:
— Când ai să te întorci acasă, să vii la noi la curte, să ne faci şi nouă lucruri d-astea d-ale voastre!
Toamna, cum s-a întors de pe drum, Horia s-a dus la curtea din Criştior. Domnița l-a recunoscut şi boierul bătrân l-a tocmit să lucreze ce-i va porunci domnişoara până la Crăciun... I s-a dat o odăiță unde a găsit toate sculele şi unde i s-a adus tot materialul de trebuință.
Niciodată n-a lucrat Horia cu mai mare bucurie, fiindcă domnița Rafaela stătea în fiecare zi ceasuri întregi să privească cum ciopleşte şi să-l asculte povestind întâmplări şi necazuri din viața iobagilor. Ochii ei mari sorbeau poveştile şi se umezeau uneori fără să-şi dea seama. Întrebase într-o zi pe tatăl ei cum se face că seamănă străbunul din tablou cu omul care lucrează vase de lemn, şi bătrânul i-a explicat confuz că nu poate fi vorba de asemănare, deoarece voievodul Boalea chiar de-ar fi fost român sau aşa-ceva, cu siguranță însă c-a fost nobil. Atât de puțin convingător i s-a părut argumentul acesta domniței că îndată a început să viseze pe strămoşul familiei povestind pe ungureşte aceleaşi necazuri ale iobagilor ca şi Horia. Iar peste câteva zile, urmărind firul curiozității ei capricioase, întrebă pe flăcău:
— Unde sunt crăişorii voştri?
— Vai, domniță, crăişorii noştri s-au făcut demult unguri şi acuma numai în visuri şi în basme îi mai întâlnim! răspunse Horia cu un suspin care totuşi domniței nu i se păru ridicol.
Aproape de Crăciun, când Horia a isprăvit lucrul, Rafaela n-a uitat a mai veni să-şi ia rămas bun de la dânsul şi i-a întins mânuşița ei să i-o sărute. Era caldă şi moale şi catifelată mâna ceea micuță şi avea un tremur de păsărică

speriată, iar la atingerea buzelor țăranului, degetele ei fine şi subțiri au strâns involuntar mina aspră în care se odihneau. Şi pentru că de atâtea ori vorbiseră despre crăişori, îi zise şi acuma, glumind şi cu un surâs de zână, ca în poveşti:

— Drum bun şi sănătate, crăişorule!

Vorbele acestea i-au rămas lui Horia în inimă ani de zile, şi tremurul mânuşiței calde şi zâmbetul de ispită, îşi dădea seama că visul e primejdios şi zadarnic şi totuşi nu se putea despărți de el. Câteodată se gândea să intre cătană, să meargă la război, să facă vitejii mari şi apoi să se întoarcă triumfător la curtea din Criştior, în fața domniței. Viața îl purta pe căile ei colțuroase, dar nu izbutea să-i alunge din suflet icoanele închipuirii. Când se simțea mai amărât, îi venea să se mulțumească a fi sluga ei toată viața, măcar s-o poată vedea uneori şi să-şi astâmpere inima. Îndată însă înțelegea că aşa ar fi pe vecie osândit şi nu i-ar mai rămânea nicio speranță... îşi făcea drum să treacă mai des prin Criştior, tot cu gândul că are s-o vadă cel puțin. Intra în vorbă cu sătenii şi-i întreba despre boieri ca să ajungă să afle despre ea. Totdeauna putea să se bucure căci oamenii o iubeau şi o blagosloveau fiindcă era bună şi vorbea româneşte ca şi dânşii.

Aşa au trecut mulți ani, până ce odată a aflat, parcă din văzduh, că domnița Rafaela se mărită. În ziua nunții s-a dus şi el la Criştior, s-a amestecat în mulțimea de iobagi care aşteptau trecerea alaiului domnesc, pe două rânduri, în straie de sărbătoare, pe ulicioara bisericii. În ajun plouase şi mai rămăseseră ici-colo petece de noroi. Toată lumea strălucea de fericire, numai el tremura cuprins de friguri. Apoi, din freamătul mulțimii, simți că se apropie nuntaşii. Zări pe mireasă, toată în alb, cu ochii plecați şi cu un fior de mulțumire pe obraji. Se sprijinea de brațul tatălui ei... Şi

deodată, chiar în fața lui, se opri şovăind. Jos, în calea ei, era o baltă de noroi peste care nu putea trece şi în care iarăşi nu putea călca ea, cu pantofiorii albi de mătasă. O clipă a ținut şovăirea şi nici n-a observat-o nimeni afară de Horia care urmărea fiece mişcare a miresei, parc-ar fi fost vorba de mântuirea sufletului său. Şi astfel, înainte să bage de seamă altcineva, el îşi smulse de pe umeri sumanul de sărbătoare şi-l aruncă peste noroiul din calea domniței. Se făcu o rumoare. Bătrânul Kristsori, cu barba puțin căruntă, aruncă o privire de mulțumire țăranului cavaler. Mireasa însăşi întoarse ochii cu un surâs. De-abia atunci ochii ei mari întâlniră privirea lui tristă. El înțelese că l-a recunoscut şi pe buzele ei i se păru că citeşte o şoaptă: „Crăişorul!" Apoi ea a trecut înainte lăsând pe suman două urme de paşi de porumbiță.

Horia a plecat degrabă, fără să mai aştepte sfârşitul. Îi era inima ca plumbul. Vedea că acuma s-a prăbuşit visul lui nebunesc. A mai umblat câteva săptămâni năuc şi apoi s-a însurat. Era de treizeci şi trei de ani şi se simțea bătrân. Şi-a găsit nevastă în Călata. N-a iubit-o şi, luând-o, şi-a zis în sine că se răzbună pe soartă.

Un răstimp sufletul i-a fost gol de orice năzuinți. Trăia de azi pe mâine ca toată lumea, prins numai de grijile mărunte ale vieții. Pe urmă nemulțumirea i s-a îngrămădit atât de mult că iar a început să fie urmărit de ochii domniței. Dar acuma numai cu mustrare şi dispreț încât îi stârneau mânie şi indignare. Îi apărea mereu şi din ce în ce mai stăruitor întrebarea: adică de ce românul să fie numai slugă, veşnic slugă, să slujească pe toți, să fie asuprit şi batjocorit şi bătut de toți? Țara asta-i românească şi totuşi românii sunt slugi în țara lor.

De-atunci năzuințele şi străduințele i s-au închegat într-o

țintă nelămurită. Iobagii români, oriunde se aflau, erau frații lui pentru care totdeauna era gata să sară să-i apere. Bătrânii povesteau că toate pământurile au fost ale românilor în vechime şi că străinii, profitând de blândețea şi răbdarea poporului, încetul cu încetul i-au luat toate drepturile până ce l-au făcut slugă. Prin urmare numai dreptate să fie şi atunci se va îndrepta şi viața românilor.

— Vrem dreptate! a început să spună dânsul oamenilor.

Şi a început s-o caute şi s-o ceară oriunde se ivea prilejul. Râvna lui a îndemnat şi pe alții încât azi dorul de dreptate mocneşte în toate căsuțele iobăgeşti. Până acum câțiva ani, oamenii nici măcar a se jelui nu îndrăzneau. Şi iată că azi plângerile au ajuns la împăratul! Iar acum doi ani, când deputații au pornit la Viena, moşul Gavrilă Todea, de optzeci de ani, cel bătut pentru că fusese la Sibiu cu jalba norodului, a strigat cu glas tare în fața oamenilor:

— Tu să fii crăişorul nostru, Ursule, şi să ne câştigi dreptatea întreagă măcar de-ar fi să ne omoare pe toți.

La întoarcere nu l-a mai găsit pe moşneag. Murise. Dar cuvintele lui i-au rămas înfipte adânc în suflet. A patra oară aducea acuma porunci de îndreptare de la împăratul. Dacă însă nici de data asta nu se va face dreptate?... Printre pomii înfloriți din livadă pluteau închipuiri alburii de aburi ca nişte stafii. Una părea că se apropie mereu, ispititor. Când o privi mai bine, se înfioră căci avea înfățişarea domniței care i-a încălzit odinioară inima. În aceeaşi clipă îi răsună în urechi:

„Dreptatea nu se cerşeşte! Dreptatea se cucereşte!“

Se spăimântă şi-şi făcu cruce. Vedenia nu mai era. Nu-şi dădu seama dacă glasul a venit de la închipuirea de aburi ori a răsărit din adâncimile sufletului său şi s-a ridicat ca o poruncă. În urechi îi țiuia neîncetat glasul stăruitor, cu

aceleaşi cuvinte, şi când trecu pârleazul, şi când bătu în uşa casei. Fiindcă nu răspunse nimeni, căută cheia şi-şi deschise singur. În odaie nu era nimic schimbat, parcă numai azi dimineaţă ar fi plecat de acasă. Feciorul trebuie să fie pe la fata lui Ion Mătieşu. Tinereţe! Ştia de dragostea băiatului şi ar fi fost bucuros să-l vadă însurat şi aşezat. Dacă ar fi avut şi el în tinereţe norocul să întâlnească iubirea, poate că azi nu i-ar ţipa în urechi vorbele acelea stăruitoare. Pentru dreptatea altora şi-a ucis fericirea lui. De şase ani nevastă-sa, cu copilul cel mic, a fugit la părinţii ei, la Călata. Nu s-a putut împăca cu ticăloşirea zi de zi a casei lor. I-a imputat mereu că a ajuns de ruşinea satului, că sunt mai nevoiaşi decât ţiganii, că se surpă casa peste ei... El recunoştea în sine că aşa este, cicăleala ei îl supăra totuşi. Ar fi vrut ca baremi ea să-i simtă şi să-i preţuiască zbuciumările. Când a plecat, trântind uşile, cu copilul cel mic de mână, a lăsat-o să se ducă şi nici pe urmă n-a mai chemat-o înapoi. Pentru viaţa lui avea nevoie să fie slobod în toate privinţele...

A doua zi era duminecă şi Horia a coborât în sat. A ascultat întâi slujba şi apoi, în faţa bisericii, oamenii l-au înconjurat să le spuie cum a umblat şi ce-a adus de la împăratul. În vreme ce se sfătuia cu sătenii, din cancelaria comunală, din colţ, a ieşit primarul Maca vei Bota, înalt, burtos şi fălos, şi a venit drept la dânsul, zicându-i:

— Na, Ursule, bine că ai sosit, că am poruncă mare de la işpan să te duc îndată la Cîmpeni, să-i povesteşti şi dumnealui ce porunci ţi-a mai dat împăratul!

Râse disprețuitor şi puse mâna pe braţul lui în semn că l-a şi arestat. Horia se smuci aspru şi răspunse:

— Măi omule, vezi-ţi de treabă şi lasă-ne pe noi în pace, că eu n-am nicio socoteală cu domnii tăi şi nici la înălţatul

împărat nu m-au trimis dânşii, ci oamenii aceştia de omenie şi dumnealor trebuie să le dau socoteală ce am făcut, iar nu altuia!
Primarul se burzului:
— Ba eu am să te duc, Ursule, măcar de le-ai supăra tu oricât de rău! Porunca-i poruncă şi eu n-am să calc poruncile nici de dragul tău şi nici de dragul nimănui!
Se apropie de Horia, dar un bărbat mai voinic îl îmbrânci încât se clătină şi ajunse tocmai în mijlocul mulțimii, de unde apoi fu aruncat afară în ghionturi necunoscute. Furios, primarul vru să se repeadă totuşi la Horia. Întâlni însă deodată atâția ochi amenințători, că se răzgândi, se întoarse şi pomi înapoi spre cancelarie, strigând în gura mare:
— Aşa?... Ei lasă că eu ți-s popa de-acu încolo, frate Ursule! N-ai vrut să asculți de vorbă bună, ai să ştii de frică! Te-am acoperit eu până acuma, dar lasă pe mine!... Mi-o plătiți voi cu toții!
— Ce să-ți mai plătim, că doar ți-am plătit de mult peste cincisprezece mii de zloți şi încă nu ne-ai dat socoteală! zise Horia batjocoritor.
Toată lumea izbucni în râs.
— Lasă că vă dau eu vouă socoteală, n-aveți grije! adăogă primarul din fața cancelariei, amenințând cu pumnul.
Atunci Horia, cu o sclipire ciudată în ochi, spuse celor dimprejur:
— Apoi nu-i nimica, oameni buni, că avem noi porunci de la preaînălțatul împărat pentru toate potăile!

CAPITOLUL III – DE LA ANA LA CAIAFA

În aceeaşi seară Horia sui coasta spre casa lui Cloşca din Cărpiniş. Se îmbrăţişară frăţeşte. Ion Cloşca era sufletul cel mai apropiat de inima lui. Cu vreo şapte ani mai tânăr, mai mic şi de statură, se potriveau totuşi în toate gândurile. Horia niciodată nu începea ceva fără să se sfătuiască şi să se învoiască cu Cloşcuţ.

— Bine că te-a adus Dumnezeu voinic şi sănătos! murmură Cloşca strălucitor de bucurie. Ia vezi, Mărino, să ne faci o mâncare domnească, auzi, că uite, a sosit fratele meu Horia!

Mărina, frumoasă şi harnică, era slăbiciunea lui Cloşca. O iubea atât de mult că de dragul ei ar fi fost în stare să şi ucidă. Dacă n-a plecat a patra oară cu Horia la Viena, de vină au fost şi ochii verzi ai femeii.

După ce îi povesti pe îndelete cum şi ce-a făcut prin Viena, Horia sfârşi:

— Iacă, Ioane, împăratul e cu noi, dar şi noi trebuie să fim cu împăratul!

— D-apoi nu suntem? se miră Cloşca.

Horia îl privi lung şi de-abia într-un târziu răspunse:

— Da, cu inima şi cu gura suntem, negreşit... Dar oare numai cu atâta făcutu-s-a vreodată ceva în lume?

Şi mai nedumerit, Cloşca întrebă:

— Apoi atunci?

De-abia în clipa aceasta văzu că fratele lui de cruce are parcă o înfăţişare nouă. Glasul îi rămăsese tot cel vechi, fierbinte şi prietenos, dar în ochii lui ardea o flacără care

înspăimânta, poruncind şi rugând în acelaşi timp.
— Fapte ne trebuiesc, Cloşcuț! mormăi Horia cu o privire ce îi scormonea inima. Nouă totdeauna fapta ne-a lipsit. De aceea ne-au încălecat toți veneticii de am ajuns slugi şi străini în țara noastră... Au venit ungurii peste noi cu foc şi sânge, şi i-am primit. Au făcut ei legi ca să ne încătuşeze, şi le-am primit. Au călcat legile făcute de ei pe spinarea noastră, şi am primit. Am primit mereu toate batjocurile pentru că ne-a fost frică de faptă. Parcă moartea n-ar fi moarte fie că ți-o dă călăul din porunca domnilor, fie că ai căpăta-o în luptă dreaptă dând şi tu înainte de-a primi lovitura... Suntem totdeauna uniți în supunere şi umilință şi niciodată nu ne putem uni ca să cucerim dreptatea. Nu e sat în țara asta unde să nu găseşti un sărman trup de iobagiu ba spânzurat, ba tras în țeapă, ba frânt pe roată şi ciopârțit în bucăți, spre a băga spaima în oameni şi a-i ține pe vecie în jug ca pe vite...
Cloşca încremenise pe laviță ascultându-l. În odaia curată, plină cu de toate ca un stup, vorbele lui Horia şerpuiau ca nişte limbi de foc mistuitoare. Se uita în ochii lui de oțel şi vedea numai luciri de săbii şi suliți înțepătoare. După un răstimp zise şi el cu sfială:
— Măi frate-meu Horia, mi-aduc aminte că-mi povestea bunicul, când eram micuț, cum s-au sculat odată iobagii, demult, poate să fie şi două sute de ani, împotriva domnilor... Şi spunea că au pornit oamenii şi au tăiat şi au aprins tot ce-au întâlnit, şi ai noştri ar fi cuprins Aiudul şi Clujul, şi au făcut prăpăd mare pretutindeni, de credeau că nu mai rămâne nici viță şi sămânță domnească. Ş-apoi deodată au venit cătane multe din Țara Ungurească, cu puşti şi cu cai şi cu tunuri, şi s-a băgat zâzanie şi frică în oameni şi s-au risipit care încotro. Dar căpitanul lor a murit

de moarte crâncenă, prăjit pe jilț de fier, şi tovarăşii lui au fost siliți să mănânce din carnea lui friptă şi smulsă cu cleşte înroşite în foc...

— Ştiu şi eu povestea asta, Cloşcuț – şopti Horia cu un zâmbet mohorât. Chiar domnii o răspândesc înadins ca să reteze din rădăcini orice pornire îndrăzneață în mintea noastră. Parcă toate pedepsele groaznice pe care le împart pentru vina cea mai uşoară, de ce sunt? Fiindcă numai aşa izbutesc să ucidă în noi, înainte de-a încolți, orice gând de răzvrătire.

Şi deodată adăogă cu un glas fierbinte ca o rugăciune:

— Cloşcuț, frate de cruce, uite azi, zi sfântă de duminecă, aici, în casa asta a ta bogată şi frumoasă, când te văd întâia oară după şapte luni, îți mărturisesc din suflet că aş îndura bucuros orice moarte, oricât de crâncenă, fără un geamăt şi fără o lacrimă, numai de-aş găsi oamenii care să îndrăznească a încerca să sfarme nedreptatea şi ruşinea!

Se făcu o tăcere lungă. Cloşca lăsă ochii în pământ şi murmură:

— Horia, Horia, mi-e frică de tine!

Parcă ar fi aşteptat răspunsul, Horia zise îndată, schimbat la față şi la glas:

— Ştiam, frate Cloşcuț, că noi nu suntem făcuți pentru fapte şi tocmai de aceea am adus iar o traistă plină de dreptăți pe hârtie. Uite-o colea! Doldora!... Asta ne trebuie şi am adus. Aş mai fi adus eu şi altceva, dar... Ți-oi lăsa poruncile ție, să te duci iar cu căciula în mână, să cerşeşti, cum am mai cerşit şi eu şi toți de atâția amar de ani în zadar pe la toate uşile. Şi domnii au să se şteargă dinapoi cu poruncile împărăteşti şi noi o să rămânem tot aşa cum suntem, ori poate mai rău, că dumnealor trebuie să fie mai supărați acuma că iar ne-am dus la împăratul... Ehei, bine

mi-au spus oamenii pe-acolo că fiecare are ce i se cuvine!
Cloşca se buimăci de tot. Până acum Horia fusese mai mlădios, mai îngăduitor. Chiar i se păruse că numai gura e de el. Niciodată n-a fost aşa de îndârjit. Poate l-au schimbat pe acolo oamenii? Aici, dimpotrivă, şi când cei prea necăjiți spuneau c-ar trebui să mai încerce şi cu răul, că binele nu te scoate la liman, Horia povățuise răbdare şi mereu răbdare.
Cloşca însuşi era din fire sfios şi cu mare supunere față de lege şi stăpânire. Avea avere frumoasă, avea nevastă tânără şi un dor de viață liniştită şi tihnită. A fost de trei ori la împăratul, dar mai mult de dragul lui Horia în care credea ca în Dumnezeu. Ultima oară, deşi comunele îl aleseseră, a făcut ce-a făcut şi nu s-a mai dus. Nu de frică, ci de cumințenie. Căci pe cât de stăpânit era de obicei, tot aşa de dârz şi neînfrânat dever nea când se pornea. Îndesat la trup, cu fața rotundă şi brună, cu ochii mici, scăpărători, se încăpățâna şi se înverşuna fără seamăn. Dacă apuca să făgăduiască, se ținea ca un rob.
De aceea acum cuvintele lui Horia şi mai cu seamă privirile lui îl tulburau. Îşi dădea seama de o primejdie mare spre care îl îndemna, cu atât mai mult că nu pricepea încă întreg gândul prietenului său. Pe de altă parte iarăşi nu putea să nu fie cu trup şi suflet alături de Horia care era mai înțelept decât toți şi care totdeauna a căutat numai binele obştesc. S-ar fi simțit o zdreanță de om dacă şi-ar fi părăsit fratele de cruce tocmai în clipa când s-ar ivi o adevărată primejdie.
Era încurcat şi nici nu mai ştia ce să spună. Din norocire tocmai atunci dădu buzna în casă frate-său Toader, însoțit de Vasile Sgîrciu, feciorul surorii lor Achimia, măritată în satul Selişte. Auziseră c-ar fi venit Horia şi voiau să afle şi ei câte ceva.

Într-adevăr trebuiră să schimbe vorba. Horia scoase din traista de piele bătută cu ținte galbene nişte documente prin care împăratul poruncea guvernului din Sibiu să facă îndată dreptate oamenilor, să-i apere de slujbaşii domeniului şi ai comitatului până când însuşi majestatea sa va hotărî asupra cercetărilor orânduite, să nu se atingă nimeni de deputații comunelor care au fost cu plângerile, iar pe oamenii care s-ar mai afla prin temnițe să-i trimită degrabă pe la casele lor.

— Poruncile astea trebuie să fi sosit la cârmuire, căci poruncile împărăteşti umblă mai iute ca picioarele mele – adăogă Horia cu un zâmbet amar. Acu să mai aşteptăm, să vedem ce-or face domnii de la Sibiu şi dacă n-or face nimica, apoi s-or duce iar oamenii comunelor să întrebe şi să se roage să împlinească porunca împărătească şi să slobozească din temniță pe Dumitru Todea şi pe ceilalți.

Cloşca, fiindcă adineaori şovăise, vru să fie mai zelos şi strigă că nu mai e vreme de aşteptat, ci să se dea de ştire oamenilor şi îndată să plece deputații la Sibiu până ce porunca împărătească e încă proaspătă. Horia îl potoli cu o privire puțin mustrătoare:

— Mai sunt doar câteva săptămâni până-n postul Sânpetrului. Ce înseamnă asta față cu răbdarea noastră de veacuri? Să nu umble bieții oameni în zadar şi să li se răspundă că n-a sosit nicio poruncă. Măcar atunci de-ar fi mersul cu folos!

Apoi în dumineca întâi din postul Sânpetrului se adunară la Cîmpeni oamenii din toate satele care făcuseră plângere la Viena. Îi chemase Cloşca. Se sfătuiră să plece câte doi bătrâni din fiece comună şi să afle la cârmuire ce s-a făcut cu porunca împărătească. Horia nu spuse nimica, deşi Cloşca, speriat de privirile şi de zâmbetul lui neîncrezător, a

încercat mereu să-l stârnească. În sfârşit Cloşca propuse să meargă negreşit şi Horia, căci fără dânsul n-are să se facă nicio ispravă. Toată lumea stărui, dar Horia refuză: el a umblat destul şi are dreptul să se mai şi odihnească; de altfel cârmuirea, cum ar da cu ochii de dânsul, l-ar şi prinde şi l-ar băga în temniță, ori poate l-ar şi spânzura, că doară de doi ani îl tot caută ca pe un tâlhar.

Deputații în frunte cu Cloşca, porniră chiar a doua zi la Sibiu, zăboviră acolo vreo trei zile pe la porți până ce un domn foarte împopoțonat îi primi, îi ascultă cu băgare de seamă, stătu pe gânduri, răsfoi prin nişte cărți groase şi apoi le spuse să vie după răspuns peste două zile. Se întoarseră peste două zile şi atunci acelaşi domn le vorbi şi mai blând că oamenii care sunt prin temnițe vor fi sloboziți cât de curând, iar ei să se ducă acasă şi să aştepte fără grije căci plângerile lor vor fi cercetate de aproape şi li se va face dreptate până în două săptămâni... Cloşca oftă uşurat şi mulțumi domnului cum se pricepu mai frumos. Parcă i-ar fi luat o piatră de pe inimă, aşa se simțea de vesel pe tot drumul lung până acasă. N-avu răbdare şi, după ce îmbucă ceva, se repezi până la Albac, să-i spuie şi lui Horia că dreptatea soseşte. Horia nici nu clipi, îl lăsă să isprăvească şi pe urmă zise rece:

— Bine, frate Cloşcuț, să vedem peste două săptămâni!

Îndoiala din glasul lui îl îndârji şi-l hotărî să plece iar, numai cu câte-un om din fiecare comună, să afle rezultatul la Sibiu chiar din gura acelui domn de treabă. Fură primiți însă într-o cancelarie mai mică, de către alt domn, ursuz, bătrân, uscat, cu pana de gâscă după ureche. Înțelegea mai rău româneşte, răscoli mai multe bucoavne şi le spuse plictisit că nu s-a sfârşit încă deplin cercetarea, dar să vie din nou peste alte două săptămâni... însăşi amânarea

aceasta dovedeşte că guvernu vrea să facă dreptate, se gândi Cloşca mulţumit, că altminteri putea să ne alunge acasă fără niciun răspuns ori să ne spuie verde că n-avem dreptate. Fireşte, duse şi la Albac vestea bună, dar Horia neclintit, zise iarăşi:

— Bine, frate Cloşcuţ, să mai aşteptăm două săptămâni!

Cu aceiaşi tovarăşi, Cloşca luă drumul spre Sibiu. Inima totuşi îi era strânsă mai cu seamă din pricina răcelii lui Horia. Fură purtaţi de la o cancelarie la alta două zile. A treia zi pătrunseră numai până la un aprod care le comunică răspunsul cârmuirii: că jalba lor, împreună cu toate documentele şi cu porunca împărătească, a fost trimisă la Galda, domnului fişpan, şi că pe viitor să nu mai vie pe-aici, fără să se ducă acolo după dreptatea ce li se cuvine.

Cloşca îngălbeni. Dacă plângerea a ajuns la Galda, slabă nădejde de dreptate a mai rămas. Fişpanul comitatului Albei era baronul Kemenyi, trufaş, dispreţuitor şi fără inimă, de la care niciun iobagiu n-a primit decât vergi sau furci. Dar se reculese, căci nu voia să se dea bătut. Îi apărea mereu Horia, cu zâmbetul neîncrezător şi cu ochii plini de necunoscut, şi se îndemna să mai încerce. Îi era teamă că, de va ieşi dreptatea lui Horia deasupra, se va întâmpla ceva ce n-a mai fost.

Pentru că mai aveau merinde, se înţelese cu tovarăşii ca, întorcându-se spre vetrele lor, să se abată pe la Galda. Fişpanul nu era acasă. Aflară că e pe la Aiud, la vânătoare, dar că îl aşteaptă să pice în două-trei zile. A patra zi veni într-adevăr şi găsi deputăţia de iobagi la poarta castelului. Cum îi văzu, se încruntă. Nu suferea pe iobagii cu jalbe, zicând că jalba e începutul răzvrătirii.

— Ce-i, măi oameni? întrebă baronul, oprind trăsura. Ce

cătați pe-aici în loc să fiți la muncă şi pe la casele voastre?
Vorbea atât de bine româneşte că oamenii spuneau c-ar fi chiar român sau măcar de neam românesc. Cu căciula în mână, Cloşca răspunse supus:
— Umblăm după dreptate, măria ta!
— Aha, după dreptate! făcu fişpanul strâmbând din nas.
După ce auzi însă despre ce e vorba, se îmblânzi şi le spuse liniştit că a lipsit de-acasă şi de aceea n-a putut să ia cunoştință de porunca maiestății sale care trebuie să fi sosit în zilele acestea. Are să se intereseze cât mai curând şi va judeca după dreptate, numai ei să fie oameni cumsecade, să muncească cinstit şi să-şi vadă de treburi. În urma stăruinții lui Cloşca, dădu voie să vie peste vreo două săptămâni după răspuns.
Astfel oamenii se întoarseră acasă cu speranțe de bine. Totuşi Cloşca nu se mai duse la Albac: îi era frică de batjocura lui Horia.
Ca să înduioşeze pe fişpan, Cloşca se întoarse la Galda cu optsprezece oameni, tot unul şi unul. Iar nu-l găsiră. Acum era la Cluj, la un sfat domnesc. Un scriitor ieşi însă în curte şi le spuse răstit că măria sa n-a avut răgaz să se ocupe de chestiunea lor, că a trebuit să rezolve lucruri mult mai serioase, totuşi, în semn de milă şi bunăvoință, i-a poruncit lui să le aducă la cunoştință că, îndată ce-i va rămâne timp liber, are să cerceteze şi afacerea aceasta şi, prin urmare, să mai treacă peste vreo două-trei săptămâni pe-aici... Cloşca clocotea. Se stăpâni şi zise doar că, deoarece tot au venit şi-s osteniți, vor aştepta şi pe măria sa. Scriitorul se înfurie cumplit, socotindu-se ofensat în demnitatea sa. El le-a vorbit în numele domnului baron şi nu dă voie nimănui să se îndoiască de cuvântul său, iar la sfârşit îi scoase afară din curte numai în sudălmi ungureşti. Oamenii, îndemnați

de Cloşca, nu se descurajară. Au aşteptat o săptămână încheiată până ce a sosit fişpanul. Dar fişpanul era de asemenea mânios că n-au împlinit poruncile scriitorului, care e nemeş şi mâna lui dreaptă, şi le porunci să plece îndată acasă şi să vie peste două săptămâni. Să nu mai cuteze însă a veni atât de mulți, că oamenii de treabă nu bat drumurile când e vremea muncilor...

Cloşca era abătut. Dumineca următoare, la ieşirea din biserică, povesti ce-au pățit, dar adăogă, fiincă se afla şi Horia de față:

— Pentru dreptate sunt în stare să-mi tocesc picioarele până la genunchi!

Horia zâmbi. Tot aşa vorbise şi el odinioară.

Când ajunse la Galda şi pătrunse iar la scriitorul supărăcios, Cloşca vorbi mai supus şi mai mieros chiar decât vorbise cu fişpanul, căutând astfel să-l înmoaie, fiindcă înțelese că acum de el atârnă dreptatea. Şi într-adevăr scriitorul se îmblânzi şi răspunse că baronul l-a însărcinat pe dânsul să citească toate hârtiile şi să-i raporteze. Până într-o săptămână va isprăvi. Atunci apoi să vie oamenii ca să-şi afle dreptatea.

Întâi plănuiră nici să nu se mai întoarcă acasă, ci să aştepte aici săptămână, cum au mai aşteptat şi de rândul trecut. Cloşca stărui să nu rămâie. I se părea atât de sigur că a izbândit, încât ținea să afle şi Horia asemenea ştire. Horia însă era dus prin Zarand.

După răspuns acuma, ca să fie mai pe placul fişpanului, veni numai cu cinci oameni. Fiecare aduse însă şi câte un plocon pentru scriitorul în mâinile căruia se găsea soarta comunelor: un purcel de lapte, două găini grase, o gâscă îndopată, o sută de ouă într-un ciubăraş lucrat de feciorul lui Horia... Gornicul de la poartă fu trimis înlăuntru cu

darurile. Totuşi scriitorul nici nu se arătă, nici nu-i chemă în cancelarie. Numai gornicul le aduse răspunsul: să meargă acasă şi să-şi vadă de muncă; cercetările s-au făcut şi s-au sfârşit şi din ele s-a văzut că toată vina este a lor pentru că n-au fost destul de ascultători şi supuşi poruncilor domneşti; deci să nu mai umble pe drumuri că altfel vor fi şi ei foarte aspru pedepsiți.

Cloşca, desperat, a rugat pe gornicul român să facă bine să-i lase să vorbească şi dânşii cu măria sa scriitorul, că poate are să se îndure să le împartă o dreptate mai bună. După multe stăruințI gornicul îşi luă inima în dinți şi se duse înlăuntru cu rugămintea lor. Peste câteva clipe însă a ieşit roşu ca para focului. Iobagii să nu mai îndrăznească a stărui, că îndată îi dă pe mâna pandurilor să le tragă câte zece vergi la spinare. Şi dacă se încăpățânează să stea pe la porți, să ştie că vor fi puşi în lanțuri şi trimişi la închisoare, să se sature de rebeliune.

Pământul se clătină subt picioarele lui Cloşca. Ieşi din curtea castelului domnesc cu paşi şovăitori, parc-ar fi fost beat, urmat de cei cinci tovarăşi, năuciți ca şi dânsul. Nu mai era în stare să gândească nimica. Ori încotro îşi arunca ochii i se părea că vede numai prăpăstii. Se târâră aşa până la gazda lor, Matei Pratea, iobagiu pe moşia fişpanului, bătrân, cu nouă copii şi văduv. I se făcu milă de Cloşca mai ales, care era prăpădit de tot, şi le spuse, în mare taină, să mai încerce şi la Bălgrad, că este acolo un maior tare de omenie şi poate dumnealui să-i învețe ceva, că mult bine a făcut multora de-l blagosloveşte toată sărăcimea. Se spune chiar că ar ține de nevastă o românCă, pe fata unui protopop de pe Someş unde românii sunt grăniceri, scăpați de domni şi de iobăgie. Maiorul a vrut să tragă la cătane şi pe oamenii de pe-aici, ca să-i mântuiască de robie, i-a şi scris într-o

carte, dar domnii au prins de veste şi s-au supărat c-or să rămâie fără iobagi şi i-au oprit pe oameni să mai meargă la Bălgrad şi au stricat socotelile maiorului.
Cloşca s-ar fi agățat şi de un fir de pai. A doua zi, pe la amiazi, sosiră la Bălgrad şi găsiră pe maiorul Altmayer, comisar de război şi comandantul biuroului de recrutări. Era grăsun, cu o față strălucitoare de bunătate. Deputații îi căzură în genunchi şi Cloşca îl rugă fierbinte să nu-i lase şi să le facă dreptate, că de unsprezece săptămâni aleargă şi altă nădejde nu mai este să fie ascultate poruncile împărăteşti.
Maiorul citi hârtiile, îşi atârnă şi ochelari, clătină din cap de câteva ori şi pe urmă, împăturindu-le cu băgare de seamă, răspunse blând cu accentul tărăgănat săsesc:
— Eu n-am nicio putere, oameni buni! Eu sunt cătană şi nu mă pot amesteca în treburi de țivili. Dreptate aveți, că aşa se arată în documentele astea. Dar eu n-am putere să vi-o dau, că de-aş avea, v-aş da-o... Voi însă să aveți răbdare, oameni buni! Duceți-vă acasă şi nu vă amărâți deloc. Maiestatea sa, împăratul, a făgăduit că iar are să vie pe-aici curând de tot, să vadă cum i s-au împlinit poruncile. Atunci să ieşiți şi voi cu jalbele şi înălțatul împărat n-are să vă lase cu inima întristată!
— Apoi c-am răbdat destul, domnule maior! Zise Cloşca întunecat, ca şi când ar fi trântit o uşă grea.
Şi până acasă tot suduind au mers, ca să-şi mai răcorească sufletele. Iar duminecă, vorbind cu oamenii, Cloşca mereu se oprea şi scrâşnea, parcă turbase:
— Asta-i dreptatea domnilor, oameni buni, vedeți?... Precista şi soarele lor de domni!

CAPITOLUL IV – CU VOIA ŞI PORUNCA ÎMPĂRATULUI!

— Na, frate Cloşcuţ, acu ce mai facem? zise Horia peste câteva zile, găsindu-l mai potolit.

— Apoi ori pierim, ori ne facem singuri dreptate! răspunse Cloşca încruntat şi mohorât.

Altă ieşire nici nu vedea: să se învoiască în taină cu oamenii din toate satele Ardealului şi, într-o singură şi aceeaşi zi, să se năpustească asupra domnilor şi să-i omoare, iar curţile lor să le facă praf şi cenuşă. Numai aşa vor scăpa de unguri şi vor putea trăi în pace. Chiar socotise că până pe la Crăciun ar avea vreme destulă să se pregătească încât în ziua de anul nou să nu se mai găsească în Ardeal nici urmă şi sămânţă ungurească .

— Ehei, dacă s-ar împlini lucrurile astea ca din gură! oftă Horia gânditor. Trebuie chibzuit şi cumpănit bine, frate Cloşcuţ!

El de mult bănuia că aici au să ajungă şi tocmai de teama aceasta a alergat de atâtea ori până la împăratul. Şi de multe ori şi-a pus întrebarea: ce-ar fi dacă ar veni vremea şi ce-ar trebui să facă? Dar niciodată n-a îndrăznit să meargă cu gândurile până la capăt. De-abia acum la urmă, la Viena, după ce a ieşit de la împăratul, când a simţit că toate sforţările sunt osândite a rămâne zadarnice, şi-a zis şi el, ca şi Cloşca azi, că s-a umplut paharul. Totuşi el încă de atunci şi-a dat seama de greutăţile ce se vor ridica în cale. Oamenii se aprind iute, dar şi mai iute se lasă. Obida de

veacuri a mucegăit sufletele şi a tocit îndrăznelile. Mulțimea fără cap e neputincioasă...
Când reveni la Cărpeniş, peste vreo săptămână, găsi pe Cloşca închis în casă la sfat cu un om voinic, pletos, cărunt, cu mustăți mari, cu nişte ochi mici foarte sclipitori. Cloşca sări fericit:
— Vai, parcă Dumnezeu te-a adus, că tocmai despre tine vorbeam!... Uite, dumnealui e omul care ne trebuie! adăogă apoi arătându-şi tovarăşul. Mă mir cum de nu ți-am spus mai demult, dar dacă dumnealui numai din Crăciun în Paşti coboară în sat, cum să-l ții minte? Poate nu-l cunoşti deloc, că nici nu e cărpinişan, ci crişan, de la Vaca, peste dealuri, şi s-a însurat la noi pe moşie. A fost şi cătană, are obşit şi când zice o vorbă apoi e zisă. Îl cheamă Gheorghe Marcu, dar oamenii îi zic Crişan...
Crişan sfredelea pe Horia cu o privire plină de curiozitate. Auzise de dânsul şi-l respecta din pricina călătoriilor la Viena şi mai cu seamă pentru că a vorbit chiar cu împăratul, ceea ce lui, vechi ostaş, i se părea cea mai mare cinste. Ca mărginaş nu se amestecase până acum în treburile obşteşti ale satului. De altfel nici nu-i plăceau lui sfaturile oamenilor unde se cheltuia vorbă multă în zadar. Vorba fără faptă e ca şi recrutul care nu-i cătană şi nici civil. Având casa luată de zestre pe Coasta Dăroaiei, depărtişor de drumul țării, îşi vedea de necazurile lui şi nici când se ducea la târg, la Cîmpeni ori la Abrud, nu trecea prin sat, ci totdeauna peste dealuri, că-i venea şi mai drept.
Lui Horia îi plăcu omul. I se păru hotărât şi dârz. Mai mult în glumă totuşi îl cercetă, zicându-i cu glas prietenos:
— Cătană zici c-ai fost, dar în război fost-ai?
— Fost!
— Dar duşmani omorât-ai?

— Omorât!
Horia îi dădu mâna, adăogând cu alt glas, mai gros:
— Na, să ne fie întâlnirea într-un ceas bun şi cu noroc!
— Apoi ceasul bun tot numai omul singur îl alege! răspunse Crişan privindu-l drept în ochi.
Cloşca încercă să-i aşeze îndată la vorbă, mai ales că dânsul chiar începuse cu Crişan o poveste cu multe înţelesuri. Horia se codi. Pe de o parte nu voia să se destăinuiască unui om pe care-l întâlneşte întâia oară, oricâtă încredere i-ar fi inspirat; apoi socotea trebuincios să mai pipăie sufletele satelor înainte de-a putea alege şi porni pe o anume cale. Şi la Cloşca venise acum tocmai să-l îndemne să nu stea cu mâinile în sân şi să nu se mulţumească a scrâşni din dinţi, ci să vorbească cu oamenii din comunele lui şi să găsească pe cei mai vrednici.
— Cu dumnealui ne-om învoi noi repede, când o fi trebuinţă, că a fost cătană şi n-are lipsă de multă vorbărie – zise dânsul, uitându-se lung la Cloşca. Atunci ne-om duce noi la dumnealui acasă, că-i mai dec parte, numai să vie vremea!
— Dumneata eşti mai cuminte şi ai să chibzuieşti cum e mai bine – se amestecă Crişan. Dar boala lungă niciodată nu-i bună. Omul prost e slab şi fricos. Să nu-ţi fie cu mirare dacă domnii or afla toate gândurile dumitale mai curând decât oamenii!
Horia simţea la fel şi de aceea nu-şi dezvăluia nimănui sufletul întreg, nici chiar fratelui de cruce Cloşca. Dădu doar din cap că aşa este şi schimbă vorba.
Cum sosi însă acasă trimise pe feciorul său Ion să cheme pentru duminecă după-amiazi la Cîmpeni, în cârciuma lui Ispas Galdău, pe uliţa dinspre Bistra, pe Ursu Şoldeşu din Secătura, pe Ion Iobagiu din Bistra, pe David Onu Surdu

din Muşca, pe Ioniță Mămăligă din Mogoş, pe Ionuț Dandea din Bucium, pe Nicolae Fordea din Ponor... îl dăscăli cum să vorbească cu ei, cum să le spuie să vie negreşit ca să afle nişte porunci împărăteşti, dar nimeni să nu ştie despre plecarea lor. Înainte de a se miji de ziuă feciorul pomi, iar el însuşi se duse tocmai la Vidra, la Petre Nicula pe care, de când se întorsese de la Viena, îl întâlnise o singură dată în Cîmpeni, la târg. Petre era om mai cu stare, avea pământ şi vite destule şi o casă bună în marginea satului, într-o fundătură de vale. Muncea iama şi la văsărit, ca toți moții, ca să mai facă bani fiindcă îi dăruise Dumnezeu şi copii mulțişori. Se bucură zgomotos văzând pe Horia şi strigă:

— Ia seama, nevastă, să nu se surpe hornul, c-a dat Dumnezeu de-a mai venit şi pe la noi crăişorul nostru!

Dar Horia nu-i dădu mult răgaz, ci-i porunci să meargă să poftească până aci pe Iacob Todea şi pe Petre Goia, pe Tulia Nicula, pe Toma Gligor şi pe Pavel Bocu, să se sfătuiască puțin împreună cu toții.

Petre Nicula nu şovăi, deşi ardea să afle ce s-a putut întâmpla. Bănuia că trebuie să fie din pricină că poruncile împărăteşti n-au avut nicio putere şi-şi zicea că poate vrea să puie la cale o nouă plecare la Viena, deoarece aceiaşi oameni hotărâseră şi în trecut şi ei strânseseră chiar şi banii de drum din comune. Vidra e însă sat împrăştiat şi, până să-i înştiințeze pe toți, trecu de amiază, iar pe Tulia Nicula nici nu-l găsi deloc, fiind plecat cu vase prin țară de câteva săptămâni.

Spre seară se adunară şi Horia vru să le spuie mai întâi cum a umblat Ion Oargă Cloşca pe la Sibiu şi prin Galda. Ştiau toți.

— D-apoi dacă ştiți, oameni buni, ce-aveți de gând acuma? întreabă Horia întocmai cum întrebase şi pe Cloşca.

Clătinară din cap, se uitară unii la alții, mormăiră „Dumnezeu ştie”, „Ce să mai facem”, „Noi n-avem nicio putere”... De-abia târziu, Iacob Todea, mai amărât, zise:
— Până ne-or vedea tot plecați şi neputincioşi, domnii dreptate nu ne-or face, măcar să vie oricâte porunci de la împăratul! Şi oamenii, săracii, putrezesc prin temnițe!
Se gândea la frate-său, Dumitru, care de doi ani suferea la Aiud, în închisoare.
Îndrăzneala aceasta dezlegă şi limba lui Pavel Bocu, colțuros, cu ochii bolbocați:
— Apoi să te duci iară la împăratul, bade Ursule, şi să-i spui verde cum îşi bat joc domnii de porunca lui!
Petre Nicula, cam înfricoşat din fire, ca omul cu mulți copii, aprobă din tot sufletul pe Pavel; mersul la împăratul nu putea avea urmări prea rele, mai ales dacă nu va mai fi ales el să meargă, ceea ce i se părea că are să se şi întâmple, pentru că el şi-a bătut destul picioarele.
— Ba eu nu m-oi mai duce nicăiri, măi oameni, să ştiți şi să nu vă lăsați în nădejde! zise Horia deodată atât de rece parcă cu vorba lui s-ar fi făcut mai frig în odaie. Că şi de maiestatea sa mi-ar fi ruşine, că nici înălțatul împărat n-are ce să ne facă dacă noi nu suntem în stare să ne mişcăm deloc!
Acum se aştepta ca vreunul din ei să se înfurie cel puțin cât Cloşca deunăzi. Amuțiră însă mai rău toți. Apoi unul oftă, ceea ce îndemnă pe Petre Goia să bolborosească:
— Să pierim cu toții, că se vede c-aşa ne-a lăsat Dumnezeu.
— Da de ce să pierim mereu noi şi să nu mai piară şi alții! făcu Horia tot aspru.
Nu răspunse nimeni. Pe fața fiecăruia văzu însă o îngrijorare neagră, ca şi când fiecare ar fi cântărit în sine urmările unui astfel de gând, căci până la faptă nici cu gândul nu

mergeau. Horia simțea şi înțelegea sufletul lor. Odinioară la fel s-a zbuciumat şi dânsul. Născut în umilință, crescut în frica de stăpânitori, obişnuit numai cu amenințări, bătăi şi torturi, pedepsit pentru vina cea mai uşoară cu moartea cea mai crâncenă (simpla tăiere a capului părea o adevărată favoare față de tragerea de viu în țeapă, frângerea cu roata de jos în sus şi alte asemenea feluri de moarte, de altfel amănunțite anume în legi cunoscute), omul trebuia să piardă orice avânt şi mai cu seamă orice încredere în sine. Parcă ar fi vrut să-i scuture din toropeală, Horia îi întrebă pe rând:

— Ce zici, Iacobe?... Ce zici, Toma?... Dar tu, Pavele?... Şi tu, Petre Goia, tu cel văr cu tâlharul de birău de-aici?

Singur Geia gemu înfricoşat:

— De...

Pe urmă, după un răstimp, Petre Nicula zise foarte stăruitor:

— Mai bine să ne mai ducem o dată la împăratul, să ne mai jeluim, să ne mai rugăm! Cu răul nu faci nimic, dar cu supunerea tot mai înmoi şi inima cea mai vicleană!

— Cum să ne punem noi împotriva cătanelor cu puşti şi cu tunuri? se minună deodată Toma Gligor aproape supărat.

Şi îndată găsiră toți pricini de codire: că oamenilor li-e frică de domni, că domnii au arme şi slugi şi cătane, că nemeşii tot nu s-ar lăsa până nu ne-ar doborî chiar de-ar fi să aducă şi din alte împărății cătane câtă frunză şi iarbă, că iobagiul mai bine rabdă orice decât să se răzvrătească de bună voie...

— Să dea poruncă împăratul să ne sculăm ş-apoi atunci să vadă ungurii cine suntem noi! strigă chiar Petre Nicula într-o clipă de uitare şi sigur mai dinainte că asemenea poruncă nu poate da nici împăratul.

— Aşa da, să vie poruncă împărătească şi pe urmă lasă-i pe mâna noastră! făcu şi Iacob Todea îndată.

Fiindcă şi ceilalţi se încălziră, Horia, cu o strălucire mare în ochi, izbucni mulţumit:
— Poruncă vreţi de la împăratul?... Da spusu-v-am eu ce porunci mi-a mai dat înălţatul împărat? Ştiţi voi ce porunci mai sunt pe drum şi câte au să mai sosească în curând?
Nu mai putu continua căci un copil al lui Petre Nicula năvăli în casă, strigând:
— Tată, tată, vine birăul cu doi gornici!
— La noi vine, măi băiete? se sperie Petre ridicându-se.
— La noi, la noi... Au şi trecut pârleazul din vale şi suie pe cărăruie spre casă. Uite-i, că se văd şi din fereastră!
Horia, lângă geam, îşi aruncă ochii. Veneau. Era sigur că pe dânsul îl caută. Acelaşi simţământ îl aveau şi ceilalţi bărbaţi, încât Petre chiar zise:
— O fi umblând să prindă pe unchieşul?
— Vezi bine că după mine umblă! murmură el împingându-şi traista la spate şi dându-se mai la o parte din dreptul ferestrei.
— Ba dintre noi nu te-or lua, bade Ursule, de-ar veni cu toţi pandurii comitatului! scrâşni Iacob Todea. Că doară n-om răbda chiar batjocura asta!
— Nu, nu, mai bine-i sucesc eu gâtul, măcar că mi-e văr! sări şi Petre Goia, suflecându-şi mânecile cămăşii.
Atunci însă muierea lui Petre Nicula, durdulie şi roşcovană, care-şi văzuse de treburile ei pe la foc, se întoarse la dânşii cam mânioasă:
— Ba să faceţi bine, măi oameni, şi să nu ne faceţi nouă pozne în casă, că nu-i casă de ţigani casa asta!... Mai bine haide, unchieşule, şi cată-ţi de drum sănătos! Ia-o prin tindă în dosul casei, strecoară-te printre clăile de fân şi bagă-te-n pădure, că numai două-trei sărituri zdravene îţi trebuie. Apoi dacă eşti în pădure poate birăul să te tot caute

până l-o sătura necuratul!
— Bine zice femeia – făcu şi Petre Nicula răsuflând uşurat.
Luă binişor de mână pe Horia, să-l întovărăşească până afară, că în tindă e cam întunerec.
— Rămâneţi sănătoşi c-apoi om mai vorbi noi altă dată! zise Horia din prag, liniştit.
De-abia se închise uşa în urma lui că se şi auziră în faţa casei paşii de cisme potcovite ai primarului Vasile Goia, iar apoi îndată glasul lui ruginit şi sfătos:
— Petre!... Măi Petre Nicula!... la ieşi până afară un pic!
— Da ce vânt te-aduce pe la noi, domnule birău? întrebă Petre ivindu-se în pragul tinzii.
Primarul, răspunzând din gură, îl dădu la o parte ca să-şi facă loc să treacă înlăuntru:
— Apoi tot bine, măi Petre, dar ia lasă-mă să intru şi eu în casă cu feciorii mei, că ne-am ostenit de cât am bătut drumurile toată ziulica!
În odaie găsi pe cei patru bărbaţi şezând liniştiţi ca la o şezătoare de bătrâni.
— Aha, ţineţi sfat mare, măi boieri! strigă Vasile Goia batjocoritor. Dar Ursu Nicula văd că lipseşte? Cum se poate?... Crăişorul, măi Petre! C-am auzit c-aşa-i ziceţi, ori numai tu l-ai botezat aşa?
— Care Ursu Nicula? se burzului Petre Goia, mai îndrăzneţ, ca neamul.
— Şi tu, pricopsitule, te ţii de pulpana lui Horia? făcu primarul cu un dispreţ care turti de tot pe Petre. Mai bine ţi-ai vedea de sărăcie că-ţi mor copilaşii de foame în vreme ce tu umbli la sfaturi!
Parcă găsirea lui Petre Goia l-ar fi mâniat mai rău decât toate, urmă îndată mai aspru:
— Na, pe mine să nu mă purtaţi cu minciuni că eu vă

cunosc şi măselele din gură!... Iute, iute, că n-avem vreme de pierdut!... Ia vedeți şi voi, măi feciori, că poate voi îl aflați mai degrabă!

Bărbații se jurau că nici n-au văzut pe Ursu Nicula, iar muierea prinse a blestema că-i sperie copiii şi-i răscoleşte casa pentru cai verzi pe pereți. Gornicii scormoniră prin casă, prin pod, prin grajduri, prin grădină, peste tot, în zadar. Vasile Goia nu voia să plece cu mâna goală şi mai bine de un ceas se ciorovăi cu oamenii, când glumeț, când poruncitor şi amenințător, în cele din urmă, trebuind să se retragă cum a venit, le zise dojenitor:

— V-aş putea lua pe voi în locul lui Ursu Nicula, că ştiu tot! Eu am ochi mulți, măi fraților! L-am văzut pe Horia azi-dimineață intrând în sat, l-am văzut pe nepotu-său Petre Nicula, alergând cu limba scoasă după voi... Dar eu nu-s rău, măcar că ziceți voi că-s rău! Iacă, vă las să sfătuiți mai departe!... Sunteți mulțumiți?... Dar pe el nu-l mai cruț. Am avut poruncă în buzunar să-l prind şi am închis ochii mereu. Drept răsplată dânsul până şi la împăratul m-a pârât c-am mâncat banii satelor... Şade frumos, ia spuneți şi voi...! Nu-i frumos, degeaba. Faci bine şi-ți plăteşte cu rău. De aceea nici eu nu-l mai pot îngădui. Ş-apoi când se pune cineva rău cu mine, nu mai scapă nici în mormânt de gheara mea!... Noapte bună!

Horia rămăsese în marginea pădurii, oploşit după un copac bătrân. Îi era teamă să nu cumva să aibă bieții oameni de pătimit din pricina lui. Văzu pe gornici adulmecând prin grădină, apropiindu-se şi de pădure până chiar spre locul unde era dânsul. Auzi deodată limpede glasul lui Ursu Uibaru:

— Că doară n-a fost nebun să aştepte pe-aici când pădurea e colea!

Stătu nemişcat până ce văzu pe Vasile Goia coborând împreună cu gornicii. Vru să mai intre în casă, să continue sfatul, dar se răzgândi: să nu abată vreo primejdie adevărată asupra oamenilor.

Pătrunse mai adânc în pădure, apoi coti spre vale, trecu prin câteva grădini şi livezi. Era întunerec beznă când bătu la uşa lui David Avram, biet hurcaş cu şapte copii, fără altă avere decât bordeiul cu o palmă de ogradă. Şi numaidecât i se plânse creştinul împotriva birăului Vasile Goia care chiar azi pe la prânz, i-a smuls un ţol de subt copii pentru patru zloţi şi doi husoşi ce i-ar datora, nu ştie pentru ce, şi pe care nu i-a putut plăti dacă n-are de unde. Ba, fiindcă s-a rugat să-l mai ierte şi să nu-i ducă scoarţa că n-are cu ce să-şi învăleascâ amărâţii de copii, birăul s-a înfuriat de i-a mai tras şi vreo şase palme peste obraz că, zice, să nu fie obraznic.

— Bun e Dumnezeu, Davide, şi poate ne scapă odată şi pe noi de toţi tâlharii aeştia! îi zise Horia în chip de mângâiere.

Se culcă în tindă, pe vatră, cotoşmănit în ţundră. Se perpeli între somn şi trezie. De dincolo auzi toată noaptea oftând şi prin somn când pe David, când pe nevastă-sa, iar de câteva ori pe o fetiţă de după cuptor, râzând cu atâta poftă şi atât de limpede parc-ar fi fost ziua-n amiaza mare la zburdălnicii cu alţi copii. Gândurile îl munceau mai aprig ca totdeauna.

Mai uşor i-ar fi poate să-şi piarză el urma şi să-i lase pe oameni să se descurce cum vor crede. El s-ar putea duce prin alte părţi, unde nu-l cunoaşte nimeni, să trăiască – umilit, greu, căznit, dar liniştit, fără să se mai războiască cu nimeni. Dar asemenea purtare ar fi nevrednică. Ani de zile a deşteptat minţile oamenilor până i-a făcut să vadă şi să înţeleagă şi să simtă nedreptăţile, i-a învăţat să nădăjduiască trai mai omenesc, şi acuma, când a deschis

doruri şi pofte, să-i lase în voia soartei? Asta nu se poate!
A continua viaţa aşa, iarăşi nu se poate. Se vede foarte bine că domnii au hotărât să-l prindă şi să isprăvească cu dânsul. Porunci în acest scop au mai fost date, dar închideau ochii toţi. Acuma însă s-au schimbat lucrurile. Deunăzi primarul din Râul Mare, azi cel din Vidra... Mâine-poimâine, oricât s-ar feri, vreun gornic sau chiar vreun slujitor plătit anume va pune mina pe el. A prevăzut aceasta de când era la Viena. Şi-a făcut socoteala că, de a se întoarce acasă de-acolo tot numai cu vreo poruncă mălăiaţă, apoi de el e mai rău. De aceea, cum a ieşit de la împăratul, s-a pus pe lucru. Poporul care rabdă toate asupririle le merită. Trebuie să arătăm că nu mai vrem să răbdăm. Ştia însă că singură, de la sine, numai ca să respingă batjocura ori să dobândească legea, mulţimea iobăgească nu se va scula, oricât ar încerca el şi alţii s-o îmbărbăteze, îi trebuia o momeală, un cuvânt fermecat sau un semn deosebit care să scoale în picioare toată lumea. În două săptămâni, cât a rămas după ceilalţi la Viena, şi-a strâns cele de lipsă.
De-abia azi a găsit un îndemn adevărat, când a auzit simţământul profund al oamenilor: să dea poruncă împăratul... Aşa a simţit şi el când şi-a luat la Viena poruncile şi semnele împărăteşti, cu care să pornească la drum îndată ce va vedea că nu se poate altfel.
Şi totuşi a umblat cu ele în traista de piele şase luni şi încă n-a suflat nimănui un cuvânt. În străfundurile sufletului său a fost un glas care mereu s-a împotrivit: nu se clădeşte nimic trainic pe deşertăciune. Nu găsea cuvinte care să acopere acest glas, dar simţea foarte puternic că cel puţin aici lozinca nu se potriveşte şi sună gol şi fals. Oare pe bolnav nu-l minţi spre a-l sili să urmeze anume cură grea când e vorba să-i scapi viaţa? Oare pe copil nu-l amăgeşti cu

vorbe până primeşte să încerce cutare sforțare severă care se speră că-i va înfrumusețea viitorul?
Când se crăpă de ziuă, Horia, nerăbdător, porni spre Cărpiniş. Cloşca era dus în cătunul vecin, la Selişte, cu nişte treburi, la soră-sa Achimia, dar spre amiazi avea să se întoarcă. Aşa-i spuse Mărina şi nu greşi. Cloşcuț sosi mai curând, puțin cam supărat. Adineaori, venind prin sat, pe drumul de țară, în dreptul bisericii, s-a întâlnit cu Ilie Onu, gornicul de la Cîmpeni, om tare de omenie şi prieten vechi, şi i-a spus să facă bine să se păzească şi să fie numai cu ochii în patru fiindcă domnii umblă morțiş să-i prindă pe toți oamenii care au fost la împăratul, dar maieu seamă pe el, Cloşca, şi pe Horia, căci ei ar fi capii tuturor relelor. Însuşi işpanul Intze a poruncit chiar alaltăieri tuturor primarilor domneşti de prin comune să puie gheara pe ei, prin orice vicleşug, şi să-i trimită legați butuc la dânsul că pe urmă are el grijă să nu mai vadă niciunul lumina soarelui prea degrabă.
— Apoi de aceea, frate Cloşcuț, să şi mergem la Crişanul tău, să vedem cât e de om de ispravă! zise Horia calm.
— Din partea asta n-am teamă, că e mai bun şi ca mine!
— Na hai, să nu mai zăbovim!
Crişan, cât era el de liniştit, se miră totuşi văzându-i aşa curând. Vru chiar să zică ceva, dar Horia i-o luă înainte:
— Na, frate Crişane, iacă a sosit şi vremea de vorbă mai deschisă, dacă nu cumva eşti prins de vreo treabă ori de vreun necaz!
— C-apoi lucrul s-a cam isprăvit, că ne apropiem – de iarnă şi de-acu încolo, numai la pădure de-om mai ieşi —zise Crişan cu o încercare de surâs pe care o credea obligatoare ca gazdă, care însă nu-l prindea deloc.
După ce se aşezară şi se înțeleseră că tot ce se vorbeşte

rămâne numai între ei trei, Horia îşi trase dinainte traista de piele umflată de hârţoage şi le spuse drept cuvânt înainte:
— Uite, aci, sunt taine şi lucruri pe care nu le-am arătat încă nimănui în lume! Nici ţie, frate Cloşcuţ, măcar că ştii tu prea bine că mi-eşti mai aproape decât un frate... Dar aşa am avut porunca şi aşa m-am jurat să fac! Şi a trebuit să împlinesc şi porunca, să ţin şi jurământul!
Scoase un teanc de hârtii şi le puse pe masă, întrebând:
— Da carte ştii, frate Crişane?
— Dacă ştiam, azi aş fi strajameşter şi nu mi-ar mai păsa de nimica-n lume; răspunse Crişan cu mare părere de rău.
Horia le citi şi le tălmăci poruncile prin care împăratul cerea guvernului din Sibiu să facă dreptate oamenilor, să libereze pe cei întemniţaţi, să uşureze toate sarcinile, să vegheze ca nobilii să nu năpăstuiască pe iobagi... Dacă a văzut însă că trebuie să se întoarcă acasă iar numai cu atâta, şi-a luat inima-n dinţi şi i-a spus verde împăratului că poruncile acestea nu vor fi împlinite şi, dacă nu vor fi, apoi oamenii nu vor mai putea răbda, ci se vor ridica şi-şi vor face singuri dreptate. Împăratul a stat o clipă foarte mirat, s-a mai gândit puţin şi, privindu-l drept în ochi, i-a zis: „Tut ihr das!" adică pe româneşte: „Faceţi voi treaba asta şi pe urmă lăsaţi pe mine!" Horia, când a auzit vorbele acestea, a căzut în genunchi şi i-a sărutat mânaşii-a mulţumit frumos. Iar peste două săptămâni a primit porunci noi şi nişte semne împărăteşti, ca toţi românii să aibă încredere în Horia şi să nu se îndoiască deloc. El nu le-a scos însă la iveală şi nici n-a vorbit nimănui despre ele, că aşa a făgăduit înălţatului împărat, ci a aşteptat să vadă dacă domnii măcar acuma, vor asculta poruncile primite. Cloşca a văzut bine şi a auzit cum ascultă cârmuirea ungurească poruncile împăratului.
Desfăşură alte hârtii, zicând:

— Aşa că a venit vremea, cum am spus şi înălțatului împărat, să căutăm să ne facem singuri dreptate!
— Cu voia şi porunca împăratului! adăogă Crişan puțin întrebător.
— Apoi vezi bine, cu voia şi porunca înălțatului împărat! întări Horia, uitându-se neşovăitor în ochii lui. Că uite colea şi celelalte porunci!
Le tălmăci altă poruncă nemțească precum că nația românească nu mai are să slujească nemeşilor, ci numai împăratului, fiindcă nemeşii n-au ascultat şi n-au împlinit cuvintele preaînălțate. Românii sunt slobozi a se face cătane împărăteşti, grăniceri, ca şi cei de la Făgăraş şi din Banat şi de la Năsăud. Comenduirea de la Bălgrad trebuie să-i scrie în cărțile oştirii şi să le împartă arme ca să apere țara şi pe înălțatul împărat împotriva tuturor duşmanilor dinafară şi dinlăuntru.
— Na, asta-i tare bună poruncă – observă Crişan, ca fost ostaş. Scapă bieții oameni de toate necazurile! Că grănicerii nu mai fac slujbe domnilor...
— Numai domnii să nu ne oprească! întrerupse Cloşca.
Fireşte, că domnii vor încerca să se împotrivească, fiindcă n-are să le vie deloc la socoteală să rămână fără iobagi. Mai pe vară, nu se ştie cum şi de unde, au aflat oamenii ceva despre porunca asta şi îndată tot satul Hăpria, de pe lângă Bălgrad, s-a dus să se înscrie grăniceri. Maiorul cela de treabă, la care a umblat şi Cloşca, i-a şi înscris îndată, că se vede îi şi venise porunca de la împăratul. Ş-apoi sute şi mii de alți oameni au alergat într-acolo, chiar şi de prin părțile acestea, şi maiorul i-a însemnat pe toți în cărțile militare. Dar domnii când au văzut una ca asta s-au speriat şi ce-au făcut, ce nu, că au şters tot ce scrisese maiorul de la Bălgrad.

— Apoi aşa vor face iarăşi, să vedeţi dumneavoastră! mormăi Cloşca întunecat.
— Ar face dumnealor, cum nu, dacă n-aş mai avea eu colea şi porunca astălaltă! strigă Horia cu un zâmbet triumfător, întinzând pe masă, în faţa celor doi, alt pergament, mai mare, scris mai mult cu roşu, şi legat cu trei peceţi.
Le citi pe nemţeşte şi apoi tălmăci pe româneşte că, întrucât nemeşii şi naţia ungurească din Ardeal nu s-ar îndemna cu niciun chip a împlini cu sfinţenia cuvenită poruncile cele împărăteşti, naţia românească să se scoale, cu mic cu mare, şi să alunge şi să stingă pe nemeşii unguri de pretutindenea în cuprinsul Ardealului, să nimicească şi să sfarme toate averile lor, iar moşiile să le fie luate ca pe urmă să se împartă după dreptate românilor care le-au şi stăpânit în vechime. Nimenea să nu fie cruţat deloc, fără numai ungurii care s-or face români, botezându-se în legea şi credinţa românească...
Cloşca şi Crişan fură atât de miraţi că nici nu putură rosti vreun cuvânt. Horia, parc-ar fi bănuit vreo îndoială în sufletul lor, adăogă cu însufleţire:
— Uitaţi-vă bine, că astea nu-s nici glume, nici înşelăciuni, ci slovă şi pecete împărătească!
Mângâie el însuşi documentele cu mâna şi mâna îi tremura puţin, ca şi când ar fi fost cuprins de o presimţire.
— Şi ai ţinut tu în traistă poruncile astea sfinte atâta vreme şi ne-ai lăsat pe noi să ne chinuim, frate Horia! zise Cloşca încântat deodată, dar şi cu imputare, sculându-se în picioare.
— D-apoi vezi c-aşa am avut porunca şi eu de la preaînălţatul împărat! răspunse Horia mai potolit. Dar acuma să vă arăt şi semnele ce le-am primit, ca să nu mai fie nicio greşeală!

Cu mare băgare de seamă mai scoase din traistă o cruce mică aurită cu chipul împăratului Iosif şi o carte sfântă în trei limbi, legată în piele roşie şi cu dungi de aur peste tot. Le avusese învelite bine într-o fâşie de stofă, parc-ar fi fost un patrafir vechi. Sărută cucernic crucea întâi şi pe urmă cartea, şi le întinse pe rând celor doi:

— Poftim de vedeți şi dumneavoastră!

Le pipăiră şi le sărutară şi dânşii cu toată evlavia, iar Crişan exprimă simțămintele lor cele mai adânci, rostind:

— Na, mare minune!

Dar nu mai e vreme nici de mirare, nici de sfaturi multe. Trebuie pornit repede la fapte. S-a lăsat toamna; mâine-poimâine poate să vie gerurile şi înghețurile şi zăpezile, când va fi mai greu să urneşti lumea. Dacă o vrea Dumnezeu, până atunci s-ar putea sfârşi bine toate, să nu se mai afle nici picior de ungur prin Ardeal.

Deci cât mai curând să adune fiecare satele sale şi să vorbească oamenilor că împăratul vrea să-i facă grăniceri şi prin urmare să plece îndată cu toții la Bălgrad. Să le arate desluşit că asta e dorința chiar a preaînălțatului împărat, ca nimeni să nu se codească! Lumea de altfel cam ştie că împăratul i-a făgăduit lui Horia multe lucruri bune şi frumoase, şi nu va întârzia să asculte porunca împăratului. Apoi numai începutul e greu, că celelalte sate, cum vor afla, se vor scula şi ele şi vor fi alături de luptători. Dacă cumva domnii ori slujbaşii s-ar încumeta să stânjenească plecarea la Bălgrad, atunci să se vestească oamenilor şi porunca a doua şi să se năpustească asupra nemeşilor, să prefacă în praf şi cenuşă tot ce e unguresc.

— Numai cătanele să ne lase-n pace! zise Crişan.

— Cătanele-s cu noi că-s ale împăratului şi când or vedea chipul împăratului, trebuie să puie puşca la picior ori să fie

de partea noastră, că doară şi noi pentru împăratul ne ridicăm! răspunse Cloşca uitându-se cu drag la crucea cu chipul împăratului şi vorbind atât de repede că păru mai peltic de cum era de obicei.
De început trebuie să înceapă Crişan în Zarand, în ţara lui, ca să vie pe urmă de-acolo cu oamenii la Cîmpeni şi Abrud, să meargă toţi împreună spre Bălgrad.
— Na bine! zise Crişan fără a clipi, ca un ostaş care primeşte o poruncă mare. Numai să-mi dai din vreme poruncile şi semnele, să le arăt oamenilor, să ştie toţi că pornim cu voia împăratului!
— De-acu Doamne-ajută! şopti Cloşca, închinându-se.
— Ar mai trebui să ne jurăm şi noi credinţă unul altuia că om merge nesmintit împreună până la biruinţă ori la moarte – zise Horia cu glas înmuiat şi îmbrăţişându-i cu privirea pe amândoi. Dar ce nevoie, când soarta ne leagă împreună de-aci încolo mai tare ca un jurământ!
— Aşa să ne-ajute Dumnezeu Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, Maica Precista şi toţi sfinţii! încheie Crişan, în picioare, cu o cruce mare, ca la biserică, în faţa icoanelor.
Oamenilor de încredere chemaţi prin feciorul său la Cîmpeni, Horia le povesti numai că înălţatul împărat a dat poruncă nouă ca să fie primiţi graniceri toţi românii care nu mai vreau să stea iobagi. În curând va trebui să se adune bărbaţii din toate satele să pornească la Bălgrad împreună spre a nu fi împiedecaţi de către slujitorii domneşti. El îi va pofti pe toţi când va sosi ceasul, iar până atunci ei să fie cu mare băgare de seamă şi să se ferească de vânzători.
Peste vreo trei zile apoi şi trimise lui Crişan poruncile scrise pe româneşte şi crucea cu chipul împăratului. Aducătorul, Iacob Topa, sprinten şi isteţ, zise ţanţoş ca ştafetă de război:

— Crăişorul nostru îți pofteşte multă sănătate şi spor întru toate, căpitane!

CAPITOLUL V – HAI, FECIORI!

Trecură câteva zile şi Crişan nu dădu niciun semn de viață. Horia se nelinişti. Acuma orice întârziere i se părea primejdioasă. Pe de o parte s-ar putea să răsufle ceva din gândurile lor şi să se zădărnicească întreaga mişcare, de altă parte îi era frică să nu se strice vremea şi din pricina asta pe urmă să nu mai vrea să plece oamenii la drumurile şi străduințele grele ce vor trebui. Pică deci într-o seară, fără veste, la casa lui Crişan, aducând şi o cruce galbenă împodobită frumos care să slujească drept steag în lupta ce are să pornească. Era chiar zi de luni.

— Apoi io-s cătană şi aştept porunca de începere – zise Crişan răspunzând la nedumerirea lui Horia. M-am mirat şi eu de-ajuns că nu vine porunca, dar cătana tace şi se supune!

Deşi n-a primit ordinul, el şi-a întocmit planul de lucru: cum să adune satele, cum să plece şi pe unde, cum să dea de ştire lui Horia despre tot ce se întâmplă... În sfârşit rămaseră înțeleşi că duminecă, adică 31 octomvrie, să înceapă negreşit şi în aceeaşi zi să-i trimită veste despre ce

şi cum s-a împlinit.
Toată săptămâna, Horia îşi văzu de treburi liniştit parcă nimic nu s-ar petrece. Numai câteodată i se încleşta brusc inima şi atunci, într-o străfulgerare de lumină dureroasă, simţea rostogoliri de mulţimi înfuriate care se sfărâmau toate peste sufletul său. Încolo însă se scălda într-o bucurie limpede. Odată ce se aruncase zarul, soarta lui şi a tuturor era hotărâtă. S-a isprăvit vremea şovăirilor şi a vorbelor. Faptele se închegau acuma în aer spre a coborî apoi pe pământ subt forma unui uragan care să smulgă din rădăcini toate nedreptăţile şi suferinţele trecutului şi să netezească sau măcar să întredeschidă calea cea nouă.
Totuşi simţea nevoie neîncetat să umble, să vadă oameni, să se uite adânc în ochii lor, să le spună tainic că se pregătesc lucruri mari, să surprindă nădejdea pe faţa lor. Vechilor prieteni din sat le povesti întrevederea cu împăratul şi le vesti ascunsele porunci împărăteşti, ca astfel să-şi mai uşureze inima şi să-şi apropie mai mult sufletele pe care va trebui să se sprijine mâine. Miercuri se repezi până la Cloşca să-i comunice cum a poruncit lui Crişan să înceapă duminecă negreşit hora cea mare. Vineri se găsi tocmai sus, prin Arada, unde intră în vorbă cu gornicul Ştefan Trifu, cel cu ochi înţepători ca sulițele. Se aveau bine şi, mai cu seamă în anii din urmă, i s-a arătat tare binevoitor, vestindu-l când să se păzească de haidăii stăpânirii, ba chiar ascunzându-l o dată în podul casei sale fiindcă doi panduri se luaseră pe urma lui şi se înverşunau să-l prindă. Deşi Trifu nu se schimbase deloc, deşi toată lumea îl ţinea om de omenie, Horia acuma parcă se temea de dânsul şi, vorbind, nu ştia cum să se depărteze mai curând fără să-l supere. Pe seară se întâlni cu feciorul său Ion care, neştiind că şi bătrânul umbla pe-aici, venise să mai dea târcoale

Ilinei lui Ion Mătieşu. De altfel Mătieşu îi şi zise, mai în glumă mai înadins:
— Măi Ursule, mi se pare că noi curând de tot ne-om încuscri?
— D-apoi numai să dea Dumnezeu să ieşim sănătoşi din postul Crăciunului! răspunse Horia cu un zâmbet.
Venind spre casă cu Ion, îi spuse şi lui despre câte se pun la cale, că e şi dânsul mare şi trebuie să cunoască strădaniile oamenilor şi să intre şi el în rândul lor. Feciorul era cu trup şi suflet pentru luptă şi se ruga să-l facă şi pe dânsul măcar căprar.
— Na, căprar ori căpitan, tot una-i, numai să ne ajute Dumnezeu să izbutim! murmură Horia.
A doua zi, pe când Ion îşi făurea o suliță din coasa cu care muncise toată vara numai pe moşiile domeniale, Horia, privindu-l cum lucra, îşi aduse aminte din senin, fără să vrea, de o țeapă văzută demult, cu vreo douăzeci de ani în urmă, într-un sat unguresc de pe câmpie, având înfipt în vârf un sfert de cadavru omenesc, înnegrit, putrezit şi ciugulit de ciori, rămăşițele unui iobagiu român care ucisese pe copiii stăpânului său şi apoi dăduse foc curților. Amintirea aceasta îl supără toată ziua şi-i înnegri gândurile, încât după-amiază fu cuprins de o bănuială neroadă, că Crişan, în loc să-i împlinească voia, s-a dus cu poruncile împărăteşti şi cu crucile la fisolgăbirăul din Brad. şi i-a dezvăluit toate planurile. Ar fi trebuit să aibă un. Om al lui, cunoscut vechi şi de încredere, pe lângă Crişan, pentru legătură şi ca să-i cunoască toate mişcările. Degeaba se revolta în sine împotriva acestor bănuieli nevrednice, ele stăruiau în creierii lui şi nici nu-l slăbiră până ce chemă pe Iacob Topa şi-i porunci să plece chiar acuma, să ia urmele lui Crişan şi să-i aducă ştiri despre el şi despre tot ce se va

întâmpla.
Noaptea o petrecu ca iepurele, ascultând şi aşteptând, deşi ştia bine că în zadar. În somnul mai mult aţipit avu crâmpeie de visuri, toate în jurul căpitanului de iobagi despre care vorbise deunăzi cu Cloşca. Parcă-l vedea legat cu lanţuri pe tronul de fier înroşit şi-i auzea carnea sfârâind. Se trezi scăldat în sudori reci şi având încă în nări mirosul cărnii arse.
Duminecă se duse la biserică şi, cât ţinu slujba, se rugă fierbinte, în rândul întâi, lângă icoană, cu ochii mereu la chipul Mântuitorului răstignit pe cruce. Rugăciunile îi întăriră iar inima. Socotise să mai îndemne puţin pe oameni după biserică, dar nu mai avu răbdare. Simţea nevoie de singurătate. Urcă spre căsuţa lui în Crângul Feregetului. Şi după-amiazi se aşeză pe prispă afară, singur. Sufletul îi era atât de plin că trebui să facă acuma ce nu mai făcuse de mulţi ani: prinse a hori nişte cântece vechi în care plângea şi se mângăia jalea moţilor. Glasul lui dulce, cald, tremura prelung în văzduhul posomorit de toamnă şi se ducea departe ca o chemare şi un îndemn, amestecându-se cu freamătul înfrigurat al codrilor ruginiţi. Vecinii din crâng ascultară miraţi cântecele lui Ursu Nicula: erau doar atâţia ani de când se lăsase de horit. Un bătrân, trecând prin ograda lui ca să ajungă mai drept acasă, îi şi zise:
— Horeşti, horeşti, Ursule, parcă te-ai pregăti de nuntă mare?!
— Apoi că tocmai aşa e, moşule, bine zici! făcu Horia cu atâta voie bună că păru întinerit cu douăzeci de ani.
Noaptea vru să vegheze întru aşteptarea veştilor care nu se poate să nu sosească. Îl năpădi însă un somn de plumb, fără visuri. După miezul nopţii nişte bătăi grăbite răsunară în uşa tinzii. Nu le auzi. Se deşteptă întâi feciorul, cu toate

că jucase la horă până târziu şi venise rupt de oboseală. Ion trebui să-l zgâlțâie ca pe un buştean ca să-l trezească.
— Ce-i, ce-i? îşi frecă dânsul ochii ca de pe altă lume.
— Scoală că bate cineva la tindă şi o fi veste pentru dumneata!
— Cine-i? întrebă Horia în tindă.
— Vasile Sgîrciu, trimis cu veşti de la căpitanul George Marcu Crişan!
Horia îmbrățişă lăcrimând pe nepotul lui Cloşcuț. Va să zică pe el l-a luat Crişan ca om de legătură? Atunci de ce-a mai mânat el aseară pe Iacob Topa în zadar? Acuma nu face nimic. O ştafetă mai mult nu strică.
— Întâi, Vasilică, de unde vii şi cum vii? îl descusu Horia, aşezându-l pe laviță, prin întunerec, nevrând înadins să aprindă opaițul.
Flăcăul răspunse că a sosit într-o goană, călare, peste munți, tocmai din satul Mesteacăn de lângă Brad.
— Să-mi spui tot, tot! stărui Horia.
— Doar numai de-aceea am venit! zise Vasile cu oarecare mândrie.
Crişan îl ceruse pe Vasile Sgîrciu de la Cloşca, spre a avea om de credință pe lângă dânsul. Astfel joi, dis-de-dimineață, au plecat împreună la Brad, la târg. Ca să nu-l cunoască cine nu trebuie, s-a îmbrăcat în straiele cele mai rele şi s-a ascuns subt podul cel mare de peste Criş. Acolo i-a trimis Vasile în taină câți oameni a putut din câte sate erau prin târg. Crişan, în numele lui Horia, i-a poftit să vie duminecă la biserica din Mesteacăn, să audă acolo poruncile pe care le-a adus Horia de la împăratul şi să se sfătuiască cu toții ce să facă. Apoi vineri şi sâmbătă au colindat satele îndemnând cât mai mulți oameni să meargă la Mesteacăn. Au mas sâmbătă noaptea în comuna Vaca, de unde e însuşi Crişan,

iar duminecă, pe la prânzul cel mic, au sosit şi ei la biserica din Mesteacăn, găsind adunaţi vreo cinci sute de oameni veniţi din tot Zarandul, ba chiar de prin Hunedoara şi din munţii Abrudului. Crişan îndată a arătat mulţimii crucea cu chipul împăratului şi poruncile şi le-a spus că Horia n-a mai putut veni dar le-a trimes semnele acestea ca să vadă şi să ştie că înălţatul împărat porunceşte tuturor românilor să se facă grăniceri şi să nu mai slujească de-aci înainte decât împăratului, iar nemeşilor numai cine are poftă şi numai pe bani buni. Ca să se împlinească poruncile împăratului trebuie să meargă cu toţii îndată la Bălgrad să li se dea arme, că de pe valea Mureşului au şi plecat din fiece casă câte-un om, iar Horia îi aşteaptă pe toţi la Zlatna. Ici-colo câte unul mai puse vreo întrebare, apoi îndată se învoiră toţi să pornească degrabă la Bălgrad, să nu li-o ia alţii înainte. N-ar fi bine însă să treacă prin Brad, nu cumva să aibă necazuri cu domnii şi să-i oprească, ci s-o ia peste Vaca şi Zdrapţi până la Curechi, unde să se întâlnească toată lumea, aşteptându-se unii pe alţii. Totuşi, spre mai mare încredere, Crişan îi puse pe toţi să jure pe sfânta cruce că vor cinsti făgăduinţa dată aci, iar popa făcu o slujbă întru binecuvântarea norodului şi izbânda tuturor planurilor. Crişan mai porunci gloatelor să-şi ia merinde pentru trei-patru zile şi mâine să fie negreşit cu toţii în Curechi, nimeni să nu lipsească, ci mai vârtos să cheme şi oameni din satele care n-au fost la adunarea de azi. După ce s-a împrăştiat poporul, el s-a dus cu Crişan iarăşi în satul Vaca unde căpitanul a şi rămas până mâine, iar pe dânsul l-a trimis în mare grabă să dea de ştire lui Horia şi lui Cloşca, să adune şi dânşii satele fără zăbavă ca să fie gata când vor sosi crişenii...

Horia nu-l întrerupse deloc, dar la sfârşit vru să-i mai ceară

amănunte. Vasile însă nu mai vru să stea. Trebuie să ajungă, înainte de-a se face ziuă, la Cărpeniş, la unchiul său Cloşca, să-i povestească şi lui, să-şi ia niţică merinde şi să fie după-amiazi înapoi la Curechi unde-l aşteaptă Crişan. Îşi luă rămas bun şi se făcu nevăzut.

Fiindcă mai era mult până să se mijească de ziuă, Horia se trânti iar pe pat, socotind să aţipească, să mai prindă puteri pentru mâine. Dar nu mai fu chip să închidă ochii. Plănuia fel şi fel cum să facă să iasă toate bine. Mulţimea de oameni trebuieşte comandată, călăuzită, învăţată, că altfel nimeni nu o mai poate stăpâni. Se gândi pe rând la sate, pe cine ar putea face primari în locul celor domneşti care vor trebui traşi la răspundere şi pedepsiţi pentru fărădelegile săvârşite... Apoi i se păru că se cam grăbeşte a împărţi pielea ursului din pădure. Întâi să vadă cum se vor întoarce lucrurile şi întâmplările.

Se sculă cu noaptea în cap şi sculă şi pe Ion care, de trudit ce fusese de la horă, nici nu putuse asculta până la capăt povestirea lui Vasile, că-l copleşise somnul mai tare decât toate aventurile războinice.

— la scoală, scoală, măi căprare! îl zgândări bătrânul batjocoritor. Ehei, cu cătane ca tine nu scoatem noi până-i lume pe Dumitru Todea din temniţă!

După ce-l dezmeteci, îi porunci să meargă la George al lui Nistor şi la Anghel al Manciului şi la cel al lui Ţiloş, şi la Lupu Coroiu şi la văru-său Petre Coroiu, apoi la Petre Manciu şi la Florea Nicula, pe rând, şi să le spuie tuturor să dea de veste oamenilor că s-au sculat crişenii pentru dreptate şi vor să pornească la Bălgrad să-i facă grăniceri, deci şi moţii să fie toţi gata, să nu rămâie mai prejos şi când vor auzi buciumul pe munţi şi tulnicele să vie degrabă la Păltinişul din hotarul Blăjenilor unde se vor strânge toate

satele la sfat mare.
Înainte de prânzul cel mic se pomeni cu o ştafetă de la Ponor: primarul îi trimetea de ştire că au prins un om străin care adulmeca prin sate cine ştie ce, pus pare-se de stăpânirea domnească să afle gândurile şi planurile iobagilor. Întreabă ce să facă cu omul acesta?
De astă dată Horia se bucură de întrebare, căci cu răspunsul poate să cheme şi satele de pe Arieşul mare până pe Ompoiu la marea adunare plănuită. Ca să fie timp să meargă vestea peste tot, chibzui că pe joi ar fi nemerit să hotărască ziua. Dacă vor sosi crişenii până atunci şi vor face tămbălău, se vor strânge şi satele singure mai curând. Fiindcă solul din Ponor nu i se părea prea isteț, se aşează şi, cu slova lui bătrânească, scrise aşa:
„Sănătate dumitale, jude din Ponor! Vină cu satele dumitale la Cîmpeni şi cu omul pe care l-ați prins, după porunca împărătească. Şi să aduceți acolo şi pe oamenii care au prins pe omul acela, pentru că am să vă arăt porunca împărătească. Afară de celea pe care vi le-am spus au mai sosit altele nouă. Dacă nu veniți cu toții, vina pe voi cade că ați călcat porunca împărătească. Noi vă chemăm din porunca împăratului ca să se citească toate în fața voastră. Dacă nu veniți, aşa să ştiți, călcați porunca împăratului. Şi cartea să fie trimeasă iute la Bucium, la Ioniță Dandea ca să vie şi dânsul la Cîmpeni să audă porunca împărătească şi tot satul cu voi împreună, Ioniță să trimeată cartea la Lupşa la popa Simion şi de acolo să plece degrabă la Mujina ca să aibă de ştire să audă poruncile împărăteşti. Şi eu, Ursu Nicula, de asemenea poruncesc acestea la satele de sus şi cine nu va asculta de porunca împăratului cu mare pedeapsă va fi pedepsit. Cartea să meargă iute ca să dea de ştire tuturor, că domnii nu vin la Cîmpeni să facă pace cu

satele.”
Îndată ce slobozi pe trimisul din Ponor, Horia îşi adună toate hârtiile în traistă şi coborî în sat de-a dreptul la popa cel tânăr Gheorghiță Nicula.
— Domnule părinte, iacă, a sosit vremea să ne ridicăm! îi zise Horia fără niciun înconjur, parcă ar fi vorbit cu un vechi tovarăş.
Fața suptă, cu bărbuța gălbuie şi ochii aprinşi dădeau preotului o înfățişare tulburătoare. Drept răspuns acuma îşi făcu o cruce mare, bolborosind ceva fără zgomot, numai din buze.
Horia venise în realitate să se spovedească şi să se cuminece, ca şi când ar fi plecat la nuntă sau la război sau la un drum lung cu multe primejdii de unde nu se poate şti dacă se va mai întoarce, şi când. În fața preotului însă se simți curat şi înălțat şi, în acelaşi timp, atât de sigur de biruință ca şi când, dacă ar fi întins mâna, ar fi putut-o culege ca pe o fructă coaptă îi spuse totuşi tânărului preot tot ce ştia şi ce plănuia fără a-i cere vreun sfat sau vreun ajutor, ci numai pentru bucuria de-a se destăinui în deplină inimă unui om de care nu ți-e teamă că va şopti mai departe ce a auzit. Şi într-adevăr popa Gheorghiță, ca şi când nu i-ar fi spus nimica, murmură doar ca pentru sine:
— Doamne ajută-ne şi mântuieşte-ne!
Horia îi sărută mâna şi plecă cu inima oțelită. Îi trecuse ca prin farmec orice grijă şi orice îndoială. Gândurile lui toate se înşirau ca pe o ață, limpezi şi albe, asemenea unor mărgele lucitoare, Nu mai vru să ia nicio hotărâre până ce nu va afla lămurit ce a isprăvit Crişan în Zarand. Şi orice ar isprăvi, în adunarea de la Păltiniş trebuie să se ridice toți moții, joi.
Rămase în sat. În miez de toamnă, oamenii erau mai mult

pe-acasă. Împrejurul lui se strânseră câțiva bătrâni. Zvonurile despre adunarea de la Mesteacăn se împrăştiaseră peste tot, umflate. Se spunea că creştinii au început „rebelia” împotriva domnilor şi că au dat foc oraşului Brad. Alții povesteau că de la Mesteacăn norodul a pornit îndată spre Bălgrad, peste munți, şi că acuma ar fi ajuns pe la Zlatna unde însă cătanele au închis drumul. Horia asculta veştile şi nu zicea nici da, nici ba, oricât îl descoseau oamenii. Numai ca să scape de întrebări spuse la urmă:

— Apoi n-om sta nici noi ca bolovanii, măi fraților! Că poruncile împărăteşti cele nouă la mine sunt şi trebuie să le împlinim! Mai după prânz târziu sosi de la Cîmpeni, cu căruța, primarul Macavei Bota. Părea cam opărit, deşi, trecând pe lângă Horia, îi zise cu glas glumeț, ca şi când ar fi fost cei mai buni prieteni:

— Da ce, măi Ursule, crişenii tăi s-au apucat de rebelie?

— Poate că tu ştii mai bine, că noi n-avem nicio ştire! răspunse Horia rece şi aproape disprețuitor.

— Treaba voastră, Ursule, numai să ştii de la mine că ponosul tot tu ai să-l porți! făcu primarul ridicând din umeri.

— Na, lasă, nu-mi mai purta de grije! Mai bine vezi de pielea ta! sfârşi Horia şi mai ascuțit, întorcându-se cu spatele, parcă nici n-ar mai fi vrut să-l vadă.

Închipuindu-şi că o să-i sosească veşti, se întoarse acasă spre seară. Fecioru-său dăduse poruncile tuturor, ba cu Petre Coroiu s-a înțeles să recruteze vreo douăzeci de călăreți, tot bărbați unul şi unul, care să umble mereu după Horia, cum se cuvine după căpitanul cel mare al oştilor.

Se trânti pe pat, îmbrăcat, să fie gata pentru orice întâmplare. Povesti cu Ion până pe la miezul nopții, apoi adormiră amândoi şi nici nu se treziră până ce se făcu ziua

mare. Feciorul se miră că n-a mai venit nicio ştire. Bătrânul observă însă liniştit:
— Nu e nicio grabă. Toate la vremea lor. Totuşi nu plecă de-acasă şi pe la amiazi se pomeni cu Cloşca, venit călare, aprins la faţă. Un om sosit de la Abrud i-a adus vestea că azi-noapte s-a întâmplat o poznă mare la Curechi, unde se întâlniseră oamenii ca să pornească la Bălgrad. Zice că nu se ştie din ce pricină, mulţimea a omorât doi solgăbirăi şi vreo zece panduri şi acu nu mai vrea să meargă la Bălgrad ci s-a apucat să omoare pe domni prin toate satele.
— Apoi ce te sperii, Cloşcuţ? zise Horia. Că doar tocmai aşa am vrut noi să se întâmple!
Nu mai lăsă pe Cloşca să se întoarcă acasă până ce vor primi veşti adevărate de la Crişan, căci zvonurile umblă mai repede, ce-i drept, dar şi mai mincinoase, în sfârşit, noaptea sosi Iacob Topa.
— Sănătate şi voie bună, Crăişorule! strigă către Horia vesel şi mulţumit.
Povesti pe îndelete cum şi-a îndeplinit însărcinarea ce i-a dat-o Horia. S-a dus întâi să ia urmele căpitanului Crişan, chiar de-acasă. Era plecat de joi la târg, la Brad, şi de-atunci nu se mai întorsese. Poate s-o fi abătut prin satul lui, prin Vaca, să-şi vadă neamurile. Muierea luicrişan nu ştia deloc şi nimica unde şi pentru ce plecase bărbatul. Iacob a mas acolo şi duminecă dimineaţa a pornit spre Vaca, peste munţi, să ajungă mai degrabă. Totuşi de-abia pe la amiază a putut sosi, căci drumul e lung şi greu. Acolo a aflat că oamenii au fost chemaţi cu poruncă împărătească la Mesteacăn şi căpitanul Crişan i-a jurat să se ducă la Bălgrad. A venit mai pe urmă şi Crişan, chiar de la Mesteacăn. A rămas cu el şi ieri au pornit împreună peste Zdrapţi şi prin Criştior şi Bucureşti, la Curechi unde

trebuiau să se întâlnească toți oamenii. Venea lumea într-acolo ca la veselie, şi alta nu. Şi se bucura Crişan de parcă vedeai cum îi creşte inima, măcar că nu zicea nimica. Cine a sosit mai târziu, nici n-a mai găsit unde să se adăpostească în sat peste noapte, încât mulți au trebuit să doarmă pe-afară, pe câmp, care cum au apucat şi s-a nimerit. Crişan însuşi se aciuiase, împreună cu Toma Berna, consătean de-al lui din Vaca, la un biet iobagiu cu o droaie de copii; de-aceea nici nu s-a culcat în casă, ci într-un şopron pe nişte ogrinji. El, Iacob, s-a ținut tot după dumnealui, cum îi poruncise Horia şi cum de altfel îi ceruse şi Crişan. Dar înspre miezul nopții, muierea gazdei se apropie tiptil de şopron şi îi scoală şi le spune speriată să fugă c-au venit cătanele să prindă pe Crişan. Ei n-au crezut şi au ieşit în ogradă, să vadă ce s-a întâmplat. Ulița plină de oameni şi la poartă doi domni şi cu patru panduri. Crişan, niciuna nici două, sare peste gard în grădina vecinului, unde erau câteva clăi de fân, şi-şi pierde urma. Dar domnii, cum văzură una ca asta, porunciră cătanelor să tragă cu puşca după Crişan şi să-l omoare dacă nu stă pe loc. Tot satul s-a umplut de spaimă şi de zgomot. Oamenii năpădiseră în uliță. Nimeni nu ştia ce-i, doar atâta se spunea din gură în gură că nişte solgăbirăi s-au pus să omoare pe Crişan. Alții adăogau că, după Crişan, au să omoare toată lumea şi că de aceea au venit pandurii cu puştile. Începu să tragă cineva clopotul bisericii în dungă, a primejdie. Solgăbirăii cu pandurii s-au pomenit înconjurați de iobagi speriați şi furioşi care în curând au început să amenințe, să suduie. Apoi deodată s-a auzit glasul lui Crişan, aspru, tăios, ca o bardă: „Pe ei, copii!" Un solgăbirău înjură pe ungureşte şi porunci cătanelor să tragă în oameni. Cellalt striga cât îl ținea gura: „înapoi! înapoi!" Pandurii încearcă să tragă, ridică arma la

ochi, dar cocoşul ţăcănea în zadar, căci capsele nu luau foc, parcă ar fi fost muiate în apă. Încercarea asta şi mai ales răcnetele ungureşti ale solgăbirăilor scoaseră din sărite pe oamenii şi altfel destul de amărâţi. Cineva din mulţime ridică bâta şi plezni în cap pe un solgăbirău. Atâta a trebuit. În clipa următoare zeci de ciomege se năpustiră asupra slujbaşilor, apoi bolovani, apoi topoare. Într-un sfert de ceas, poate şi mai puţin, din cei doi solgăbirăi rămăsese o grămadă de carne însângerată. În aceeaşi vreme pandurii îngroziţi căutau 5-0 ia la sănătoasa, dar nu puteau străbate prin mulţimea vânzolită. Unii îşi amintiră şi de ei şi prinseră a-i snopi cu pumnii, cu bâtele, cum le venea mai la îndemână. „Jos puşca!" urlă cineva şi îndată alţii le smulseră armele, le descinseră săbiile. Apoi bătaia urmă înainte până ce pandurii, cu hainele sfâşiate, cu capetele goale, zdrobiţi şi plini de vânătăi şi de zgârieturi, izbutiră să se facă nevăzuţi în întunerec. Când vălmăşagul era mai în toi, sosi la faţa locului preotul Costan Turciu din Criştior, de mână cu copilul birăului din Curechi. Se făcu anevoie tăcere încât popa să poată povesti revoltat norodului cum a fost chinuit sărmanul băiat de către gornicul Petre Cara din Criştior, venit cu cei doi solgăbirăi să omoare în ascuns pe Crişan ca pe urmă să poată împrăştia mai lesne mulţimea rămasă fără conducător. Îndată ce s-a înnoptat, gornicul din Criştior, trimis înainte de către solgăbirăi, a venit drept la casa primarului. În casă era numai copilul, căci primarul văduv de şase luni, umbla prin sat din pricina mulţimii de oameni care sosise şi nu-şi găsea adăpost. Gornicul, cum a intrat, a cerut pâine, că, zicea, e flămând. Copilul i-a dat o bucată, dar gornicul a azvârlit-o în foc. Apoi i-a cerut rachiu, că i-e sete. I-a dat, dar şi sticla cu rachiu a aruncat-o. „Unde-i crăişorul vostru, că pe el vreau să-l mănânc şi de

sângele lui mi-e sete!” Copilul nu pricepu: „Care crăişor?” Gornicul l-a plesnit atunci peste cap şi i-a zis: „Horia!... Ori vrei să te prefaci că nu ştii?” Pe urmă a început să-l întrebe că unde a tras cellalt tâlhar, adică Crişan. Şi fiindcă băiatul, fraged şi neştiutor, n-a putut răspunde, gornicul a luat vătraiul din foc şi i-a ars cu vătraiul faţa şi mâinile până ce l-a făcut numai o rană. Nici nu apucă popa să sfârşească şi trei oameni aduseră pe gornicul vinovat, îl dibuiseră undeva şi-l recunoscuseră după cum umbla să se pitească. Gornicul zicea neîncetat: „Oameni buni, iertaţi-mă, nu-s eu vinovat, că am avut porunci!“ Crişan însă strigă furios: „S-a isprăvit vremea iertărilor! Acu e vremea pedepselor! Câinii şi vânzătorii trebuiesc omorâţi fără cruţare!” Şi în clipa următoare Toma Berna, care se afla tocmai lângă dânsul, fără a zice o vorbă, izbi cu toporul drept în numele tatălui pe gornicul Petre Cara, încât acesta se prăvăli ca un buştean. Ce s-a mai ales din noaptea aceea, numai Dumnezeu ştie. A dormit cine a putut, dar vălmăşagul nu s-a mai potolit deloc. De cu seară rămăsese vorba ca toată lumea să se adune a doua zi în capul satului, la cruce, ca de-acolo să pornească spre Zlatna. S-au şi adunat ei oamenii, s-a dus şi Crişan, dar, după câte se întâmplaseră în cursul nopţii, nimănui nu-i mai ardea să plece mai departe. Se băgase frica în oameni că, în lipsa lor, domnii au să se răzbune pentru uciderea solgăbirăilor şi când s-or întoarce dânşii vor găsi numai jale şi durere pe la casele lor. Atunci Crişan, cu glas mare, a poruncit să plece toţi după dânsul la biserica din sat, să le vestească acolo, în faţa altarului, poruncile împărăteşti. Popa din Curechi, bătrân şi slăbănog, n-a avut încotro şi a trebuit să deschidă biserica. Aici Crişan, cu crucea împărătească în mână, cea adusă de Horia, a arătat oamenilor în puţine cuvinte că domnii se împotrivesc ca

românii să capete arme şi, făcându-se grăniceri, să scape de iobăgie. Cele ce s-au întâmplat azi-noapte trebuie să fie de învățătură. De-aceea el, căpitan pus de Horia după porunca înălțatului împărat, porunceşte tuturor să-l urmeze pe el şi să stingă pe toți nemeşii şi pe toți ungurii, căci numai astfel vor putea scăpa de robie. Frică să nu-i fie nimănui, deoarece uite, aici este porunca împărătească prin care neamul românesc e îndreptățit să stârpească pe unguri de pe fața pământului ardelenesc, iar moşiile şi toate averile lor să le împartă între dânşii din a căror sudoare şi caznă s-au făcut toate bogățiile... Şi au pornit toți, poate opt sute de oameni dacă nu şi mai bine, cu Crişan în frunte. Mergea lumea chiuind parc-ar fi mers la nuntă. Au luat-o drept, pe cărare prin pădure, lăsând la o parte satul Şesuri. Au trecut prin Bucureşti. Câțiva mai inimoşi au împrumutat coase şi topoare de la oamenii de-aici, ca să aibă ceva în mână. Pe la prânzul cel mic toată ceata cobora în valea Crişului Alb, în satul Criştior. Iobagii din sat ieşiră în uliță ca şi când de mult ar fi aşteptat sosirea răzvrătiților. De la dânşii află căpitanul că la curțile cele mari ale neamului Kristsori e adunată boierime mai multă, chiar şi un solgăbirău de la Brad, anume Pakot. Acuma mulțimea începu să alerge, sporită cu iobagii satului care luau furci şi coase şi securi. Şi-apoi deodată ceata întreagă s-a năpustit asupra curților, care pe porți, care peste garduri, din toate părțile, cu nişte răcnete de să se dărâme zidurile. N-a mai fost nicio poruncă şi nicio cruțare. Oamenii izbeau unde nemereau: ferestrele se făceau țăndări, uşile erau smulse din țâțâni, mobilele sfărâmate, domnii găsiți prin casă ori prin ogradă ucişi cu topoarele, cu furcile, cu coasele, ca guzganii. În câteva minute vreo cinsprezece nemeşi zăceau care cu țeasta crăpată, care cu coşul spintecat, care cu beregata sfâşiată,

prin diferite colțuri. Năvala venise aşa de fulgerător că domnii nici n-avuseseră vreme să se gândească la apărare. Puțini se zice că s-au strecurat de au putut fugi prin păduri. Vreo trei bătrâni, mai multe femei şi câțiva copii fură cruțați, fiindcă iobagii din sat s-au pus chezaşi pentru dânşii. Căpitanul i-a iertat, dar a poruncit popii Costan să-i boteze îndată în legea românească, să se vadă că nu mai e îngăduit să rămâie decât români. Intrară cu toții în bisericuța de piatră, foarte veche, unde preotul făcu rugăciunile legiuite şi-i botează. În semn că se face pace deplină, căpitanul Crişan mai porunci ca fata solgăbirăului să se mărite cu un iobagiu român, care-i place ei. Fata slăbuță, înfricoşată, drăgălaşă, s-a uitat împrejur ca o căprioară speriată şi, în cele din urmă, după ce i-a făcut semn şi maică-sa, a zis către preotul Costan: „Dacă trebuie neapărat să mă cununi, atunci îl aleg Ion Sârbu, că ne-a slujit totdeauna cu credință". Ion Sârbu fu adus degrabă în biserică. Un băietan de vreo douăzeci de ani, frumuşel, cuviincios. Când i se spuse că va fi bărbatul domniței, a îngălbenit. Popa însă i-a cununat repede, căci nu era vreme de pierdut. Facă tinerii pe urmă ce-or vrea şi înțeleagă-se... într-adevăr, în acest timp țăranii spărgeau şi sfărâmau să nu rămâie piatră pe piatră din curțile domneşti, iar iobagii din sat îşi împărțeau hambarele şi începeau a căra bucatele acasă. Apoi cineva răzbi în pivnițe şi îndată chemă şi pe alții la băutură. Când văzu însă căpitanul Crişan asta, de teamă să nu se înfunde oamenii la bunătățile pivnițelor, porunci cu glas mare să se scoale toată lumea să plece la Brad, unde e cuibul domnilor, să dea foc oraşului şi să stingă pe toți ungurii de-acolo. Micula Bibarț, un bărbat voinic ca un steag, ceru voie lui Crişan să meargă cu o ceată de oameni la Mihăileni, să isprăvească şi cu nemeşii de pe Valea

Crişului în sus. Crişan fu mulţumit, îl făcu în faţa tuturor căpitan şi, i dădu drumul. Apoi înainte de-a porni spre Brad, i-a poruncit lui Iacob Topa să însoţească pe căpitanul Bibarţ la Mihăileni, să-i dea ajutor dacă va avea nevoie, şi după ce se va sfârşi treaba pe-acolo, să ia un cal domnesc şi să gonească la Horia să-i raporteze ce-a văzut şi să-i spuie din partea lui numai atâta: „Merge bine!" Veşti îi va mai trimite prin Vasile Sgîrciu care sosise înapoi şi se întâlnise cu Crişan pe drum spre Criştior. Poate să-i mai spuie marelui căpitan că joi va fi şi dânsul negreşit la Păltiniş, căci până joi nădăjduieşte să nu mai fie nevoie de el pe-aici... Aşa apoi Iacob a pornit cu ceata căpitanului Bibarţ pe Criş în sus, prin Zdrapţi, şi pe la amiază au ajuns la Mihăileni. Curtea domnească însă o găsiră părăsită. Se auzise aici, nu se ştie cum, ce s-a întâmplat la Criştior şi nemeşul, împreună cu copiii şi un frate al său, fugise prin păduri. Căpitanul Bibarţ porunci iobagilor din sat să-i scoată din pământ pe domnii fugiţi că altfel va aprinde toate casele să se aleagă scrum şi cenuşă din ele, iar zece bărbaţi, cei mai de frunte, vor fi traşi în ţeapă numaidecât. Peste o jumătate de ceas fugarii, legaţi, erau în ograda primăriei. Bibarţ era din Blăjeni şi a suferit multe nedreptăţi de la domnii din Mihăileni care, acum trei ani, făcuseră să fie spânzurat un frate al său numai pe bănuiala că ar fi avut de gând să omoare pe un gornic al curţii. „Na, domnule, să ne răfuim!" Atât i-a zis Bibarţ boierului cel mare, apoi a strigat pe Toader Cleşu, care fusese catană împărătească, şi i-a poruncit să le taie capul. Şi Toader, cu o bardă grea, a retezat capetele tuturor, proptindu-i ca nişte butuci, pe un tăietor. Din toată familia numai doamna lipsea. O ţigancă de la curte, luată la zor, mărturisi că doamna s-a îmbrăcat ţărăneşte şi a fugit în pădure împreună cu domnii. „Nu face

nimica! Şi doamna pe-aici trebuie să fie! Are să se găsească!”
— Asta s-a petrecut azi pe la prânzul cel mare – sfârşi Iacob. N-am mai stat, că nici nu mai aveam de ce. Oamenii începuseră să care acasă de la curte ce aflau mai de preț, iar unii umblau să dea foc caselor. Căpitanul Bibarț e om cu socoteală şi îndrăzneț. El face ispravă. Mi-a şi dat un cal din grajdurile nemeşului, să pot veni mai repede, să aduc raport despre toate.
Horia şi Cloşca au ascultat fără a-i pune vreo întrebare, parcă, auzind ce spunea Iacob, gândurile lor ar fi urmărit alte întâmplări asemănătoare în viitor.
— Bine, Iacobe! zise Horia la urmă.
Se uită la Cloşca. Şi Cloşca se ridică îndată, murmurând:
— Na, frate Horia, eu mă duc şi să ne vedem sănătoşi la Păltiniş!
— Du-te, frate Cloşcuț, şi ia seama la toate!
Pe urmă, după ce plecă Cloşca, Horia mai stătu de vorbă cu Iacob. Pe când ascultase întâmplările din Criştior, pe el începu să-l roadă o înfricoşare pe care nu ştia cum să o stăpânească. Acuma vorbiră de una şi de alta până ce zise:
— Da câți domni spui c-ați ucis la Criştior?
— Apoi or fi vreo cincisprezece, dacă nu şi mai mulți – răspunse Iacob.
— Şi nicio femeie?
— Ba mi se pare c-a fost şi o muiere...
Horia, fără să vrea, avu o strângere de inimă.
— Eu n-am văzut-o, dar am auzit c-ar fi fost o preoteasă ungurească. Se luase de piept cu un om şi-i căra la pumni în cap de să-l omoare şi alta nu. Atunci apoi a sărit alt om şi a trăznit-o cu securea în ceafă...
Nu mai întrebă nimica Horia, ci se mulțumi să-i dea porunci pentru a doua zi: să umble prin sat, să cheme oamenii la

Păltiniş, să găsească doi bucinători buni care mâine noapte să dea de ştire tuturor să vie negreşit să afle noile porunci împărăteşti. La Crişan să nu se mai întoarne, căci e nevoie de dânsul aici. Oamenii din Albac şi cei din împrejurimi să se adune aici, la biserică şi să pornească cu toţii împreună.
Ion încă nu venise acasă din sat. Feciorul zburda de bucurie şi de mândrie şi-şi pusese în gând, împreună cu alţi flăcăi de seama lui, să umble din casă-n casă şi să scoată la Păltiniş pe toţi bărbaţii din Albac.
Până să se întoarcă băiatul, Horia, singur, mai chibzui cele povestite de Iacob şi iarăşi se opri la întâmplările din Criştior. Cum au venit împrejurările de tocmai la Criştior a trebuit să înceapă prăpădul şi tocmai cu neamurile domniţei pe care atât o visase el odinioară! De ani mulţi de zile nu se mai gândise la ea, până când s-a întors de la Viena cu poruncile cele mari în traistă. I-a fost frică mare să nu fi căzut şi domniţa jertfă răzbunării drepte. Acuma îşi dădea seama că s-a speriat degeaba. Domniţa era măritată undeva pe lângă Cluj, aşa că e departe de primejdiile de-aici. Apoi domniţa o fi acuma femeie bătrâioară cu copii mari. Visurile au trecut demult. A rămas numai amintirea ca un abur de ameţeală...
A doua zi dimineaţa îi fu ruşine că s-a putut opri la asemenea gânduri slăbănoage. Coborî în sat să cheme şi pe popa Gheorghiţă la adunarea de mâine, că poate va fi trebuinţă de slujitorul Domnului. De alte porunci pentru oameni nu mai era nevoie: toată lumea ştia cele de lipsă. A intrat însă în cancelarie să dea bineţe primarului. Străjile îi spuseră că Macavei Bota a plecat la Cîmpeni cu căruţa încărcată, fiindcă l-au speriat unii că are să fie spânzurat îndată după ce se va întoarce Horia de la Păltiniş.
— Apoi de ce i-e frică tot n-are să scape! mormăi Horia

întunecat.
Până seara mai veniră şi alte ştafete cu veşti din Zarand. Auzi că încă de ieri după-amiazi Crişan, cu o oaste de ţărani, s-a repezit asupra oraşului Brad, au ucis acolo pe cine s-a împotrivit, au dat foc câtorva curţi domneşti, iar pe nemeşii care s-au închis în biserica reformată i-au tras jos chiar din turn şi i-au omorât pe toţi. Apoi de la Brad ţăranii s-au împărţit în mai multe cete şi au pornit să stingă pe domnii de prin sate pe rând. Crişan însuşi se spunea că s-a îndreptat spre Ribiţa unde mai mulţi nobili înarmaţi îl aşteptau gata de luptă.
În sfârşit, joi dimineaţa Horia se rase frumos, se îmbrăcă în straiele cele mai bune şi se găti ca la o sărbătoare mare. Iacob Topa veni şi-i aduse calul pe care-l luase de la Mihăileni. Împreună cu dânsul mai sosiră unsprezece călăreţi.
— Crăişorul nostru trebuie să fie păzit ca şi domnii! zise Iacob în vreme ce călăreţii îl întâmpinau cu nişte „trăiască” de clocotea Crângul Feregetului.
În fruntea cetei de albăceni, Horia coborî pe Arieş până la Secătura, apoi urcă până la Negura şi de-acolo trecu la Vidra, ca să adune de peste tot oamenii. Sosiră după-amiazi la Păltiniş. Într-o poiană largă mulţime mare de ţărani aştepta şi pe cărări mai veneau mereu. Cloşca era acolo de mult. Norodul, când zări pe Horia în fruntea moţilor, izbucni în strigăte de bucurie parcă le-ar fi adus toate bunătăţile lumii. Horia se sfătui puţin cu Cloşca şi cu bătrânii şi hotărâră să aştepte pe Crişan cu zărăndenii. Până atunci oamenii nu mai vorbiră decât despre isprăvile rebeliştilor de pe Crişuri, povestindu-se multe minunăţii, adăogând fiecare ce ştia sau măcar ce auzise. Apoi sosi şi Crişan însoţit numai de vreo cincizeci de oameni, dar toţi călări şi toţi

înarmați, care cu puşti, care cu lănci, ca o adevărată oştire ce vine din război. Un răstimp lung trecu până ce se potoli lumea, căci întreaga ceată fu înconjurată şi asaltată de întrebări. Crişan isprăvise treaba la Ribița, încă de ieri, iar azi-dimineață, trecând prin Mihăileni, a mai avut să facă nişte judecăți şi de-aceea a întârziat, mai ales că iobagii din Blăjeni, ca şi cei de-aici, au vrut să audă toate întâmplările rebeliei.

Pe urmă, când se făcu linişte, Horia vorbi mulțimii. Nu mai avea nevoie să convingă pe nimeni. Porunca împărătească despre omorârea ungurilor era acuma cunoscută. Le porunci doar să fie dârji şi necruțători, cum au fost şi ungurii de atâția amar de ani cu dânşii, şi să asculte poruncile căpitanilor pe care-i va pune el ori pe care îi vor alege satele. Apoi ceru să jure terți pe sfânta cruce cu chipul împăratului că vor ucide tot ce e unguresc, fie domn ori slujbaş, dăruind viața numai celor ce vor primi pe loc legea şi credința românească. Popa din Albac, cu crucea în mână, rosti cuvintele jurământului şi mulțimea, cu capetele goale, le repetă într-un glas care părea mugetul unei vijelii. Se înserase. Umbre mari se întindeau peste poiana albă de oameni. În linişstea munților numai murmurul gloatelor se ridica spre cer ca o amenințare înăbuşită. Apoi, peste capetele tuturor trecu scurt, aspru ca o săgeată de oțel, porunca crăişorului:

— Hai, feciori!

Şi oastea albă se urni.

CAPITOLUL VI – A NOASTRĂ-I LUMEA!

Oastea țărănească înnoptă, pâlcuri-pâlcuri, din Vidra şi Poeni şi Fântâna Lină şi Pescuți şi Ponorel şi Sohondol, dar la răsăritul soarelui, vineri, toată lumea trebuia să se întâlnească la împreunarea celor două Arieşuri căci acolo, pe-aproape, în satul Bogdăneşti se retrăsese şi Horia să se odihnească şi să mai sfătuiască cu căpitanii cei mari Cloşca şi Crişan.

Noaptea o burniță urâtă şi rece porni să cearnă, mohorâtoare de suflete. Până să se adune toată mulțimea şi să se rânduiască, se făcu prânzul cel mic şi ploaia încetă parcă înadins să uşureze mişcarea cetelor.

Apoi norodul din treizeci şi trei de sate se sculă şi într-un ceas fu la marginea orăşelului Cîmpeni. Ulița de sus se umplu repede de țărani care se îmbulzeau, chiuiau, amenințau. În capul lor, călare pe un armăsar roib, Crişan, cu o cruce mare galbenă, drept steag de luptă, striga cât îl țineau plămânii că oamenii cei de treabă vin să nimicească pe unguri, ori să-i boteze în legea creştinească, precum a orânduit Dumnezeu şi înălțatul împărat. Mai înapoi, înconjurat de călăreți, Horia, cu suman alb ca o mantie crăiască şi cu o puşcă pe oblâncul şelei, mergea tăcut, uitându-se în dreapta şi în stânga, ca şi când ar fi vrut să cerceteze inimile mulțimii. După dânsul venea Cloşca, tot călare, cu pene albe şi roşii la căciulă, răcnind în răstimpuri câte-o sudalmă pe care cei dimprejur o reluau chiuind şi adăogând, ca la nuntă:

— Hai, feciori, hai, c-a noastră-i lumea!
În piața oraşului, mare, pătrată, aştepta altă mulțime țărănească, în frunte cu feciorul lui Horia. Nu s-au mai dus la Păltinişul Blăjenilor, că le venea prea departe ş-apoi tot trebuiau să se întoarcă înapoi aci. Mai bine Ion s-a repezit prin satele dimprejur şi, mai cu sfatul, mai cu amenințarea, a poruncit oamenilor să nu lipsească nimeni a afla poruncile cele împărăteşti. Aseară, prin piață, în fața curților ispanului, s-a întâlnit cu gornicul Ursu Uibaru. I-a dat binețe, ca totdeauna, şi gornicul l-a oprit:
— Da ce, Ioane, s-aude că începe rebelie mare?
— Apoi ce-om face noi, nu ştiu – răspunse feciorul batjocoritor. Poate că ştie mai bine domnul işpan dacă i-ai spus d-ta!
Ursu Uibaru era galben şi chiar mustața i se pleoşti, zicând:
— Cu domnul işpan nu-ți face voi nicio treabă că adineaori dânsul s-a pus în brişcă cu trei cai şi poate tocmai la Aiud să-l mai prindeți!
Ion Horia ridică din umeri şi trecu înainte. Gornicul însă, spăimântat de plecarea lui bruscă, strigă după el:
— Pe mine n-a veți de ce să fiți supărați, Ioane, că eu, ştii bine, cât mi-a îngăduit slujba totdeauna am...
Flăcăul nici nu se întoarse, nici nu răspunse, aşa că gornicul rămase cu vorba în vânt. Auzise pe la oameni cum s-au sculat zărăndenii şi că şi moții au de gând să nu cruțe pe nimeni. El se rugase de işpanul Intze, din pricina căruia şi-a câştigat ura şi scârba oamenilor, să-l ia cu dânsul, că poate să-l şi omoare rebeliştii când or ajunge pe aici; dar işpanul l-a împins la o parte şi nici măcar nu i-a răspuns.
— Aşa-mi trebuie, dacă am fost om de credință în slujba domnilor! mormăi amărât, cu ochii după feciorul lui Horia.
Toată piața era acum plină de țărani şi tot oraşul fierbea ca

un stup în care a pătruns un roi tânăr şi gata de luptă.
— Faceţi loc crăişorului nostru! La o parte! Loc! strigau călăreţii deschizând o pârtie prin mulţime.
Horia cu ceilalţi căpitani trecură până în faţa curţii işpanului şi acolo se opriră. Crişan făcu semn cu crucea mulţimii că vrea să vorbească marele căpitan. Dar nu se putu face atâta tăcere ca să audă toată lumea. Cuvintele lui Horia fură purtate din gură în gură şi tălmăcite după priceperea ascultătorilor.
— Eu Ursu Nicula vă spun, oameni buni, în numele înălţatului împărat, că înălţatul împărat mi-a poruncit să vă spun şi să vă arăt...
Nici nu ascultă toată lumea până la sfârşit, ci prinse a se răzleţi în pilcuri prin oraş, repezindu-se să împlinească poruncile auzite. Vidrenii şi albăcenii, care se aflau împrejurul crăişorului, năvăliră în curtea işpanului şi începură a sparge şi a sfărâma tot ce găsiră, în cancelarie, unde erau documentele şi toate hârţoagele de pe urma cărora se trăgeau toate fărădelegile, răvăşiră dulapurile şi rafturile, ba unii scoaseră în ogradă vrafuri de hârtii şi le dădură foc. În aceeaşi vreme alte cete se năpustiră asupra caselor din piaţă în care locuiau alţi slujbaşi şi unguri, pe când crişenii, mai învăţaţi cu rebelia, fiindcă prin satele lor prădaseră cu nădejde tot ce fusese de prădat, se grăbiră să pună mâna pe lada cu bani a domeniului. O grămadă de băieşi, spălători de aur de pe Arieşuri, năpădi cancelaria schimbătorului de aur ca să se răzbune pentru batjocurile ce le suferiseră cu preţurile muncii lor. Alţii sparseră uşile bisericii papistaşe, pătrunseră înlăuntru şi sfărâmară băncile, stranele, icoanele, sfeşnicele, cruţând numai altarul. Buciumanii, după porunca lui Ionuţ Dandea şi pentru că nici nu aveau clopot la biserica lor, se suiră în

turn şi se siliră să dea jos clopotul papistăşesc ca să-l ducă acasă.

Pe când oastea de iobagi, împrăştiată prin oraş, se răcorea cum putea, Horia rămase în piaţă, înconjurat de călăreţii lui, la sfat cu Cloşca şi Crişan. Era mulţumit de avântul oamenilor, dar socotea că, pentru a ajunge la izbândă, trebuie negreşit hotărâtă o rânduială. Dacă fiecare va face după capul său, curând de tot şi chiar înainte de-a fi putut dobândi ceva, curajul se va stinge şi sufletele ostenite în zadar vor fi lesne întoarse la jugul suferinţei. Este nevoie deci ca unii, puţini, să poruncească şi ceilalţi să asculte orbeşte poruncile. Mai ales Crişan, cu duhul ostăşesc rămas într-însul, se bucură auzindu-l. Îi şi zise îndată:

— Dumneata eşti căpitanul cel mare, alege-ţi că pitani câţi pofteşti şi mai dă-ne şi căprari peste cetele cele mai mici de oameni! Sus, prin părţile mele, am şi pus câţiva oameni de încredere căpitani peste sate şi aşa i-am putut lăsa pe dânşii să dregătorească!

Horia dădu din cap. Înainte de-a merge mai de parte rânduiala trebuie făcută. Să puie dânşii căpitani, neapărat, dar să îngăduie şi satelor să-şi aleagă ele pe cei mai destoinici, pe care ei doar să-i întărească în slujbă. De altfel el însuşi tocmai cu treburile acestea va avea să se îndeletnicească mai mult. Satele nu pot rămâne fără conducători, căci slujbaşii domneşti şi mai cu seamă primarii trebuiesc scoşi şi judecaţi pentru nelegiuirile ce le-au făptuit împotriva norodului. Mai este apoi de lipsă să se îngrijească şi de arme, că mâine-poimâine vor da piept cu nemeşii înarmaţi bine, şi împotriva lor nu se poate lupta numai cu toporul şi cu coasa prefăcută în suliţă. Şi iarăşi trebuiesc trimise cărţi şi prin celelalte comitate, să afle iobagii de pretutindeni că a început rebelia pentru

răpunerea domnilor.
Hotărî apoi, că chiar după-amiazi Cloşca şi Crişan să pornească cu întreaga oaste de ţărani, alcătuită acum din douăzeci şi nouă sate zărăndene şi şaisprezece ale domeniului Zlatna, să lovească oraşul Abrud, cuibul ungurimei de pe-aici. Să fie însă cu multă băgare de seamă şi să nu se lase amăgiţi nici de făgăduieli deşarte, nici de ameninţări neputincioase. El însuşi va pleca să prindă pe primarii şi gornicii de pe cele două Arieşuri şi să-i judece fără zăbavă şi să le ia socotelile pe care n-au vrut să le dea până acuma.
Din ograda işpanului atunci ieşi un grup gălăgios, aducând patru gornici legaţi cu mâinile la spate şi bătuţi de li se cunoşteau pe faţă urmele. Un ţăran negricios şi uscat, care conducea pe cei zgomotoşi, păşi cătăneşte înaintea lui Horia şi raportă:
— Domnule căpitan, am prins patru tâlhari de gornici, uite-i colea! I-am găsit ascunşi în pivniţă, printre butoaiele cele cu vinuri scumpe, i-am dobzăluit bine şi i-am adus să te întrebăm de n-ar fi bine să le tăiem capetele ca să nu mai poată face rău nimănui pe lumea asta!
Horia văzu pe Ursu Uibaru între cei prinşi. Răspunse:
— Ba lăsaţi-i, măi frate, să-i judecăm cum se cu vine! Dar patru oameni să rămâie lângă dânşii să-i păzească!
— Prea bine, domnule căpitane mare! făcu ţăranul cu un rânjet prostesc şi salutând cu mâna la căciulă ca o cătană bătrână.
Era cam cherchelit ca şi ceilalţi paznici, fiindcă făceau parte din gloata norocoasă care alergase prin pivniţele domeniului, să spargă butoaiele şi să verse toate băuturile. Au şi stricat ei câteva vase, dar au avut grije să guste întâi ce strică.

— Da procopsitul de birău din Albac pe unde se ascunde, măi Ursule? întrebă Horia deodată pe Uibaru care se tot uita la dânsul cu nişte ochi plini de groază.
— Macavei Bota? zise gornicul cu o lucire de nădejde. D-apoi mi se pare c-a fugit spre Aiud ori chiar către Cluj, că pe-aici nu l-am mai zărit de ieri-dimineaţă...
— Na, lasă că-l găsim noi şi-n fundul pământului!
Pe la amiazi, oamenii sătui de stricăciuni începură să se adune iarăşi în piaţa mare. De altfel căpitanii mai trimiseră şi câţiva călăreţi, să grăbească adunarea. Ion Horia sosi cu o ceată mai rânduită, în care toţi aveau suliţe şi toţi căutau să se poarte întocmai ca şi cătanele. Ion însuşi era călare şi avea pene roşii la căciulă. Aşa se înfăţişă la tatăl său şi-l rugă să-l lase şi pe el căpitan, căci trupa asta el şi-a întocmit-o acum şi cu ea e în stare să cucerească o ţară întreagă.
— Apoi dacă ai fost vrednic să-ţi aduni oameni, vrednic eşti să le fii şi căpitan şi să le porunceşti! zise Horia uitându-se însă la Cloşca şi la Crişan, parcă i-ar fi întrebat de a făcut bine ori nu.
— Aşa-i! aprobară amândoi într-un glas. Şi când mulţimea fu în plin, Horia dădu lozinca pe care o repetară mii de guri:
— La Abrud cu Dumnezeu înainte!
Marele căpitan îşi mai opri, în afară de călăreţii săi, o ceată de vidreni şi albăceni. După ce se scurse norodul, numi căpitani pe Toaderberindei şi pe Toader Scoica, poruncindu-le straşnic să-şi caute degrabă un mănunchi de oameni cu care să ţină ordinea şi chibzuiala în Cîmpeni şi să nu îngăduie cumva ca ungurii să ridice iar capul. Apoi, înainte de-a pleca, trimise câţiva călăreţi să prindă pe toţi primarii ce-i vor găsi prin satele Arieşului mare şi să-i adune la Albac unde dânsul va veni mâine, căci astă-seară vrea să ajungă

la Vidra să isprăvească nişte socoteli. Sfârşind, aruncă o privire spre Ursu Uibaru care plecă repede capul.
Sosi noaptea târziu la Vidra. Era ostenit rău şi voia să se culce îndată, să se odihnească. Dar la cancelarie găsi lume multă şi vălmăşag mare de glasuri. David Avram împreună cu alţi oameni prinseseră pe primarul Vasile Goia tocmai când, călare, cu o dăsagă de bani, încerca să fugă în Bihor, peste munţi. Ţăranii îl legaseră şi-l aduseseră în sat, să fie judecat de popor. De multe ceasuri însă se hărţuiau fără a ajunge la o înţelegere. Prinsul şedea grămădit şi îngrozit în mijlocul cancelariei, iar David Avram, bătrân şi slăbănog, suduia şi ameninţa şi, din când în când, pleznea peste ceafă pe Vasile Goia. Unii ziceau că să-i ia banii, să-i împartă între oameni, iar primarului să-i dăruiască viaţa, pedepsindu-l doar cu o bătaie soră cu moartea; alţii, şi mai ales David, ţineau morţiş să-l suie sus la Piatra şi de-acolo să-l zvârle în prăpastie, să nu se mai aleagă dintr-însul niciun ciolan întreg. Acuma toată lumea ceru lui Horia să-l judece. Prinsul însuşi gemu rugător:
— Măi Ursule, şi eu te-am ferit pe tine de multe ori...
— Mi-aduc aminte, vezi-bine, cum ai venit să mă întrebi de sănătate tocmai în casa lui Petre Nicula, aci de faţă! zise Horia fără măcar să se uite la dânsul. De altfel uite că ţi-am mai adus un ortac, pe dumnealui Ursu Uibaru care de asemenea numai bine ne-a făcut tuturor! Na, apoi nici nu-i trebuinţă să stricăm atâta vorbă pe nişte oameni aşa de netrebnici!
Câţiva săteni voiră să spună ceva. Îi opri cu o mişcare hotărâtă şi urmă:
—Nici o vorbă, nimeni!... Acu noaptea însă nu-i vreme de judecată nici pentru tâlhari ca dânşii. Fiindcă trebuie socoteală în toate, iacă să vă pun căpitani peste sat, care să

aibă grije şi să judece unde trebuieşte. Am să pun pe Iacob Todea întâi, apoi pe Pavel Bocu şi pe Petre Nicula şi pe Toma Gligor şi pe Petre Goia şi pe Tulia Nicula, că sunt toţi oameni pe care i-aţi ales şi voi de câte ori aţi avut lipsă de apărare ori de plângere. Ei să judece şi pe birău împreună cu mine, după dreptate, mâine dimineaţă, ca să aibă vreme până atunci să chibzuiască bine!

A doua zi, Vasile Goia fu osândit dimpreună cu Ursu Uibaru. Primarul fu îndată târât la Piatra. Da vid Avram ceruse şi dobândise favoarea să-l poată împinge el de pe marginea stâncii jos în prăpastie. Spuse tuturor că astfel vrea să-şi răzbune toate umilinţele ce le-a îndurat de la Goia fără să crâcnească.

Ursu Uibaru însă căzu la genunchii lui Horia şi-l rugă atât de fierbinte să-i cruţe viaţa că în cele din urmă căpitanul se înmuie.

— Măi omule, nici tu n-ai fost mai de omenie ca birăul – îi zise Horia. Dar n-ai făcut atâtea rele ca dânsul pentru că n-ai putut. Totuşi, iacă, te iert, dacă vrei să dovedeşti că te faci om de treabă!

Gornicul începu să se jure. Horia îl întrerupse:

— Nu aşa, voinice! Dovada s-o faci cu fapte!... Uite, eu te pun căprar lângă feciorul meu! Să mergi şi să împlineşti poruncile mele şi pe-ale lui şi să fii credincios în toate! Jură aci pe sfânta cruce!

Scoase crucea de aur cu chipul împăratului şi Ursu Uibaru jură:

— Aşa să-mi ajute Dumnezeu Tatăl şi Fiul şi Duhul Sfânt şi Maica Precista şi toţi sfinţii!

Horia îl luă cu dânsul şi la Albac, unde ajunse după-amiazi şi unde găsi prinşi pe primarii domneşti din Cîmpeni, Faţa Albacului, Gură-Neagră şi alte câteva sate. Dar socotelile cu

dânşii erau lungi şi încurcate, iar ei înfricoşaţi, mai ales când li se spuse soarta celui din Vidra, nici glas nu mai avură să vorbească. Ca să nu piardă vremea de pomană cu ei, Horia îi închise într-o pivniţă a primăriei, le puse pază bună şi sâmbătă noaptea se întoarse la Cîmpeni. Poposi câteva ceasuri la Toader Berindei de la care află că de azi-dimineaţă Abrudul a fost cuprins de 25 ţărani, că au fost ucişi mulţime de unguri şi mai mulţi botezaţi, că din toate casele ungureşti n-au mai rămas decât ziduri şi acoperişe.
Duminecă de dimineaţă porni şi el spre Abrud peste Cărpiniş. De-abia ieşit din Cîmpeni, pe drum îi spuseră oamenii că mulţimea cea mare de români se află încă tot în Abrud unde mai este mult de stricat, dar că Cloşca, cu o ceată mai mică, a trecut de aseară spre Roşia. Atunci îşi schimbă şi el planul cu Abrudul, ca să se întâlnească cu Cloşca. Trecând pe lângă casa lui Cloşcuţ, trimise un călăreţ sus pe coastă să vadă dacă nu e cumva acasă ori dacă nu i-a lăsat vreo veste. Nu era. N-a mai fost pe-acasă de-alaltăieri, când a mers contra Abrudului, dar şi atunci doar a îmbucat ceva, că mulţimea de oameni nu l-a lăsat să zăbovească. Mărinaaşi întrebat acuma pe călăreţ: când s-o isprăvi oare rebelia asta, că, Doamne, greu mai e fără bărbat la casă şi tare se prăpădeşte şi bruma de avere dacă omul nu-i poartă de grije, că fânul lor de la Mogoş acolo l-a bătut Dumnezeu...
— Apoi dacă s-ar lua bărbaţii după capul muierilor... murmură Horia cam încruntat. Ehei, de-abia începe hora!
În Cărpeniş, pe la mijlocul satului, aproape de biserică, înainte de-a coti la stânga spre Roşia, întâlniră un car tras de doi boi urmat de câţiva ţărani cu capetele goale. În car, pe loită, şedea popa Moise cu ochii roşii. Când văzu pe Horia, popa opri carul, se dădu jos şi ridică cearceaful alb

descoperind cadavrul unui preot cu țeasta sfărâmată.
— Dacă îngăduiți nelegiuiri d-astea, Dumnezeu n-are să vă ajute, măi Ursule! zise popa Moise cu aspră imputare.
Îi povesti apoi cum alaltăieri, când a trecut mulțimea țărănească pe-aici spre Abrud, Crişan a poruncit să meargă şi popa Avram Şuluțu, ca să citească din nou poruncile împărăteşti, fiindcă el ştie mai multă carte şi aşa oamenii vor crede mai tare în vorba împăratului. Popa Avram, om bătrân şi cu frica lui Dumnezeu, nu putea să-şi lase biserica fără slujitor tocmai dumineca. Crişan s-a înfuriat că „ce, eşti popă de unguri?" şi „dacă nu vii de bună voie, ai să vii de nevoie!" Şi a poruncit de l-au pus pe un cal şi l-au dus cu sila între dânşii. Apoi cum a ajuns la Gura Cornii, deasupra Abrudului, l-a coborât de pe cal şi i-a dat să citească nişte cărți pe care le avea dânsul în traistă. Popa Avram a început să le tălmăcească, dar ce spunea el din cărți nu-i plăcea deloc lui Crişan şi nici oamenilor, că spunea altfel decât ştiau ei că este scris în ele. Atunci norodul a prins a răcni şi a ocărî pe popa Avram că ține cu ungurii şi cu domnii şi că-i popă papistaş. Şi deodată a sărit un crişan şi l-a izbit în cap cu toporul, strigând: „Nu mai vrem să ascultăm minciunile hoțului de popă, că-i cumpărat de unguri să ne înşele!" Cloşcuț s-a repezit să-l apere, că-l ştia om cucernic şi de omenie, dar oamenii întărâtați şi înnebuniți, erau cât pe-aci să se supere şi pe dânsul că se mai întrepune pentru un vânzător.
— Na, părinte, apoi ce s-a făcut bine s-a făcut î zise Horia. Că lupta noastră-i pe viață şi pe moarte, şi nu putem lăsa să ne amăgească până şi popii noştri! Aşa să ştii, părinte, şi să ştie şi alții!
Popa Moise văzu ochii îndârjiți şi nu mai spuse nimic. Acoperi iar mortul din car, îşi făcu cruce şi bolborosi

rugăciuni, în vreme ce Horia cu călăreții lui se îndepărtau cotind pe drumul spre Roşia.

Pe ulițele oraşului era o furnicare de țărani, unii înarmați, alții încărcați cu felurite lucruri strânse de prin casele ungureşti. Toți păreau mai mult veseli, decât mânioşi, deşi răcneau mereu, amenințau şi suduiau din răsputeri. Dar ceea ce izbea mai cu seamă pe Horia era că nu se simțea nicio rânduială, ca şi când fiecare ar fi fost de sinea lui, fără stăpân, fără nicio țintă.

— Măi feciori, da voi ce faceți pe-aici? întrebă dânsul un grup de flăcăi care veneau cuprinşi pe după cap şi chiuind, ca dumineca, acasă în sat, după horă.

— Stingem pe unguri şi ne veselim, c-a noastră-i lumea! răspunse unul cu fața îmbujorată şi cu glas chefliu.

— Venit-ați de capul vostru aci ori aveți vreun stăpân? stărui Horia.

— Ba ne-a trimis d-aseară căpitanul Cloşca şi acum a sosit şi dumnealui! zise altul, desprinzându-se dintre ceilalți, căci înțelesese că omul acesta, înconjurat de atâția călăreți, trebuie să fie Horia.

După ce Horia trecu mai departe, flăcăii porniră să strige mai înflăcărați:

— Vivat crăişorul nostru!.. Vivat Maria Terezia!

Pe Cloşca îl găsi la gura minei Lorinez unde se aflau ascunşi vreo sută de unguri şi dregători de frica țăranilor şi după ce auziseră ce s-a întâmplat la Abrudieri. Cloşca fierbea şi afurisea şi suduia. Descălecase şi alerga de colo până colo, poruncind oamenilor când una şi când alta, el însuşi neştiind ce-ar fi de făcut. Căci cetățenii unguri nu puteau fi scoşi din gangurile subterane cu luptă om la om, care cine ştie cât ar putea ține şi în orice caz ar cere mari jertfe; în gangurile minei cei furişați acolo se pot lesne apăra chiar

numai stând la gura intrării şi pocnind pe oricine ar încerca să pătrundă înlăuntru.
— Dumnezeul şi toți sfinții lor! se cătrăni Cloşcuț văzând pe Horia. Cum să-i scoatem de subt pământ?
Horia îi potoli. Trimise pe Ursu Uibaru cu steag alb la gura minei să spuie celor de-acolo că el, Horia, marele căpitan, le făgăduieşte că nu se va atinge nimeni nici de viața şi nici de averea lor, dacă vor ieşi de bună voie şi se vor boteza în legea românească; altfel să ştie că vor fi afumați şi arşi de vii acolo, subt pământ, căci Horia nu se va clinti de-aci până nu-i va vedea sau morți sau supuşi poruncilor împărăteşti. Aşteaptă răspunsul lor până la sfințitul soarelui. Ursu Uibaru, căprar, porni repede să împlinească porunca crăişorului.
— Na, hai să ne hodinim, frate Cloşcuț – zise Horia cu un zâmbet liniştit – că răspunsul are să se găsească şi, dacă n-ar fi bun, om mai chibzui noi pe urmă ce-i de zis şi de făcut!
Se retraseră în căsuța lui Ion Biro, pus căpitan peste Roşia de către Cloşca numai adineaori. Noul căpitan porunci muierei sale să le pregătească degrabă mâncare şi băutură şi să alunge copiii din casă ca nu cumva să tulbure odihna şi sfatul marilor căpitani. Apoi Cloşca, izbucnind deodată, îmbrățişă pe Horia:
— Crăişorule, crăişorule, a noastră-i lumea de-aici încolo!
Horia prea auzise de multe ori vorbele acestea care i se păreau pripite. Auzindu-le acuma şi din gura lui, mormăi puțin mohorât:
— Stai, frate Cloşcuț, că de-abia am pornit la drum!
— D-apoi că orice ar mai veni, baremi i-am învățat minte şi omenie! zise Cloşca trântind căciula pe laviță.
Îi povesti cu însuflețire cum s-a repezit ieri asupra Abrudului, după ce respinsese propunerea primăriei de-a

cădea la pace. N-a fost casă ungurească necercetată, dar aşa fel că nici cercevelele la ferestre şi blănile uşilor să nu rămână întregi. Care s-au nimerit dintre domni au fost ucişi, dar mulţi nu, căci se supuneau ca găinile. Numai clădirile împărăteşti le-au cruţat. De altfel azi-dimineaţă au venit de la Zlatna vreo. Patruzeci de cătane cu un ofiţer şi s-au aşezat în casa birurilor împărăteşti. Cloşca, însoţit de câţiva căpitani, toţi în arme, s-au dus îndată la dânsul şi i-au spus că şi ei sunt cătane împărăteşti şi au pornit să pedepsească pe unguri pentru că nu vor să asculte poruncile împăratului, dar că oamenii şi averile împărăteşti nu vor fi atinse de ei nici de-aici înainte.

— Şi el ce ţi-a răspuns? întrebă Horia cu ochii mari.

— Apoi dânsul nu ştia româneşte tocmai bine şi a dat din cap că a înţeles şi că adică să facem cum avem porunci, că doar îi spusesem că înălţatul împărat ţi-a dat porunca să-i stingem!

Din toate câte au fost până acuma, vestea aceasta frământă cel mai mult pe Horia. Vreun ceas îl descusu pe Cloşca numai despre cătanele acestea parc-ar fi vrut să cunoască fiece cuvânt şi chiar fiece gând al lor. Apoi când înţelese bine că ofiţerul şi cătanele nu s-au amestecat deloc să oprească pe oameni ori să apere pe unguri, strigă şi el uşurat:

— Acuma da, frate Cloşcuţ, putem spune c-a noastră-i lumea!

Şi îndată, înviorat, orândui planul şi poruncile pentru viitor. Cloşca, cu cetele lui, să coboare pe Arieş în jos, să ridice toate satele şi să se întâlnească la Mogoş cu oamenii lui Crişan care vor merge într-acolo de la Abrud peste Corna şi Muntari. Feciorul său Ion, ajutat de căprarul Ursu Uibaru, va porni cu altă ceată peste muntele Negrileasa spre Ighiu.

Apoi toate trei oştile se vor aduna şi vor năvăli asupra Galdei ca să dărâme curţile fişpanului şi să sloboadă din temniţă pe Dumitru Todea şi pe ceilalţi moţi, iar după aceea, împreună cu toate satele răsculate vor merge la Aiud, unde e cuibul ungurilor, şi-l vor face una cu pământul. Dar, ca să nu aibă domnii vreme să se întărească, trebuie făptuit repede. Prin urmare chiar mâine, luni dimineaţa, toate trei trupele vor pleca la drum, încât până joi să ajungă lângă Galda şi joi noaptea să şi cuprindă curţile fişpanului.

— Of, de-am avea norocul să prindem şi pe măria sa fişpanul în Galda, eu, cu mâinile astea, l-aş beli de viu, că prea ne-a batjocorit rău! suspină Cloşca cu amărăciune.

— Pe cei de-aici lăsaţi-i în seama mea! adăogă Horia. Am să-i judec eu să mă ţie minte multă vreme!

Înainte de sfinţitul soarelui veni Ursu Uibaru, ţanţoş ca un strajameşter de husari, bătu din călcâie şi aşa raportă:

— Domnule căpitan, înştiinţez cu supunere, am dus la baie porunca dumitale şi le-am spus-o tare s-o audă bine şi am stat până acuma după răspuns. Dar ungurii nu vreau să asculte porunca şi popa reformat mi-a spus în numele tuturor că li-e frică să nu-i omorâm şi să-i chinuim şi de aceea nu vreau să iasă măcar de-am face cu dânşii orice. Pe urmă totuşi stăpânul băilor, cel care-i zice Lorinez, a ieşit împreună cu muierea şi copiii şi cu toate neamurile şi mi-a spus că ei se botează în legea noastră şi că îndată trimite după popa românesc!

Horia stătu pe gânduri, uitându-se însă mereu la Uibaru, apoi strigă pe gazda casei şi-l trimise la Lorinez, să vadă dacă s-a botezat şi dacă da, să-i spuie sănătate din partea lui şi să ştie că niciun fir de păr n-are să-i fie atins. După ce plecă Biro, se mai uită puţin la Uibaru şi zise:

— Na, Ursule, văd că eşti om de omenie şi de credinţă şi-mi

place de tine!
— D-apoi, domnule căpitane, cum să nu fiu, dacă d-tale ți-a fost milă de mine şi m-ai iertat, măcar că îți greşisem de multe ori şi te amărâsem după poruncile domnilor, iar ei nici n-au vrut să mă cunoască, şi m-au lăsat de pripas tocmai când a venit primejdia şi după ce îi slujisem cum am ştiut mai bine. Asta însă mi-a fost de învățătură pe toată viața, ca să nu te bizui niciodată pe inima străinilor, că numai sângele 15 tău te ocroteşte şi te miluieşte. Dar nici nu m-oi lăsa până n-oi băga cuțitul în beregata lor, să ştiu de bine că pe urmă voi fi tras în țeapă!
Căpitanul Ion Biro sosi îndată cu răspunsul că Lorinez şi cu ai lui s-au botezat într-adevăr şi mulțumesc lui Horia pentru toate făgăduințele. Apoi Horia porunci ca, subt conducerea căpitanilor, să fie prădate casele şi locuințele tuturor celor ce se află în gangurile băilor. Aceasta numaidecât şi drept pedeapsă că n-au încredere în cuvântul lui. Iar de ieşit din băi tot vor ieşi curând de tot, vii sau morți.
Cu Cloşca în frunte mulțimea de țărani purcese la devastarea oraşului până seara târziu, când veniră de la Abrud şi Crişan cu feciorul lui Horia.
A doua zi, după ce cele trei cete țărăneşti porniră precum li se poruncise, Horia însuşi, însoțit de doisprezece călăreți, merse în comuna Bucium să ia măsuri să se aducă paie şi fân la Roşia, trebuincioase pentru afumarea ungurilor neascultători. Trecând prin cătunul Muntari se duse drept în Şasa, reşedința comunei, şi chemă pe oameni la o adunare în Poeni, să le dea porunci. În Şasa se întâlni cu primarul domnesc George Suciu, mic, gros şi cu ochi de viezure, care, văzând că e chiar Horia, îi făgădui că va aduna el oamenii şi-i va duce la Poeni. Umblă într-adevăr după oameni, înfricoşat întâi de sosirea crăişorului. Dar apoi se

gândi ce mai răsplată i-ar veni lui dacă ar putea să puie mâna pe dânsul şi să-l ducă plocon cătanelor din Zlatna.
După-amiazi vreo două sute de buciumani erau strânşi pe coasta de la Poeni. Când se ivi Horiaţ întovărăşit de paznicii lui, ţăranii făcură roată împrejur şi George Suciu, primarul, înainte chiar de-a începe Horia să vorbească, strigă să-i arate şi lui poruncile împărăteşti care-l îndreptăţesc să ucidă pe ungurii şi pe dregătorii din Ardeal, să vadă cu ochii lui iscălitura împăratului. Horia se supără şi zise:
— D-apoi că nu eşti vrednic tu, birău unguresc, să pui mâna pe scrisoarea înălţatului împărat, niciodată!
— Adică cum? se burzului Suciu. Dacă ai porunci, de ce să nu le arăţi oricui, şi unui ţigan? Numai dacă eşti înşelător ţi-e frică!
— Ba eu n-am înşelat pe nimeni în lume! Numai voi birăii înşelaţi pe oameni şi-i furaţi!
— Na, oameni buni, să iasă afară pe care l-am înşelat ori l-am furat eu! strigă primarul cu mândrie. Ieşiţi, măi oameni, n-a veţi frică!... Nu iese nimeni! Vezi, Ursule Nicula?
Iacob Topa nu se putu stăpâni şi se răsti la dânsul:
— Nu ţi-e ruşine d-tale, slugă ungurească, să te răţoieşti la crăişorul nostru? Ei, ia seama şi strânge-ţi limba c-apoi...
Mai mulţi ţărani însă luară apărarea primarului, e a are dreptate, că de nu-i înşelăciune pentru ce nu arată oamenilor slova împăratului, că birăul bine zice: să arate poruncile şi să spuie verde ce vrea să facă şi unde vrea să ajungă, ca să ştim cu toţii şi să nu ne căim pe urmă în zadar... Horia îşi dete seama că aici n-are decât protivnici, învăţaţi desigur de către primar, că garda lui de călăreţi ar fi neputincioasă în faţa mulţimii – de aceea căută să-i ia cu binişorul. Se miră că numai ei nu vor să-l creadă după ce peste cincizeci de sate s-au ridicat şi au prăpădit pe unguri

şi acuma chiar au pornit trei oştiri de ţărani spre Aiud. Trebuie să fi auzit şi ei ce se întâmplă, că doar mulţi dintre buciumam îl cunosc mai de mult şi ştiu că de patru ori a fost la Viena şi a vorbit cu împăratul înălţat. Poruncile sunt în traista lui, înfăşurate frumos cum se cuvine unor porunci mult mai sfinte decât să le poată arăta oricui, mai ales că ei nici nu sunt în stare să le citească, fiindcă nu ştiu carte, şi sunt doar scrise nemţeşte. Deci să nu aibă nicio şovăire a crede că are poruncile împăratului, căci de-aici trebuie să meargă la Galda şi apoi la Aiud să nimicească toată sămânţa de domni unguri şi bogăţiile lor să le lase pe seama oamenilor nevoiaşi care se luptă acuma pentru dreptate...
Dar ţăranii se arătau bănuitori, mereu îi puneau întrebări şi răspunsurile le întrerupeau cu râsete neîncrezătoare, ori batjocoritoare.
— Astea-s vorbe de clacă! zise apoi un bătrân drept încheiere.
— Ba-s minciuni, oameni buni! strigă iar primaru George Suciu, mai aprig. Dumnealui umblă cu porunci mincinoase ca să înşele pe oameni şi să-i nefericească! Toată rebelia asta cu minciuni a stârnit-o!... Dar dacă d-voastră sunteţi cuminţi să puneţi mâna pe dumnealui să-l ducem în sat şi ori ne arată scrisul împăratului adevărat ori să-l dăm în seama cătanelor împărăteşti, să facă cu dumnealui ce-or face, numai să nu mai înnebunească pe oamenii noştri cu minciuni!
Tovarăşii lui Horia începură să strige că ei nici morţi nu vor îngădui să puie cineva mâna pe crăişorul lor. Unii ţărani protestară că nimeni nu vrea să-i facă vreun rău, că în sat poate să arate poruncile cui vrea şi să se ducă cu Dumnezeu... Discutând însă mereu, întreaga adunare se puse în mişcare şi, tot vorbind, mai cu glume, mai cu sfada,

ajunse în Bucium-Şasa. Aici cearta se aprinse din nou, când mai liniştită, când mai îndârjită şi ţinu până pe înserate. Parte din oameni se împrăştiaseră şi acum rămăseseră faţă-n faţă Horia cu ai lui şi primarul cu vreo şaizeci de oameni credincioşi. În cele din urmă, simţindu-se superior, primarul George Suciu porunci unui gornic:

— Hai, Trifoane, închideţi-i peste drum, în casa lui Macovei Băieşan că-i aproape, numai colea, şi luaţi seama să-i păziţi până om vedea mai bine ce-i cu dumnealor!

— Ia lăsaţi, feciori, nu vă iuţiţi – zise Horia, potolindu-şi călăreţii – că ne-om răfui noi cu dânşii curând de tot!

Ţăranii râseră cu dispreţ, numai gomicul, un bătrânel sfios, cu mustăţi rare şi ninse, rosti aproape spăimântat, ca şi când ar fi împlinit o fărădelege:

— Na, faceţi bine şi veniţi şi nu vă mai împotriviţi, că dumneavoastră sunteţi puţini şi dumnealor sunt mulţi şi nu-i bine să...

Intrară toţi treisprezece într-o căsuţă aproape părăsită. Încuind zăvorul tinzii pe dinafară, gornicul mai zise:

— De cai să n-a veţi grije, că-i bag în grajd şi le umplu ieslele.

Un răstimp toţi tăcură uluiţi. Mai ales Iacob Topa nu-şi credea ochilor, parc-ar fi fost un vis urât. Regreta că n-a înfipt lancea în burta birăului ca baremi să se încingă o bătaie. Şi deodată zise:

— Apoi tare frumos ne şade, măi feciori, dac-am îngăduit noi să fie batjocorit aşa fel crăişorul nostru de faţă cu noi, parcă am fi nişte zdrenţe!

— Lasă, Iacobe, că-i mai bine aşa! oftă Horia. Dacă n-om pătimi de la ai noştri, apoi de la cine? Cel puţin să afle toată suflarea că pe Horia buciumanii l-au vândut ungurilor!

Călăreţii totuşi mormăiau aci indignaţi, aci înfricoşaţi. Iacob

Topa propuse să spargă uşa şi să năvălească afară. Nimeni nu-l aprobă, căci pe ferestruicile casei se vedeau vreo treizeci de oameni, înarmaţi care cu topoare, care cu furci, puşi de primar să păzească pe cei prinşi până ce vor sosi de la Zlatna cătanele după care a trimis un gornic.

Horia însuşi şedea pe laviţă, cu ochii pe fereastră, privind dus în noaptea ce cobora. Gândurile îl chinuiau. Ieri, când a aflat despre purtarea cătanelor faţă de Cloşca, a crezut că izbânda e aproape. Şi azi iată-l prins şi ameninţat să fie dat pe mâna domnilor tocmai de buciumanii în care-şi pusese mai multă nădejde, căci doar avea aici pe Ionuţ Dandea, pe care-l făcuse căpitan îndată după adunarea de la Păltiniş. Unde să fie Ionuţ? Să fi rămas la Abrud? El, dacă ar afla că oamenii din satul lui au săvârşit ruşinea asta, ar zbura şi ar împiedeca vânzarea. Apoi iar îşi zise că, de va fi predat cătanelor, poate va păţi şi el ca Cloşcuţ şi va fi lăsat în pace...

Peste toate acestea însă o amărăciune grea îi sfâşia sufletul. Întâmplarea aceasta poate să fie o prevestire. Dacă de la început, cei ce ar trebui să fie tovarăşii lui, îndrăznesc a face una ca asta chiar când iobagii sunt stăpânii munţilor şi domnii nici nu cutează a se împotrivi, atunci ce va fi mai târziu când vor veni greutăţile, când se vor ivi ispitele, când lupta va fi înverşunată şi va trebui poate să dea piept cu cătanele?

Tovarăşii lui prinşi, zdrobiţi de ostenelile şi zbuciumările zilei, adormiră care pe unde apucase. El singur veghea şi auzea de-afară vorbele oamenilor, fraţii lui de sânge, batjocorindu-l şi ocărându-l între dânşii. În gândurile şi planurile lui toate le-a socotit, numai aceasta nu.

Auzi cântecul cocoşilor de miezul nopţii. Şi iar îl cuprinseră nădejdi ca nişte leacuri peste rănile inimii. Aşa aţipi apoi

spre ziuă, şezând pe laviță, cu coatele răzimate de colțul mesei şi cu ochii pe ferestruica ce începea a se desprinde cenuşie din bezna nopții. Şi atunci avu iarăşi visul de odinioară, cu căpitanul țăranilor răzvrătiți aşezat pe tron de fier înroşit, cu mirosul cărnii smulse din trupul lui cu cleşte înroşit în foc. Dar acuma în locul căpitanului de demult se afla el însuşi, pe tronul roşu sfârâia chiar carnea lui şi mirosul de carne arsă îi gâdila nările. Se mira numai că nu simte nicio durere şi vru să strige cu glas izbânditor că nu-i pasă de tortură, că nu-l doare nimic... Atunci însă izbucni un vuiet de glasuri furioase ce-l copleşiră ca o revărsare de ape.

În clipa aceea, deschizând ochii, văzu pe geam lumină de ziuă, deşi în urechi viitoarea de zgomote din vis continua mai vie. Apoi desluşi foarte bine glasul lui Ionuț Dandea tocmai sub fereastră:

— Trăzneşte-l, Pavele, mama mamei lui de tâlhar!... Pe Horia, mă, să-l prindeți voi? Pe Horia? Dumnezeii io şi toți sfinții care v-au făcut!

— Na, c-a venit Ionuț! zise Horia către tovarăşii lui care, încurajați, se aruncară asupra uşii şi o smulseră din țâțâni.

Afară, o ceată de câteva sute de țărani snopea în bătăi pe cei ce au păzit casa unde fusese închis Horia. Ionuț Dandea se repezi la el şi? l îmbrățişă, mormăind:

— Doamne, Doamne, cum s-a putut întâmpla una ca asta?

Apoi, fără să aştepte răspuns, adăogă către însoțitorii care tocmai ieşeau din casă:

— Da şi voi bărbați sunteți ori mămăligă? Că trebuia să băgați sulițele în tâlhari, nu să vă lăsați ca nişte muieri! D-apoi dacă nu prindeam noi de veste şi veneau cătanele?

Vreo patruzeci de țărani erau legați cobză în ogradă.

Văzându-i, Ionuț Dandea uită pe tovarăşii crăişorului şi

porunci deodată:
— Haideți, feciori, care aveți bâte mai zdravene?... Acu să mi-i întindeți pe jos şi să le trageți câte cincizeci la spinare, dar ştii colea, cum puteți voi mai țeapăn, să ție minte câte zile-or trăi! Iar până-i muştruluiți voi aci, alții să meargă să le aprindă casele!... Tată, du-te dumneata cu oamenii să nu greşească şi să aprindă alte case!
Pe când vinovații primeau urlând vergile, un fecior sosi în goană vestind că vine o patrulă de cătane în sat. Ion Dandea strigă:
— Lasă-i să vie că nu ne pasă de toate cătanele din lume! Noi ce suntem? Nu suntem oare cătane împărăteşti?
Totuşi Horia porunci să iasă mai bine fratele lui Ionuț cu o ceată de oameni şi să-i întâmpine pe soldați, spunându-le că aici nu e lipsă de ei şi să se întoarcă liniştiți înapoi de unde au venit. Numai dacă cumva primarul George Suciu e cu dânşii, să-l prindă şi să-l aducă încoace la judecată. Oamenii plecară însă în zadar, căci patrula, văzând de departe mulțimea mare de țărani, nici n-a mai intrat în sat.
Până la amiazi avură de lucru cu cei care ieri se împotriviseră crăişorului, căci Ionuț voia negreşit să dea o pildă tuturor cum vor fi pedepsiți neascultătorii de poruncile împărăteşti. Dar Horia socotise ca ziua de marți să fie în Musca şi întâmplarea de-aici îi zădărnicise planul. De aceea după-amiazi plecă peste satul Muntari lăsând în grija lui Ionuț să isprăvească şi cu ungurii ascunşi în băile de la Roşia. Ca să-l ferească de vreo nouă poznă, Ionuț Dandea îi mai dădu optsprezece călăreți, să aibă laolaltă treizeci de bărbați care să-l poată apăra de orice primejdie.
În aceeaşi seară, târziu, Horia ajunse în hotarul comunei Musca. Nu intră în sat, ci bătu la poarta unei case de la margine. Ieşi un bătrân în uşa tinzii.

— Auzit-ai dumneata despre Horia? întrebă crăişorul din ogradă.
— De auzit am auzit, cum nu, dar nu-l cunosc, că nu l-am văzut niciodată! răspunse ţăranul cam uimit de întrebare.
— Na, eu sunt Horia, şi să faci bine să ne dai să cinăm ceva şi apoi să ne laşi să ne odihnim cu feciorii, c-am umblat mult şi suntem osteniţi tare!
— Apoi să vă dăm, cum să nu, numai să iertaţi cu ce-om putea, că suntem săraci – murmură ţăranul. Ia scoală, babă, nu dormi, că uite, au venit nişte oameni de omenie şi-s flămânzi!
Miercuri, ziua următoare, Horia se duse de dimineaţă la primărie şi trimise străjile să cheme degrabă pe săteni la porunci. Află că alaltăieri pe la amiazi a trecut pe-aici Cloşca şi Crişan cu mulţime de rebelişti şi că au plecat cu dânşii mulţi bărbaţi şi flăcăi din sat. Horia se arătă mulţumit şi le ceru să-şi aleagă un căpitan care să aibă grijă să nu pătrundă ungurii în sat şi să fie gata la poruncă să meargă unde va trebui. Mai cu seamă îi îndemnă să împlinească fără zăbavă toate poruncile lui, căci cine va şovăi va pieri în ţeapă, iar casa îi va fi aprinsă şi prefăcută în cenuşe. Căpitanul satului răspunde cu capul de toate şi prin urmare să fie cu ochii în patru.
A doua zi trecu în Lupşa şi apoi seara se întoarse la Bistra unde petrecu şi noaptea în casa căpitanului Ion Iobagiu care era plecat cu Cloşca spre Galda. Vineri dimineaţa merse şi aici la primărie, să adune poporul. Acolo însă dădu peste Toader Cătană, căpitan pus chiar de dânsul, împărţind dreptate, fiindcă primarul domnesc era fugit ori ascuns de frica ţăranilor.
— Na, Toadere, cum merg treburile pe la voi? întrebă Horia.
— Tot numai bine, domnule căpitan! răspunse

Toader Cătană cu mândrie. Am botezat pe unguri şi acu e linişte şi pace. Dar se mai găsesc unii ascunşi pe care trebuie să-i judecăm. Şi apoi alte pricini, câte au oamenii... Iacă şi dumnealor!

Îi arătă trei femei îmbrăcate româneşte, înfricoşate parcă şi-ar fi văzut moartea. Cea mai bătrână, văduvă, românca, ascunsese pe celelalte două, străine, venite de prin părţile Clujului şi mergând la Criştior. Au sosit în Bistra tocmai duminecă şi, aflând despre rebelie, au tras la văduva aceasta, pe care o cunoşteau mai de mult, şi s-au îmbrăcat româneşte spre a scăpa de vreo primejdie din partea ţăranilor. Un vecin le-a pârât şi aşa au fost aduse acuma la judecată pentru că au umblat cu înşelăciune.

Pe când Toader îi povestea pricina, Horia se uita la cele două străine şi inima îi tresări încleştată de uimire. Din părţile Clujului, la Criştior! Una putea să aibă vreo cincizeci de ani şi era încă frumoasă. Cealaltă, desigur fata ei, nu era mai mare de optsprezece. Şi amândurora le stăteau aşa de bine straiele româneşti! Ochii lui se opriră în ochii plânşi ai femeii şi recunoscu pe domnița de la Criştior de acum vreo treizeci de ani. Subt privirea ei se simți înviorat ca şi când s-ar fi întors înapoi, în vremea aceea depărtată care a fost plină de visuri. Sufletul îi pâlpâia ca şi atunci încât îi stătu pe buze să-i spuie: „Domniță eu sunt cel care ți-am făcut vase româneşti odinioară şi care te-am purtat în inimă ca o icoană sfântă...” Alături de ea însă fetița întruchipa trecerea şi schimbarea timpurilor. Era întocmai ca şi maică-sa atunci, demult, şi poate că şi de dragul ei se zbuciumă inima vreunui iobagiu undeva...

— Ce să facem cu ele, domnule căpitan? întrebă Toader respectuos. Le pedepsim, le botezăm, le...

Horia se cutremură parcă l-ar fi trezit din somn. Repetă

bâiguind:
— Ce să facem? Apoi da, ce să...
Se gândi că ele nici nu ştiu, încă n-au de unde, că la Criştior nu vor mai găsi decât ziduri ruinate şi morminte proaspete. Şi zise brusc, cu glasul blând ca o mângâiere, adresându-se lor, parcă numai ele ar fi fost acolo:
— Duceți-vă cu Dumnezeu... Noi nu ne războim cu muierile!... Duceți-vă...
Apoi către Toader, aproape rugător:
— Lasă-le în pace, căpitane! Ce ne punem noi cu nişte biete femei, Toadere?
— Prea bine, domnule căpitan! făcu Toader Cătană. De altfel chiar aşa socoteam şi eu...
Horia se uită iar în ochii domniței lui de odinioară. Ochii ei păreau a-l recunoaşte. Citi în ei o întrebare pe care gura ei nu cuteza s-o rostească. Apoi auzi glasul ei, aproape neschimbat, doar puțin umbrit de plâns:
— Mulțumim... Şi Dumnezeu să te răsplătească... crăişorule!
În vorbele ei era o părere de rău sau poate numai lui i s-a năzărit. Dar nu mai întoarse ochii spre ea. Aşteptă până ce ieşiră şi apoi, trântindu-se pe un scaun, strigă mânios:
— Na, Toadere, să-mi aduni oamenii din sat la porunci!

CAPITOLUL VII – CUMPĂNA

Focul se întindea mai iute decât puteau să ajungă veştile până la Horia. Pe când îi raporta Crişan, la Păltiniş ce-a isprăvit el, căpitanii lui prăpădeau Baia de Criş, iar cete mai mici dădeau foc curţilor domneşti din Trestia, şi Lunca, şi cele două Luncoiuri, şi Hălmagiu şi Hălmăgel, şi Ociu şi altele. Pe urmă de-abia sâmbătă seara, la Cîmpeni, o ştafetă trimisă de către popa Costan din Criştior, l-a înştiinţat că Zarandul întreg e în mâinile românilor şi că două oştiri de ţărani au pornit mai departe şi au coborât în valea Mureşului una luând-o în jos spre Zam şi cealaltă în sus spre Bălgrad, că cetele aceste au cuprins Brănisca, Bretea şi Ilia, Lesnic, Dobra şi Zam, apoi în sus Hârău şi Bârsău* Chemindia, Banpătaca şi Uroiu, Rapolt, Bobâlna, Foit, Geoagiu, Băcăinţi, Binţinţi, Tişchinţi, că au trimis oameni să răscoale şi Valea Streiului şi Ţara Haţegului, ba se pregătesc să cucerească negreşit şi cetatea Deva...

Acuma însă, în Bistra, a primit veste că vreo trei sute de ţărani au încercat într-adevăr să cuprindă Deva şi au ajuns duminecă, adică la 7 noiemvrie, până la marginea oraşului, sub cetate, dar au fost întâmpinaţi de cătane împărăteşti şi aşa au pierit mai bine de şaptezeci de oameni, iar patruzeci şi patru au căzut prinşi în mâinile cătanelor. Cei prinşi au fost predaţi comitatului să-i judece ori să facă cu dânşii ce vor crede de cuviinţă. În aceeaşi zi toţi au fost osândiţi la moarte, fără nicio cercetare, şi în dimineaţa următoare douăzeci au fost scoşi în dosul cetăţii, lângă drumul spre Dobra, unde se săpase un şanţ mare şi călăul le-a tăiat capul cu paloşul, pe rând, împingând în groapă şi trupul după ce cădea capul. Se aude că marţi şi ceilalţi douăzeci şi patru au fost tăiaţi la fel. Căpitanul George Marcu întrebă: ce să mai facă?

Horia ar fi vrut cel puţin să ştie unde se află oastea ţăranilor

şi cât de tare este. Dar ştafeta, un flăcău crişan, nu-i putu spune decât că l-a trimis de la Şoimuş căpitanul şi că a schimbat trei cai numai ca să vie mai repede. Atâta mai adăogă că a fost şi dânsul printre cei ce au încercat să cuprindă cetatea şi că numai Dumnezeu l-a ajutat de a scăpat ca prin urechile acului de săbiile grănicerilor secui şi norocul că ştie înota că altfel s-ar fi prăpădit în Mureş cum s-au înecat şi alții, mulți de tot...

Îşi cam dădea seama Horia că mişcarea a ajuns azi la o răspântie. Pornită pe neaşteptate şi urmărită cu iuțeală, a izbutit a speria pe domni şi a-i încurca. De aceea n-a fost nicăiri vreo împotrivire serioasă. Dar lucrurile nu vor putea merge aşa la nesfârşit. Oastea împărătească nu va sta mereu cu puşca la picior privind cum se dă foc țării. Încât, înainte de-a avea vreme domnii să se dezmeticească, ar trebui smulsă consimțirea lor întru nimicirea privilegiilor, ca pe urmă împăratul să n-aibă decât a lua cunoştință.

Socotind astfel, porunci căpitanului George Marcu la Şoimuş, pe Mureş, să puie pe vreun slujbaş din partea locului să facă o scrisoare ungurească pentru fişpanul de la Deva, spuindu-i dorințele norodului românesc precum i le trimite dânsul scrise de mina lui. Dacă domnii primesc cererile, va fi pace şi linişte îndată, iar dacă nu, atunci va merge chiar el, Horia, cu jurământ mare şi nu se va odihni până ce nu va face una cu pământul şi oraşul şi cetatea. Răspunsul să sosească repede, până duminecă seara, la popa Dănilă din Criştior şi să nu fie cu înşelăciune.

Apoi însemnă cererile pe hârtie ca să nu greşească feciorul: comitatul dimpreună cu toți domnii şi toate neamurile lor să jure pe sfânta cruce: să nu mai fie domni ci fiecare să trăiască din slujba pe care o va dobândi de la înălțatul împărat; nemeşii cu moşii să părăsească de îndată

pământurile; să plătească şi nemeşii biruri deopotrivă cu iobagii; pământurile nemeşeşti să fie împărțite iobagilor cum va orândui înălțatul împărat...
În aceeaşi vineri seara şi tot în Bistra, un călăreț trimis de la Cricău de către feciorul său, îl înştiință că joi dimineața s-au întâlnit acolo şi ceata lui de oameni, şi a lui Crişan şi a lui Cloşca, şi că împreună au prăpădit curțile domneşti din Cricău, iar după aceasta au de gând să lovească la noapte curtea fişpanului din Galda şi să scoată din temniță pe Dumitru Todea şi pe Cianu Pascu. Să mai afle de asemenea că el a umblat peste tot bine cu oastea lui şi că Ursu Uibaru e tare credincios şi viteaz, că marți au făcut praf curțile domneşti din Ompoița, în Ighiel, în Ighiu, în Țelna, în Bucerdea-Vinoasă, iar căpitanul Cloşca i-a spus că şi dânsul a făcut ispravă bună, numai că la Ofenbaia a trebuit să împuşte pe protopopul care a vrut să afurisească pe oameni pentru că asculta poruncile lui Horia. De altfel Cloşca a pus miercuri pe toți oamenii lui, peste o mie şi cinci sute, să jure pe cruce că nu se vor împrăştia până ce nu le va porunci dânsul, şi jurământul l-a luat popa Petre Iancu din Lupşa în valea Pârâul Turcului. Acolo pe urmă a venit un ofițer de husari şi a vorbit cu Cloşca şi i-a spus că e trimis pentru pace şi că are să se întoarcă joi cu un domn mai mare ca să facă pace cu oamenii. Dacă va veni – bine, ori să caute şi pacea; dacă însă nu vine domnul cel mare, se vor duce neapărat asupra Galdei cu toții împreună, că sunt cam la cinci mii de suflete...
Ziua de sâmbătă Horia o petrecu parte la Cîmpeni, parte la Vidra, sfătuindu-se cu bătrânii despre mersul treburilor. Înțelese de la mulți că s-ar bucura dacă s-ar cădea la o pace bună, mai cu seamă că şi vremea a început să se înăsprească şi e greu să bată oamenii drumurile dacă nici

măcar n-au cele trebuincioase. Sâmbătă seara, în Vidra, David Avram îl întrebă de-i adevărat că s-a pus pacea, că aşa s-aude c-ar fi adus vestea nişte feciori sosiţi la Ponorel...
În Albac nici nu apucă bine să răsufle că se şi pomeni cu George Nicula, amărât şi posomorit.
— Da ce-i, măi nepoate? îi zise Horia. Ce-ai păţit de eşti aşa de supărat?
— D-apoi am aflat c-ai mai venit pe-acasă... Şi tăcu.
— Am sosit cu necazuri şi cu griji, măi George! făcu Horia. Că azi nu e vreme de altele, fără numai să cătăm să isprăvim cu bine ce-am început.
— Da eu nu zic tot aşa, unchieşule? întrebă George jicnit. Aşa zic, dar văd că pe mine nici nu mă iei în seamă de parcă-s fleandura satului, zău cruce!.. Că pe George a lui Nistor l-ai pus căpitan, şi pe popa Gheorghiţă şi pe Nuţu Todea a lui Ţilă, şi pe Toader Lazăr, iar pe Anghel al Manciului şi pe al lui Ţiloş i-ai făcut căprari, numai eu nu-s bun nici măcar de bucinător!
Horia se încruntă puţin. Totdeauna se ferise de omul acesta, cu toate că nu-i făcuse niciodată rău. Acuma însă îi era şi mai silă văzându-i ochii întunecaţi, cu o privire piezişă de subt gene parc-ar fi stat la pândă. Ca să-şi alunge neplăcerea răspunse glumind:
— Aşa-i, nepoate George, drept vorbeşti, dar vezi că tu stai acasă în vreme ce alţii aleargă pe drumuri şi înfruntă primejdiile... Doară n-o să te fac căpitan peste muieri, omule!
Râse cu poftă pân' ce întâlni iar ochii nepotului. Atunci îşi curmă brusc veselia şi adăogă gânditor:
— Ehei, George, roata norocului e cu toane! Mâine-poimâine cine ştie cum se învârteşte!
— Chiar aşa-i! făcu George deodată cu o străfulgerare aspră

pe toată fața. Tare înțelept grăişi. Nu ştie omul ce-aduce ceasul.
— N-apoi vezi bine! încheie Horia cu o silă parcă ar fi atins o piele de şarpe.
Când îl văzu ieşind, simți o uşurare ca după o spaimă apăsătoare.
Spre amiază sosiră în Crângul Feregetului Cloşca cu Crişan şi un pâlc de căpetenii de-ale cetelor de țărani care fuseseră la Cricău. Căsuța se umplu de oameni, şi tinda, ba mai rămaseră mulți şi pe-afară.
— Da v-ați întors cu toții? îi întâmpină Horia mirat şi nedumerit.
— Ne-am întors! răspunse Cloşca. Am cumpănit şi ne-am sfătuit ş-am socotit că-i bine aşa!
— Apoi dacă ați hotărât împreună, trebuie să fie bine! zise Horia mai apăsat. Numai să-mi spuneți şi mie ca să ştiu!
— Cum să nu-ți spunem, Doamne fereşte! Că doară tu eşti crăişorul şi mai marele nostru şi fără tine noi nu suntem buni de nimic!
Cloşca porni să-i povestească ce şi cum s-a întâmplat. Ceilalți se amestecau mereu, îndreptându-l sau completându-l. Crişan în sfârşit nu-i mai putu suferi şi zise aspru:
— la lăsați, măi oameni, să vorbească unul singur că almintrelea nu mai alege dumnealui nimica nici până mâine dimineață!
Pe urmă Cloşcuț o luă de la început, povestind cum a venit la dânsul miercuri spre seară un ofițer de husari, tânăr şi tare de treabă, vorbind româneşte mai bine ca un român, şi l-a întrebat care este pricina rebeliei şi care sunt jalbele oamenilor, căci e trimis de mai-marii lui să caute pacea. Cloşca i-a spus că ei vor săbii şi puşti şi să scape de domnii

unguri şi i-a arătat şi o poruncă împărătească despre care însă ofițerul a zis că nu-i bună pentru că nu îndreptățeşte pe nimeni să ucidă şi să aprindă. Totuşi făgădui că are să raporteze mai-marilor săi şi că va veni cât de curând din nou, ori dânsul ori vreun domn mai mare, să puie pace, iar până atunci să meargă a doua zi popa Petre să-l caute, ca să vorbească mai de-aproape despre toate, să n-aibă nicio teamă că stă bun chiar el cu parola lui de cătană cum că n-are să i se întâmple nicio răutate popii.

Au mas în noaptea aceea unde se aflau, căci a doua zi trebuia să sosească şi ceata lui Ion Horia dinspre Ighiu. A şi sosit şi după ce au prădat bine Cricăul, au poposit împreună pe dealul viilor dintre Tibru şi Cricău. S-au sfătuit joi seara toți trei căpitanii şi s-au înțeles că vineri dimineața o parte să pornească spre Aiud peste Benic, iar cealaltă să lovească Galda, dar ocolind-o, ca să nu se întâlnească cu cătanele împărăteşti care mişunau prin Cricău acuma. Şi într-adevăr, vineri, pe la prânzul cel mic, s-a ridicat mulțimea şi a pornit precum se înțeleseseră. Tocmai când toată lumea era urnită, nişte oameni strigară din urmă să se oprească fiindcă un ofițer mare vrea să vorbească cu căpitanii. Cloşca pricepu că trebuie să fie cel despre care-i spusese alaltăieri ofițerul de husari şi porunci să se întoarcă înapoi oamenii care nu trecuseră încă valea, iar ceilalți să aştepte pe coasta dinspre Benic. Apoi Cloşca alese şase feciori voinici şi se duse înaintea ofițerului care era călare ca şi dânsul şi însoțit de doi husari şi de ofițerul de alaltăieri. Cloşca a întrebat dacă domnul e trimis de înălțatul împărat ori de către nemeşi, iar ofițerul, om frumos dar vorbind tare stricat româneşte, i-a spus că el e colonel al împăratului şi deci nu poate fi decât prieten al țăranilor şi că vrea să ştie cu cine vorbeşte şi cine e mai mare peste oamenii aceia.

Când a auzit că mai mare este Ion, feciorul lui Horia, a cerut să vie dânsul la sfat. Cloşca i-a răspuns că el şi cu Horia sunt totuna şi că de altfel feciorul nici nu este aici acuma, dar, răzgândindu-se, adăogă că se duce totuşi să-l caute. Au chibzuit puțin cu Crişan şi cu Ion Horia şi s-au gândit că nu e bine să iasă feciorul, că-i prea tinerel şi apoi cine ştie ce se poate întâmpla. Fiindcă ofițerul tot nu-i cunoaşte, au pus pe Ursu Uibaru să se prefacă a fi Ion Horia şi aşa s-a întors Cloşca împreună cu Ursul Uibaru şi cu toată ceata de oameni. Când a văzut însă ofițerul atâta mulțime, s-a cam speriat şi a strigat să se oprească mulțimea şi să se apropie numai căpitanii. Atunci oamenii s-au oprit şi au ieşit înainte Cloşca cu Ursu Uibaru, care închipuia pe Ion Horia, şi cu căpitanii Ion Mămăligă din Mogoş şi Avram Vasile din Lupşa şi David Onu Surdu din Muşca, aducând şi crucea de aur cu chipul împăratului. Au dat mâna cu colonelul şi l-au asigurat că se supun cu plecăciune înaintea înălțatului împărat pentru că şi ei sunt cătane împărăteşti şi slujesc poruncile împăratului.

Şi a prins apoi ofițerul a-i descoase despre toate împrejurările şi întâmplările, iar ei i-au spus toate precum sunt şi s-au jeluit şi au cerut să scape de iobăgie, să fie primiți toți cătane şi să fie sloboziți acasă oamenii osândiți pe nedrept şi închişi în temniță la Galda.

După ce a auzit toate, colonelul le-a spus că plângerile lor sunt drepte, dar că nu e bună calea pe care au apucat şi dacă voiesc să li se facă dreptate, atunci să-i tăgăduiască pe sfânta cruce că vor asculta poruncile lui, pentru că dânsul va face raport la comanda cea mare din Sibiu şi va aduce răspuns negreşit. Ei făgăduiră că vor asculta, numai să le spuie ce trebuie să facă. Şi ofițerul le porunci să se împrăştie îndată pe la casele lor şi să aştepte cu încredere şi

răbdare cele ce vor urma, iar lui Ursu Uibaru, socotindu-l Ion Horia, îi mai porunci osebit să caute pe tatăl său, adică pe Horia, şi să aibă de grije ca nici celelalte trupe de rebelişti să nu mai săvârşească alte rele, iar el cu tatăl său de asemenea să meargă acasă de bună voie şi să primească mila împărătească. Cloşca spuse atunci colonelului că, dacă dumnealui se leagă pe cruce să le împlinească jalbele, el va asculta porunca şi oamenii lor se vor împrăştia până ce va veni răspunsul în scris, dară răspunsul să fie peste o săptămână; pentru răspuns vor veni tot aici cu toți oamenii ca să audă toți răspunsul şi să se liniştească. Ofițerul însă zise că el nu vrea şi nu poate să aibă tocmeli şi învoieli cu asemenea mulțime de oameni, căci oamenii trebuie să stea pe-acasă, să-şi vadă de treburi şi de muncă, ci învoiala are s-o facă numai cu căpitanii şi cu bătrânii şi mai ales cu Horia, dacă el este mai-marele tuturor. Atunci Cloşca spuse că e bine şi aşa şi că deci să se întâlnească vinerea viitoare la Cîmpeni, iar ca o dovadă că nu e la mijloc amăgire, dumnealui să sloboade îndată pe popa Petre şi pe cei trei oameni ce-au fost cu dânsul, fiindcă ei s-au dus chemați de către domnul ofițer aci de față şi nu s-au mai întors, încât trebuie să se afle în prinsoarea cătanelor. Colonelul răspunse că nu ştie nimica despre oamenii aceştia, dar că-i va trimite neapărat acasă dacă cumva au fost prinşi de cătanele lui. Pe urmă Cloşca şi cu ceilalți căpitani au jurat pe cruce că-şi vor ține făgăduința şi se vor împrăştia şi vor sta liniştiți şi vor înştiința despre învoiala aceasta şi pe Horia, iar colonelul a jurat de asemenea şi a sărutat crucea cum că va umbla să se împlinească dorințele țăranilor şi va merge la întâlnire la Cîmpeni.

Apoi dânşii s-au întors la oamenii lor şi le-au vestit porunca să se împrăştie şi să aibă răbdare o săptămână că domnul

ofițer va aduce pacea la Cîmpeni. Colonelul a venit şi dânsul în mijlocul oamenilor şi oamenii s-au descoperit cuviincios, iar spre întărire a spus şi dumnealui: „Noi credem ce zic oamenii aceştia de omenie, căpitanii voştri, căci sunt oameni drepți. Şi vedem că chipul acesta pe cruce e chipul împăratului şi eu mă plec înaintea chipului împăratului, dar până la a opta zi să fie pace şi linişte şi a opta zi vom merge la Cîmpeni şi vom vedea ce-a fi!" Apoi oamenii s-au împrăştiat îndată şi colonelul a plecat, lăsând în urmă o cătană până va vedea ce e cu cei prinşi. Şi peste vreun ceas au sosit într-adevăr cei trei oameni, pe care-i prinseseră cătanele la Mesentea, dar popa Petre nu, căci colonelul a trimis vorbă că nu se află acolo, în Galda, la dânsul...

— Uite aşa am umblat – încheie Cloşca – şi aşa ne-am despărțit şi am pornit încoace, iar feciorul tău a rămas în Mogoş, să se mai sfătuiască cu oamenii, şi va veni mai pe urmă. Acu, dac-ai auzit toate, ai să ne spui de-am făcut bine ori rău!

Horia ascultase linişti, uitându-se în gura lui Cloşca şi numai uneori spre ceilalți care oftau, mai aruncau câte-un cuvânt de completare şi astfel tăceau cu ochii când la Horia şi când la Cloşca. Ascultând însă cu mare luare-aminte, observă fără să vrea că Cloşca niciodată n-a vorbit atât de peltic ca azi, şi se întreba oare de ce vorbeşte aşa? Când însă isprăvi povestea, el stătu pe gânduri îndelung, uitându-se drept în ochii lui Cloşca unde vedea îndrăzneală şi încredere, şi aşteptare.

— Şi zici că a jurat şi el pe cruce? întrebă apoi.

— A jurat şi a sărutat crucea! întări Cloşca, sprijinit zgomotos de ceilalți.

Horia iar tăcu un răstimp şi apoi iar întrebă:

— Şi a spus că vineri aduce răspunsul la Cîmpeni?

Acuma vorbiră toți deodată, mărturisind cu toții că aşa s-a legat colonelul cu jurământ mare.
— Apoi numai să nu ne fi amăgit – zise Horia făcând astfel îndată tăcere – că vorbe şi făgăduieli multe am avut noi şi nu ne-am ales după ele cu niciun folos!
Câțiva aprobară, devenind brusc neîncrezători. Crişan însă zise foarte hotărât:
— Cuvântul de cătană e cuvânt drept, aşa să ştiți, oameni buni, că doar eu am fost cătană, iar ofițerul nu minte niciodată! Dacă ar fi fost vreun dregător țivil, m-aş fi temut de înşelăciune, dar când am auzit cu urechile mele pe domnul colonel că „peste opt zile om merge la Cîmpeni”, îmi pun capul că vineri are să fie la Cîmpeni!
Horia se uită lung la dânsul şi zise numai atâta:
— Na, bine!
— Vineri, la Cîmpeni, să vorbeşti tu cu dânsul şi ai să înțelegi dacă umblă cu înşelăciune! adăogă Cloşca, simțind că Horia tot are îndoieli. Şi dacă om vedea că a cătat numai să ne amăgească, apoi nici noi nu ne-om lăsa de batjocură şi ne-om ridica iară cu mic şi mare.
Dar Horia zâmbi. Adevărat că războiul se face pentru pace. În război totuşi nu se poate vorbi despre pace până ce nu eşti sigur că se poate face o pace bună. Că luptătorul, când s-a întors odată acasă, anevoie îl mai urneşti a doua oară la război. Dacă ofițerul nu a fost de bună-credință, apoi vineri, chiar dacă va veni, are să amâie din nou răspunsul şi în vremea asta domnii şi dregătorii şi cătanele vor începe să sperie pe oameni şi să-i amenințe şi poate chiar să-i schingiuiască, încât să le treacă pofta şi curajul de a se mai scula. Şi atunci nu va mai rămâne decât să-i prindă pe dânşii, căpeteniile răzmeriței, să-i tragă în țeapă ori să-i spânzure şi s-a sfârşit toată povestea... De aceea bine au

făcut ce-au făcut, numai să dea Dumnezeu să nu fie la mijloc amăgire şi înşelăciune.
George Crişan plecă cel dintâi, să treacă pe-acasă puțin şi apoi să se repeadă în Zarand să vadă ce s-a mai petrecut pe-acolo în lipsa lui. De altfel ceilalți crişeni, care fuseseră cu dânsul până la Cricău, acuma trebuia să fi ajuns prin satele lor.
Iar când se împrăştiară şi ceilalți de rămase cu dânsul numai Cloşca, între patru ochi, în odăița săracă, întunecoasă şi plină de mirosuri grele, Horia zise încet, şoptit şi cu o tristețe în glas parcă ar fi vorbit din străfundurile trecutului:
— Cloşcuț, frate de cruce şi tovarăş credincios în toate, iacă începe sfârşitul visului nostru!
Cloşca se spăimântă şi de glasul lui şi de înțelesul vorbelor. El nu putea pricepe deloc îngrijorarea lui Horia. Dimpotrivă, era puternic convins că vinerea viitoare va începe negreşit fericirea pe pământ, adusă de către ofițerul împărătesc.
— Tu eşti om de omenie şi nu cunoşti toate relele oamenilor – urmă Horia. Eu însă am pățit mai multe şi-mi dau bine seama, că-s şi mai bătrân. Din clipa când ați făcut voi învoiala cu mai-marele cătanelor, s-au schimbat deodată din temelii împrejurările. Până atunci noi eram deasupra şi izbeam unde socoteam mai nimerit şi ne simțeam puternici. Acuma am ajuns noi dedesubt, să suferim loviturile şi să ne apărăm numai, în loc să mai putem lovi. Şi asta e mare deosebire, frate Cloşcuț! Până azi iobăgimea întreagă din toată țara a avut încredere şi nădejde în noi; de-aci încolo Dumnezeu ştie ce-om mai putea face... Acu, degeaba, s-a isprăvit! Om vedea vineri ce-o mai fi, dar eu încredere în domni n-am! Că acolo, la Cricău, voi ați pus pace, iar ieri popa Gheorghiță a primit aci poruncă aspră de la vlădica

din Sibiu să oprească pe oameni de la orice rebelie şi să ne afurisească pe noi, adică pe mine, că-s căpetenia fărădelegilor împotriva stăpânirii domneşti. Uite-aşa, măi frate Cloşcuţ! Umblă cu momeli de pace ca să ne despartă pe noi de oameni şi apoi să ne nimicească pe rând!... Poate-om mai trăi şi-om vedea mai lămurit curând de tot!... Mai du-te dar pe-acasă să-ţi vezi de nevastă şi de moşie, numai ia seama bine să nu pici în mâinile domnilor c-apoi nu ştiu zău dacă ne-om mai întâlni vreodată!

În aceeaşi zi Horia plecă la Mărişel, peste munţi, în comitatul Clujului, să ducă şi acolo poruncile împărăteşti. Apoi marţi seara se întoarse acasă. Încerca să se arate mulţumit, să se prefacă plin de nădejdi, i nu izbutea deloc. De altfel şi veştile ce i le aduceau oamenii nu prevesteau nimic bun. Pretutindeni unde iobagii s-au potolit şi au revenit, domnii ori dregătorii guvernului începeau schingiuirile şi uciderile celor bănuiţi măcar că ar fi avut vreo parte în mişcarea împotriva ungurilor. În acelaşi timp cârmuirea dăduse o poruncă prin care sfătuia pe ţăranii răzvrătiţi să se împrăştie şi să se întoarcă pe-acasă, făgăduind iertare celor ascultători, iar pe rebelişti ameninţându-i cu grele pedepse. Porunca umbla din sat în sat, se comunica oamenilor prin bâlciuri şi în biserici, răspândind în suflete temere şi descurajare, mai ales că şi preoţii vesteau porunci vlădiceşti ca nu cumva iobagii să asculte amăgirile şi înşelăciunile lui Horia şi ale tovarăşilor lui de nelegiuiri...

Împotriva acestor porniri concentrice asupra sufletului poporului, la care se mai adăoga sosirea armatei împărăteşti din toate părţile, el era osândit să stea cu mâinile în sân, neputincios, legat de jurământul căpitanilor. Vedea bine că pentru potrivnicii lor jurământul n-a fost decât o comedie

prin care să potolească furia mulțimii răsculate şi totuşi el nu putea să-l calce şi să poruncească să meargă înainte cu pârjolul. Numai în inima lui clocotea înverşunarea şi scârba că bieții lui tovarăşi şi frați au putut fi înşelați cu atâta neruşinare de către chiar domnii şi cârmuitorii care-i învinovățeau pe dânşii de sălbătăcie.

O singură nădejde îl mângâia: că toate acestea s-ar putea să stârnească, dacă nu în toți, cel puțin în sufletele mai tari, o îndârjire mai aspră împotriva schingiuitorilor. De aceea toate veştile ce-i veneau le împărtăşea îndată celor dimprejurul lui ca să se poată duce mai departe.

Joi dimineața primi de la George Crişan ştirea că un domn român, anume Molnar, trimis de către cârmuire, a fost ieri şi s-a întâlnit cu dânsul la Valea Bradului şi au încheiat o înțelegere să fie pace şi în Zarand până va veni răspunsul stăpânirii de la Sibiu asupra durerilor româneşti. Adăoga însă că el, ce-i drept, a poruncit oamenilor să se împrăştie pe-acasă, dar încredere multă n-are în făgăduielile domnului țivil şi de aceea în taină a trimis porunci în toate satele să fie toți gata să se ridice când va fi trebuință... Horia primi cu mare mâhnire vestea dar la sfârşit tristețea înflori un zâmbet. Neîncrederea lui Crişan în domnul țivil i se părea tot atât de glumeață ca şi încrederea lui zgomotoasă de deunăzi în cuvântul de cătană.

Pe la amiazi sosi iar Cloşca în Crângul Feregetului. Era tot încrezător, mai cu seamă pentru că de luni până acuma, deşi a stat mereu pe acasă, în Cărpiniş, n-a venit nimeni din partea stăpânirii nici măcar să-l cerceteze, necum să-l prindă. El a fost totuşi cu ochii în patru, pentru brice împrejurare. Crede că ofițerul va pica mâine la Cîmpeni şi va aduce dreptatea.

— Apoi chiar bine-i să crezi baremi tu, Cloşcuț – îi zise Horia

– că altfel numai Domnul din cer ştie ce are să se întâmple!
Ca să împlinească întocmai învoiala de la Tibru, se alesesră câte doi bătrâni din fiece comună care, împreună cu căpitanii, să se întâlnească la Cîmpeni cu ofițerul împărătesc. Horia cu Cloşca, cu popa Gheorghiță şi cu doi juraţi din Albac porniră joi seara în vale să ajungă la Bogdăneşti spre miezul nopții, unde aveau să se adune şi ceilalți din satele dimprejur.
Şi vineri, spre prânzul cel mic, vreo patruzeci de oameni îmbrăcaţi în haine de sărbătoare, prin lapovița tomnatecă, pe jos, coborâră în Cîmpeni, cu Horia şi Cloşca în frunte, tăcuți, cu inimile strânse aprig în cleştele aşteptării. Intrară pe ulița cea mare până aproape de piață unde fură întâmpinați de primarul comunei, speriat că iar are să se petreacă vreo poznă.
— N-a sosit cumva aci un ofițer mare împărătesc ca să ne caute pe noi? întrebă Cloşca grăbit, aproape cu înfrigurare, ca şi când ar fi fost vorba de mântuirea sufletului său. Că aşa ne-a făgăduit că are să vie vineri, adică cum ar fi azi, să se întâlnească cu noi şi să ne aducă un răspuns.
— N-a sosit, oameni buni – făcu primarul. Poate să pice mai târziu, dar până acuma n-a sosit niciun ofițer şi nici măcar vreo cătană proastă. Numai domnul protopop Adamovici din Abrud a venit de-aseară şi a chemat oamenii să le vestească poruncile stăpânirii...
Horia nu se arătă triumfător, deşi vedea că i se împlineşte proorocirea, dar îi sfătui să se întoarcă acasă şi să nu mai piardă vremea pe-aci, că ofițerul, de n-a venit până acuma, nici nu mar vine. Cloşca, însă, încăpățânat, stărui să mai aştepte măcar până la amiazi, să nu zică ofițerul că ei n-au venit, şi să se odihnească puțin că drumul a fost lung şi greu.

— Bine, să mai aşteptăm – murmură Horia nu tocmai mulțumit, dar dorind să facă pe placul lui Cloşca, deşi ştia că e în zadar.
În vreme ce Cloşca împreună cu Ursu Uibaru şi alții mai tineri intrară mai în oraş, să mai întrebe şi pe oameni despre ofițerul împărătesc, nevrând să se încreadă numai în vorbele birăului, Horia cu bătrânii se retrase la Toader Berindei unde aveau să se întoarcă şi ceilalți.
Spre amiazi se adunară iarăşi cu toții. Cloşca fierbea şi stăruia să mai aştepte şi după-amiazi, că nu se poate să mintă un domn aşa de mare. Era cât p-aci să-i convingă, când Toader Topa sosi din piață cu o veste care-i ului pe toți. Anume el cu Ursu Uibaru s-au oprit în piață unde tocmai protopopul din Abrud vorbea oamenilor adunați acolo şi-i sfătuia să se lepede de Horia şi de toți rebeliştii şi să fie supuşi şi ascultători de stăpânire că altminteri mânia împăratului are să-i ajungă negreşit. Ei au ajuns în piață când protopopul citea norodului o nouă poruncă a cârmuirii cum că cine va prinde pe căpeteniile răzmeriței va primi drept răsplată cinzeci de zloți, iar din comuna care-i va ascunde şi oploşi trei bătrâni dimpreună cu primarul vor fi traşi în țeapă. Toată lumea asculta cu capul gol cuvintele protopopului, numai Uibaru stătea cu căciula pe-o ureche, ca totdeauna. Când l-a văzut preotul, i-a poruncit să scoată căciula, ori de nu să plece şi să-şi vadă de drum. Ursu Uibaru însă i-a răspuns țanțoş, cum i-e obiceiul, că el e căpitanul crăişorului şi nu scoate căciula decât înaintea lui Horia şi a împăratului. Protopopul s-a umplut de mânie şi a început a se plânge mulțumii că uite cum a ajuns să fie batjocorit el, om bătrân şi slujitorul sfintei biserici, şi a cerut oamenilor să prindă pe Uibaru şi să-l lege şi să-l dea pe mina cătanelor, să-l mai învețe omenie. Oamenii nu ştiau

ce să facă, să asculte ori să n-asculte porunca protopopului. În sfârşit vreo zece lupşeni l-au legat pe Ursu Uibaru şi l-au pus în căruța protopopului şi l-au trimis la Abrud să-l judece cătanele.

— D-apoi tot umblând după ofițerul vostru să nu ne pomenim prinşi cu toții şi în lanțuri, măi oameni, c-ar fi păcat! strigă deodată Petre Nicula din Vidra.

— Am mai trăsnit eu pe cel din Lupşa, dar pare-mi-se că nici ăsta n-are să scape teafăr! scrâşni Cloşca mai furios ca toți.

Se cărăbăniră înapoi. Horia, îngândurat, spuse şi celorlalți că el se duce acasă, la Albac, şi nici nu mai vrea să ştie de ofițeri şi de pace şi niciun alt soi de domni, ci va face tot ce va putea ca să continuie mişcarea iobagilor şi s-o întindă în toată țara. Soarta lui Ursu Uibaru e soarta tuturor. Se vede prea bine că domnii, cu cătanele dimpreună, nu caută decât să descurajeze pe oameni şi să prindă pe căpitani ca astfel, despărțindu-i, să isprăvească cu toți mai repede şi să înăbuşe avântul oamenilor spre dezrobire. Numai Cloşca nu se putea hotărî a crede că un ofițer mare ar fi în stare să-şi calce jurământul. Plecă şi el cu Horia la Albac, dar hotărât a trimite şi mâine câțiva oameni la Cîmpeni să întrebe dacă n-a venit cumva ofițerul cu pacea.

— Apoi dacă vine, bine de bine, iar dacă nu, ne-om bate şi cu cătanele şi nu ne-om lăsa batjocoriți aşa de rău! încheie dânsul cu un oftat.

Şi lăsă pe Iacob Topa în Bogdăneşti, să mâie acolo, să mai ia vreo zece feciori şi să mai întrebe mâine, prin Cîmpeni, despre mai-marele cătanelor.

Iacob Topa nu era bucuros de însărcinarea aceasta. Iubea atât de mult pe Horia că era fericit să fie mereu în preajma lui şi să împlinească numai poruncile lui. Apoi, după ce a

văzut cum a fost prins şi legat Ursu Uibaru, îi era frică, în sinea lui, să nu pată şi el la fel din partea ofiţerului în care Horia, cel mai înţelept dintre toţi, nu avea nicio încredere. Totuşi a doua zi, sâmbătă, însoţit de vreo doisprezece oameni, toţi călări, se întoarse la Cîmpeni. Pe când coborau dealul agale, Iacob zări la marginea comunei un pâlc de husari, poate vreo patruzeci de oameni. Se opri încurcat. Poate să fie ofiţerul căutat, dar poate să fie şi alte cătane care să fi venit înadins să prindă pe ţăranii bănuiţi de-a fi dintre cei răsculaţi. N-avu însă vreme multă de cugetat căci doi husari se şi apropiară de dânşii în galop mare şi întrebară cine sunt şi ce caută?

— D-apoi noi căutam pe ofiţerul împărătesc care ne-a făgăduit să vie la Cîmpeni cu pacea şi cu dumnealui am vrea să vorbim, dacă a venit! zise Iacob.

În vreme ce husarii căutau să-i descoase, Iacob văzu înfricoşat că se apropie şi ceilalţi, în frunte cu un ofiţer despre care un om din Secătura îi şopti că e chiar domnul de la Tibru, că el a fost acolo şi l-a văzut. Cei doi husari se dădură la o parte, iar ţăranii se descoperiră în faţa ofiţerului care întrebă:

— Pe mine mă căutaţi, oameni buni?

Iacob prinse curaj şi răspunse că a fost trimis să întrebe dacă Horia şi cu ceilalţi oameni pot veni să se întâlnească cu dumnealui, precum s-au înţeles, că au umblat şi ieri pe-aici şi l-au căutat şi, negăsindu-l, s-au întors acasă. Ofiţerul îi spuse apoi cu blândeţe ca să vie fără nicio grije Horia şi bătrânii mâine duminecă, să afle răspunsul ce l-au adus, că el îi va aştepta în Cîmpeni.

Mai mult în galop a mers Iacob Topa până la Albac, să ducă ştirea despre sosirea ofiţerului împărătesc. Cloşca se înveseli şi mereu zicea:

— Na vezi, frate Ursule, că n-a minţit?
Toată noaptea bucinătorii, de la Scărişoara] până la Sălciua, dădură semnul de adunare, să-l afle toate satele şi toţi oamenii. Munţii şi codrii clocoteau ca în ajunul unei mari bătălii hotărâtoare.
Şi duminecă pe la amiazi vreo mie de oameni erau adunaţi tot în Bogdăneşti, aproape de Cîmpeni. Horia trimise pe primarii şi juraţii comunelor să vestească pe ofiţerul împărătesc că a sosit şi că îl aşteaptă să vie dumnealui. Peste vreo două ceasuri aceştia aduseră răspunsul că întâlnirea va fi pe şesul cel mic din sus de Cîmpeni... Porniră cu toţii. Fiind şi zi de sărbătoare, şi vreme bună, toţi erau primeniţi curat, încât se înălbi câmpul de dânşii. Nici nu apucară bine să se oprească şi să răsufle, că şi sosi în fuga calului ofiţerul împărătesc, întovărăşit de unul mai tânăr (Cloşca spuse că e tot cel de la Părâul Turcului) şi de vreo doisprezece husari.
Din gloata de ţărani se alese atunci Horia şi Cloşca şi popa Gheorghiţă cu zece bătrâni, să întâmpine pe solul împăratului. În faţa lui îşi scoaseră căciulile şi aşteptară să deschidă el vorba.
Locotenent-colonelul Schultz, om de vreo patruzeci şi cinci de ani, chipeş, puţin cărunt dar cu mustaţa neagră voinicească, îşi aruncă ochii scăpărători peste mulţimea de oameni, ca şi când ar fi vrut să-şi dea seama de gândurile lor. Călare pe un roib neastâmpărat, cu cişmele strimte şi pantalonii roşii, cu atila roşie peste care-i atârna în spate ledunca îmblănită, cu boneta mică de husari dată puţin pe-o ureche, făcu ţăranilor impresia ca şi când s-ar fi aflat chiar în faţa împăratului. El însuşi simţi aceasta şi întrebă:
— Horia e aici?... Care e Horia?
— Eu! răspunse crăişorul, făcând un pas înainte şi uitându-

se drept în ochii ofițerului.
Se priviră lung. Horia, în cojoc lung, alb, cu figura cuminte şi energică, cu părul scurt, nins, deşi nu era înalt, păru colonelului într-adevăr capul mulțimii. Totuşi repetă:
— Dumneata eşti Horia?
— Eu, măria ta! zise Horia neclintit, în vreme ce ceilalți întăriră că da, el este.
— Pentru că...
Ofițerul vroia să spună: pentru că rândul trecut în loc de Ion Horia i s-a înfățişat altul pe care alaltăieri i l-au adus arestat la Abrud. Dar se întrerupse, căci acuma avea altă însărcinare şi nu putea să-i compromită reuşita stârnind bănuieli iobagilor. Schimbând repede vorba, spuse celor din fața lui, cu glas tare însă, ca să audă cât mai mulți din ceată, că a raportat mai-marilor săi plângerile şi aduce acuma porunca celor mai mari ca bătrânii şi căpitanii lor să meargă miercuri tot acolo unde s-au întâlnit întâia oară ca să afle poruncile împărăteşti din chiar gura gheneralului neamț care va veni negreşit la Cricău.
— Apoi noi singuri până la Cricău nu mai putem merge – răspunse Cloşca, parcă amânarea aceasta nouă l-ar fi jicnit mai ales pe dânsul. Că drumurile-s rele şi vremea începe să se strice şi dacă ne-am duce toți câți suntem aici, noi nu chezăşuim că n-au să se întâmple pozne, că atâta amar de om ce să mănânce pe drum şi unde să se găzduiască...
Locotenent-colonelul ascultă liniştit, rotindu-şi mereu privirile asupra tuturor, şi apoi zise deodată aspru:
— Dacă n-aveți încredere să mergeți singuri, înseamnă că nu vi-e sufletul curat. De-aceea să-mi spuneți drept şi fără zăbavă dacă vă dați seama că ați păcătuit prin fărădelegile ce le-ați săvârşit şi prin care ați stârnit mânia înălțatului împărat?

Mulțimea, impresionată de cuvintele ofițerului, căzu în genunchi, iar un bătrân strigă tare cu glas plângător:
— Am greşit, măria ta, vedem prea bine, dar ne rugăm de prea înălțatul împărat să ne ierte, că noi ne supunem cu credință poruncilor împărăteşti şi aşteptăm mereu să ni se facă dreptate şi nouă, amărâților de iobagi!
Când se potoli puțin zgomotul mulțimii, Horia adăogă:
— Am fost siliți să facem ce-am făcut că numai astfel mai puteau să ajungă până la urechile maiestății sale rugămințile noastre şi soarta amară ce-o îndurăm de atâta vreme fără nicio încercare de îndreptare!
— Dacă recunoaşteți că ați greşit, să-mi spuneți îndată cine v-a amăgit să faceți toate relele ce le-ați făcut? întrebă iar ofițerul.
— Țara întreagă a făcut ce-a făcut! răspunse popa Gheorghiță repede. Că noi ne-am tot jeluit şi ne-am rugat să ni se facă dreptate şi înălțatul împărat a dat mereu poruncă, dar nimeni n-a vrut să asculte şi tot mai rău ne-au năpăstuit şi domnii, şi dregătorii, şi...
Horia şi Cloşca scoaseră din traistă nişte vrafuri de hârtii, tot porunci împărăteşti, şi le întinseră colonelului, să se convingă că ajunsese cuțitul la os când s-a pornit răzmerița. Ofițerul răsfoi hârtiile, dădu din cap mormăind, apoi le trecu celui tânăr, care ştia mai bine româneşte, să explice oamenilor că niciuna din poruncile acestea nu i-a îndrituit să-şi facă singuri dreptate, omorând, aprinzând şi jefuind pe unguri şi pe domni.
— Numai nişte oameni răi şi fără suflet au putut să vă amăgească să păcătuiți astfel! urmă colonelul. Acuma ce veți pătimi, numai acelora să le imputați şi nu altora. Pentru orice întâmplare însă puteți alege câțiva oameni care să meargă miercuri la Sebeş unde e scaunul comisiunii ce s-a

trimis anume pe seama voastră, ca să asculte acolo porunca înălțatului împărat!
Când auzi poporul numele împăratului iar căzu în genunchi şi diferite glasuri făgăduiră că vor trimite pe bătrâni la Sebeş.
— Fiindcă recunoaşteți că ați greşit – reluă ofițerul – trebuie să vă dați seama de asemenea că ați fost amăgiți şi înşelați de către căpitanii voştri. Prin urmare, dacă vreți să dobândiți uşurarea şi poate chiar iertarea înălțatului împărat, eu vă sfătuiesc şi vă poruncesc să predați fără întârziere cătanelor toate puştile şi alte arme ce aveți, şi apoi să-mi dați mie prinşi, aci pe loc, pe căpitanii care v-au amăgit şi v-au înşelat ca să-şi poată lua pedeapsa ce li se cuvine!
— Ce arme s-avem noi, măria ta? răspunseră mai mulți deodată. Vai de păcatele noastre! Că doară măria ta vezi că numai bâtele noastre obişnuite le avem în mână, ca să ne ferim de câini şi să ne sprijinim bătrânețele în ele. Şi când s-au sculat oamenii deunăzi, cu furci şi cu topoare şi cu coase s-au sculat, numai ici-colo a avut cineva vreo puşcă de vânătoare...
Şi toată lumea aprobă iar unii îşi arătau bâtele ridicându-le deasupra capetelor, până ce colonelul făcu semn cu mâna să se liniştească şi zise:
— Să răspundă numai bătrânii că altfel nu pricep nimica!
— Aşa, măria ta adăogă David Avram care se afla între cei de față. N-avem arme precum n-avem nici căpitani, fiindcă toate câte s-au întâmplat țara întreagă le-a făcut şi focul a venit peste noi de pe Criş şi noi numai cât ne-am unit cu crişenii şi ne-am dus cu dânşii până la Galda, dar dacă ai venit acolo măria ta şi ne-ai vestit porunca împărătească precum ca să ne ostoim, apoi ne-am întors cu toții acasă şi

am stat mereu pe-acasă şi am aşteptat iertarea înălțatului împărat şi împlinirea dreptății şi pentru noi cei oropsiți de Dumnezeu şi de oameni!
Alți bătrâni se jurară de asemenea că poporul n-are arme şi că nu poate să-i predea niciun căpitan pentru că n-a fost între dânşii niciun căpitan.
Atunci colonelul se ridică în scări şi prinse a vorbi foarte repede şi poruncitor ca în fața soldaților pedepsiți:
— Eu sunt cătană şi nu ştiu vorbă multă! Deoarece toate hârțoagele voastre se află în mâinile acestor doi oameni, Horia şi Cloşca, aci, în fața mea, şi cred că şi voi îi socotiți oameni de omenie, eu îi iau cu mine pe amândoi să-i duc cu mine la gheneralul cel mare, să vorbească acolo în numele vostru şi să vă apere plângerile!
Arătă pe Horia şi pe Cloşca cu mâna întinsă, uitându-se cercetător la norod. În clipa aceea însă toată mulțimea începu să strige şi să se frământe:
— Nu-i dăm, domnule!.. Nu-i lăsați, feciori!... Nu-i dați că-i omoară!...
Se împingeau unii pe alții înainte, se îmbulzeau şi se vălmăşeau, apropiindu-se de ofițerul împărătesc. Pe de lături mulțimea se întindea strigând mereu, tot mai amenințător şi căutând parcă să împresoare pe colonelul călare şi pe cei câțiva husari. Iar din vuietul mânios se desluşea tot mai aspru:
— Nu se poate batjocura asta! Nu-i dăm!... Nu-i dați!
în toiul vălmăşagului Horia, liniştit, îşi strânse cojocul pe umeri şi se retrase în mulțimea furioasă care-l înghiți. Colonelul simți că situația devine primejdioasă şi strigă dominând toate glasurile:
— Faceți tăcere!... Linişte!... Nimeni nu mişcă din loc!
Mişcarea de înconjurare se opri îndată, dar zgomotul mai

ținu un răstimp. Când ici, când colo glasuri mânioase protestau, ba pe alocuri sudălmi se ridicau şi ajungeau până la urechile ofițerului care, după ce se restabili liniştea, se retrase câțiva paşi şi întrebă dacă li s-a publicat porunca împărătească cea mai nouă.

— Da, da, s-a publicat! răspunse mulțimea într-un glas.

Totuşi colonelul porunci ofițerului tânăr să le-o mai citească o dată, dădu câte-o foaie tipărită lui Cloşca şi preotului Gheorghiță, zicând iarăşi cu glas tare:

— Ați auzit ce vă aşteaptă dacă nu vă liniştiți, oameni buni! De aceea v-am publicat-o, ca s-o cunoaşteți mai bine şi să nu trebuiască să vă căiți amarnic pe urmă şi prea târziu! Acuma duceți-vă acasă, sfătuiți-vă în linişte şi ascultați cu sfințenie poruncile ce le primiți!

Glasuri răzlețe făgăduiră că aşa vor face, dar în acelaşi timp mulțimea se urni spre munți, înapoi, încet ca o apă mare ce se retrage în albia sa. Sufletele erau mai apăsate, mai împovărate. Toți înțeleseră că nu se schimbă nimic, că nu-i nădejde de dreptate, că domnii umblă numai să-i pedepsească unul câte unul.

— Iaca pacea domnilor, frate Cloşcuț! zise Horia mohorât.

— Iartă-mă, crăişorule, că amarnic am greşit! răspunse Cloşca trist, cu ochii în pământ, parc-ar fi purtat o povară pe umeri.

CAPITOLUL VIII – VIN CĂTANELE!

— Acu nu mai e vreme de vorbe şi de sfaturi, ci de supunere şi de ascultare! zise Horia seara, ajuns în Albac, fruntaşilor din comune cu care se adunase în casa preotului Gheorghiță Nicula. Ne-am sfătuit mereu şi văd că numai rău am umblat, că ne-am încrezut în minciunile tuturor şi ne-au înşelat domnii şi ne-au slăbit de azi nici nu mai ştiu cum să dregem ce s-a stricat! Eu am să dau porunci, măi fraților, şi voi să le împliniți şi să porunciți tuturor să le împlinească, aşa să ne-ajute Dumnezeu!

Erau atât de amărâți toți că nimeni nu spuse un cuvânt. Cloşca însuşi, de obicei mai guraliv, tăcea greu ca şi când s-ar fi simțit mai vinovat ca ceilalți.

Necrezător în răspunsul aşteptat al ofițerului, Horia chibzuise toată vremea în care tovarăşii lui se mângâiaseră cu nădejdi de pace. Aflase de la oamenii de încredere că au început să se adune cătane mai multe care, desigur, de cumva răscoala nu se va stinge singură, vor veni s-o înăbuşe cu puterea armelor. Dacă nu s-ar fi lăsat înşelați de făgăduieli acolo, la Tibru, dacă ar fi mers înainte focul, alta ar fi acum situația; iobagii, în toată țara, numai atâta aşteptau, să le vie porunca de la Horia ca să se ridice şi să prăpădească pe domni. Azi focul ar putea fi aprins şi dincolo de Mureş, şi pe Someş, şi în Sălaj, în tot Ardealul, încât n-ar ajunge să-l stingă nici toate cătanele împăratului.

Totuşi le vesti şi lor gândul său întreg: că trebuie încercată întinderea rebeliei până la Cluj, Mureş, şi pe Arieş, şi pe Someş...

— Dar dacă vin cătanele? întrebă popa Gheorghiță.

— Ne-om bate şi cu cătanele, că şi cătanele ne-au amăgit! sâsâi Cloşca.

— Apoi acum n-avem alta fără cum zice fratele Cloşcuț!

întări Horia.
—Da noi nu mergem cu porunca împăratului ca şi cătanele? întrebă Petre Nicula, puţin înfricoşat.
— Ba mergem, că doară înălţatul împărat mi-a dat poruncile – zise Horia. Dar împăratul e departe şi domnii cine ştie ce minciuni i-o fi spus şi cum ne-or fi ponegrit până ce au ademenit cătanele să ne asuprească tot pe noi!
— Dacă ne înşală şi împăratul, apoi om găsi noi alt împărat mai drept, că trebuie să fie dreptate şi pentru noi pe lumea asta! mormăi iar Cloşca, tot cu capul în pământ.
Vorbele lui spăimântară pe unii, dar cei mai mulţi ridicară frunţile bucuroşi parcă le-ar fi luat vorba din gură şi începură a sudui încât Horia de-abia îi putu linişti.
— Întâi să dăm arme oamenilor şi pe urmă pornim iarăşi asupra oraşelor ungureşti! continuă crăişorul.
Şi în amănunt că trebuie luat din nou Abrudul, să-l ardă până-n temelii, să plângă şi copiii în pântecele mamelor şi să nu cruţe nici pe cătane şi nici chiar pe românii ce-i vor găsi în oraş, că, de rândul trecut, ei au ascuns pe unguri şi i-au ţinut şi i-au hrănit până ce a trecut pârjolul. Apoi va urma Zlatna, apoi Galda, apoi Aiudul şi de-acolo spre Cluj... Iar dacă ar încerca să vie cătanele asupra lor, atunci să le ţie piept cu orice preţ, să nu-i lase să pătrundă în munţi, să taie pădurile şi să puie rânduri de piedeci pe toate drumurile...
Deocamdată are să trimită poruncă lui Crişan să adune iar pe zărăndeni şi să răscoale pe mureşeni casă pornească din nou asupra cetăţii Deva, şi din sus şi din jos. Poporul din munţii Abrudului însă va alcătui trei mari cete de luptători: la Ofenbaia va porunci Cloşca tuturor comunelor ce ţin de acest domeniu; la Mogoş, Ponor şi Rîmeţi să poruncească Ion Horia care se află chiar acolo; iar pe Arieş şi pe Neagra,

de la Cîmpeni în sus, va da poruncă însuşi Horia. Despre orice mişcare însă trebuie să-i trimită lui veste numaidecât, fie prin ştafete călări, fie prin semne din munte în munte. Iacob Zafu va îngriji să se afle bucinători pe toţi munţii... Căpitanii sunt datori să găsească arme pentru toţi şi să adune la trebuinţă cel puţin câte-un bărbat din fiecare casă. De altfel chiar astă-seară trebuie să plece câte-un om cu porunci la fierarii din Lupşa, Dupăpiatră şi Geoagiu ca să lase orice alt lucru deoparte şi să facă numai lănci pentru luptători. Fierarului din Albac îi va da poruncă el însuşi.

— Mâine, poimâine poate să înceapă a ninge şi oamenii vor fi mai greu de urnit! sfârşi Horia. Voi să fiţi pilde şi de hotărâre şi de asprime ca orice poruncă să se îndeplinească fără şovăire!

Rămase apoi singur cu popa Gheorghiţă să facă împreună poruncile către Crişan şi către căpitanii comunelor care n-au fost acuma aici. Până când popa scrise lui Crişan, Horia întocmi cu mâna lui porunca pe care avea s-o trimită grabnic ţinutului Geoagiu:

„Tot bine rugând pe Dumnezeu de ajutor, acum mureşenii stau ziua-noaptea, străjuiesc şi ungurii stau pe ţărmurii Mureşului, nu mai pot. Ci acum dau înştiinţare câtu-i iaraşul aiesta să fie gata în noiemvrie 11 zile, în Geoagiu să se adune, să meargă de or trebui Homorodu, Mermezău, Băcîia, Ardeu, Cibu, Nădaşti, Galda, Almaşul din mijloc, Almaşul de jos, Tecăreu, Poiana, Porcura, Voia, Balşa, Mada, Rîndetiu, Bozeşu, Aceasta se porunceşte. Care sat s-ar ispiti a nu veni sau din care casă n-ar veni la această poruncă, întorcându-se să i se aprindă casa. Această carte să meargă ziua, noaptea. Glumă nu vă paie. De nu îţi veni, alţii or veni la voi.”

Porunca lui Crişan o trimise prin Iacob Topa, dar să nu şadă

acolo deloc, ci să se întoarcă repede şi să treacă pe la fierarul din Dupăpiatră, să-i spuie şi din gură să se grăbească cu facerea sulițelor.

— Na, părinte, rămâi sănătos! zise pe urmă preotului Gheorghiță, când isprăviră toate poruncile. Ispita cea mare acum începe şi greutățile cele multe. Dumnezeu să ne ajute să le biruim!

— Amin! murmură preotul, petrecându-l până în uliță, în noaptea înecăcioasă şi neagră ca iadul.

Nu se mai duse acasă, ci la Lupu Coroiu, în fața Albacului, să se odihnească numai câteva ceasuri. Parcă ar fi ştiut că de a doua zi înainte nu va mai avea multă vreme nici odihnă, nici stare.

Întovărăşit numai de trei feciori călări începu să cutreiere satele, din casă în casă şi din om în om, ducând peste tot porunci şi rugăminți şi încurajări şi amenințări. Nu făgăduia nimic, ci cerea tuturor răbdare şi încredere în izbânda dreptății.

Veştile îi veneau acuma mai dese de pretutindeni. Şi din ele trebui să-şi dea seama că planul cel mare nu se va putea împlini şi că nu rămâne decât o apărare dârză prin care să merite cel puțin recunoaşterea şi îndeplinirea poruncilor împărăteşti şi slobozirea celor întemnițați la Galda.

Aproape fiecare veste sfârşea cu: vin cătanele! Nici porunca lui Crişan către mureşeni, purtată din sat în sat de patru oameni înarmați şi publicată în biserici, nici a lui Horia către plasa Geoagiului nu s-a mai putut asculta, căci pe tot cursul Mureşului, de la Bălgrad până la Zam, roiau cătanele pedestre şi călări. Patrule de soldați începură să cutreiere munții, să se ciocnească cu grupuri de țărani. Horia poruncise tuturor să ție piept cu orice preț cătanelor şi oricui ar încerca să pătrundă în munți ca duşman.

Pe urmă ştirile se răriră şi se limpeziră. De la Crişan sosi vestea că la 27 novembre maiorul Stoianich a pornit de la Deva cu peste trei sute de cătane să cuprindă Zarandul. Crişan tocmai plecase din Brad, cu vreo cinci mii de oameni, spre Criştior, ca de-acolo să meargă înainte, peste Buceş, asupra Abrudului, cum primise poruncă de la Horia. Când a aflat despre venirea cătanelor la Brad, s-a întors înapoi şi, ajungând în zorii zilei în marginea oraşului, s-a repezit cu mânie asupra trupelor. O bătălie crâncenă s-a încins. Au căzut mai bine de patruzeci de români, iar cătane nu se ştie câte au pierit. După vreo trei ceasuri de luptă, maiorul a fost silit să dea înapoi cu cătanele şi să nici nu se oprească până la Hălmagiu. Crişan porni după el, mai ales că ţăranii veneau tot mai mulţi în oastea lui din toate satele. A treia zi trupa iobăgească înconjură Hălmagiul şi se pregătea să prindă pe maior cu pe cătane cu tot. Când a văzut maiorul primejdia, a cerut pace şi au încheiat o învoială că ţăranii se vor supune poruncilor împăratului, dar nu vor mai primi înapoi pe domnii unguri, iar dacă ar trebui totuşi să aibă domni, apoi să fie români ori nemţi, unguri însă nici în ruptul capului. Făcând astfel pace, maiorul cu cătanele au rămas pe loc, iar Crişan a trimis pe iobagi acasă, până la alte porunci.

Horia îşi zise îndată că Crişan a fost înşelat de maiorul Stoianich, cum fusese înşelat şi Cloşca de către colonelul Schultz dăunăzi, şi că pacea încheiată a fost numai o amăgire, ca să scape de primejdie. Îi şi trimise degrabă poruncă să nu asculte minciunile ofiţerilor şi mai curând să caute a-i prinde şi a-i ţine ca ostateci până când va veni vremea păcii adevărate.

Dar cătanele porniseră acuma din toate părţile asupra munţilor răsculaţi. În aceeaşi vreme Horia mai primi veşti

despre lupte ce se dădeau cu armata şi la Lupşa, şi la Remeţi. La 29 novembre colonelul Schultz, împreună cu vreo două sute de soldaţi, parte pedeştri, parte călăreţi, pornise de la Cricău să cuprindă Ponorul şi Remeţii. În strâmtorile munţilor însă vreo mie de ţărani, sub poruncile lui Ion Horia, au năvălit asupra cătanelor şi, într-o luptă de patru ceasuri, le-au pus pe fugă, încât tocmai la Cacova s-au oprit... Pe când se dădea aici bătălia, pe Arieş, la Lupşa, maiorul Dolcinengo cu şaptezeci de soldaţi, vru să meargă spre Bistra, dar fu aruncat înapoi de ceata ţărănească a lui Cloşca. Locotenentul Mesterhazy, cu o patrulă, încercă să alerge în ajutorul maiorului. Un grup de ţărani, în frunte cu fraţii Ion şi Ştefan Ispas, îi ieşi în cale la Valea Vinţii şi-l nimici.

Peste alte câteva zile o veste mai scurtă şi nelămurită uimi pe Horia:

— Vin cătanele cu vlădica!

Chiar a doua zi, în 5 decembre, îi sosi şi lămurirea: fiindcă maiorul Stoianich, deşi se afla în Zarand, nu putuse face nimica împotriva ţăranilor lui Crişan cu care încheiase pace ca să nu fie strivit, îi veni acuma în ajutor o nouă trupă de patru sute de grăniceri secui, comandanţi de colonelul Kray. Înfricoşaţi însă de numărul şi mânia ţăranilor răsculaţi şi spre a izbi mai sigur şi mai fără primejdii, domnii trimiseră împreună cu cătanele şi pe episcopul român Nichitici de la Sibiu, să adune pe preoţi şi pe iobagi, să-i sfătuiască, să-i dojenească şi să-i liniştească prin puterea credinţei creştineşti. Şi astfel ieri vlădica a sosit cu cătanele la Ţebea, singurul sat care nu se mişcase deloc şi nu ascultase poruncile lui Horia, şi a îndemnat pe preoţi şi pe ţăranii strânşi acolo să se întoarcă pe-acasă şi să se supună cârmuirii şi cătanelor.

Vestea aceasta izbi pe Horia drept în inimă şi-i sfărâmă toată încrederea în sine şi în izbândă. Cu toate cătanele şi cu toţi domnii s-ar bate oamenii oricât, şi ar răbda orice necazuri, dar cu vlădica, omul lui Dumnezeu, nu se poate lupta. Dacă vine însuşi vlădica să povăţuiască poporul să se lepede de Horia şi să-l afurisească, s-a sfârşit tot, căci poporul pe vlădica are să-l asculte şi nu pe Horia. A nu se supune vlădicii ar însemna să fii urgisit şi alungat din legea creştinească şi să pierzi chiar viaţa de-apoi, singura nădejde a omului oropsit pe lumea aceasta.
Era tocmai în Vidra când a aflat ştirea cu vlădica. Nu mai spuse nimănui nimic, ci porni îndată spre Albac, mai ales că acelaşi om îl vestise că vlădica va fi azi în Brad unde au fost chemaţi oamenii din douăzeci şi cinci de comune. Asta însemna că Zarandul e pierdut şi că numai o minune ar putea opri prăbuşirea tuturor planurilor şi visurilor sale.
Pe drum mai află că Ursu Uibaru, cel prins din porunca protopopului Adamovici, a fost tras de viu în ţeapă, la Bălgrad, de acum joi s-a împlinit o săptămână.
— Na, Iacobe, ai auzit cu bietul Ursu Uibaru? întrebă Horia amărât pe Iacob Topa care-l însoţea pretutindeni ca umbra. De viu în ţeapă, ai auzit?... Apoi, uite aşa om isprăvi şi noi, că până şi vlădica s-a ridicat împotriva noastră!
Ningea moale şi fulgii i se topeau pe obraji şi-i înmuiau parc-ar fi plâns. Iacob nu ştia ce să răspundă şi se mulţumi să bâiguie o sudalmă foarte meşteşugită împotriva vlădicii.
Horia nici nu-l mai auzi. Gândurile îl copleşeau. Auzise de la preoţii care se ridicaseră de la început alături de dânsul că vlădica a dat porunci mari tuturor protopopilor să oprească pe ţărani de a da ascultare căpeteniei rebeliştilor. Dar le socotise mai mult ca nişte porunci silite, ca să nu creadă cârmuirea şi domnii că până şi vlădica românesc e de partea

lui. Nu-şi putuse închipui că tocmai slujitorii lui Dumnezeu să nu-i dea niciun sprijin lui care nu voia nimic pentru dânsul, ci doar dreptate pentru norodul românesc şi în rândul întâi pentru preoții români care erau batjocoriți şi umiliți ca şi iobagii. Şi iată acuma trebuie să înțeleagă că a greşit, că şi preoții cei mari sunt în tabăra duşmană.

În Albac se duse de-a dreptul la popa Gheorghiță, să-i spuie tot şi să se jeluiască. Popa ştia. Aflase şi el de la oameni, care veniseră speriați să-l întrebe ce-i de făcut, că doar n-o să se împotrivească şi vlădicei? De altfel de câteva săptămâni primeşte mereu porunci să se ridice împotriva lui Horia. Îi citi o asemenea poruncă: „Cu adâncă mâhmre, cu destulă scârbă şi simțitoare durere am înțeles că Horia, căpetenia rebeliştilor, nu încetează a face răutate şi minciuni care sunt împotriva lui Dumnezeu şi împăratului şi împotriva legii şi bisericii şi blagosloveniei vlădiceşti. Deci noi cu numele împăratului poruncim că niciun român să nu îndrăznească a asculta minciunile lui Horia, nici să meargă cu el, nici la adunarea lui, nici să dea ajutor lui, nici oamenilor lui, nici pre ascuns nici în arătare."

Popa Gheorghiță însă caută să-l liniştească spunându-i că vlădica Nichitici nu e român, că chiar vorbeşte mai stricat româneşte decât ungurii, că a venit de curând la Sibiu din Croația şi deci trebuie să fie sârb ori sloven.

— Dar e vlădică românesc şi norodul numai atâta ştie! observă Horia pe gânduri.

Preotului i se părea mai grav un nou manifest al guvernului prin care, în numele împăratului, se dăruieşte iertare şi uitare tuturor răsculaților ce se vor întoarce numaidecât acasă şi vor rămâne liniştiți. Horia cunoştea patenta aceasta de trei zile, dar era sigur că oamenii nu vor mai da crezământ unei astfel de porunci, fiindcă prea de multe ori

au fost amăgiți şi numai amăgire e şi acuma la mijloc.
— Dacă n-ar veni vlădica, toate hârțoagele domneşti n-ar face o ceapă degerată!
Peste două zile, într-o marți, sosi în Albac domnul Chendi din Cîmpeni, căutând pe Horia. Se cunoşteau de mult. Chendi, român nobil cu stare, îndrăgise pe Horia încă înainte de-a începe alergările pe la Viena.
Horia îi ceruse de multe ori sfaturi şi, cu aceste prilejuri, au vorbit despre toate necazurile iobagilor români, iar Chendi a înțeles sufletul bogat al țăranului acesta şi l-a ajutat să se înalțe. De-abia trecut de treizeci de ani, Chendi era bărbat frumos, cu nişte ochi negri plini de sinceritate şi cu un glas veşnic fierbinte.
— Apoi, bade Ursule, am venit în bârlogul dumitale, cale atât de lungă şi pe zăpada asta aspră, fiindcă am să-ți aduc nişte veşti pe care trebuie să le cumpăneşti bine de tot şi să-mi dai răspuns! zise Chendi îs îndată, parcă ar fi fost grăbit să isprăvească.
Se întâlniseră tot în casa preotului, căci a lui Horia era prea departe şi prea săracă spre a putea găzdui pe un domn. De aceea Chendi adăogă către popa Gheorghiță care vru să iasă:
— Poți să stai şi d-ta, părinte, că ce am de spus nu-i taină şi nici ruşine!
Era trimis de comisarul guvernului, Mihail Bruckenthal, să tăgăduiască lui Horia amnistie întreagă dacă va linişti imediat poporul şi va porunci tuturor să se potolească şi să se supună. Horia se uită cercetător în ochii domnului prieten, ca şi când ar fi vrut să citească dacă e cinstit sau vrea să-l amăgească, şi văzu limpede că nu era nici-o înşelăciune din partea lui. Totuşi nu răspunse nimica. Chendi atunci urmă mai înfocat, ca să-l convingă: că

Zarandul s-a potolit de tot, că toate părțile de la Ofenbaia încolo, când au aflat de patenta împărătească, au trimis deputați la Abrud că se supun, că au pătruns în munți atâtea cătane încât nu mai poate fi vorba de o împotrivire lungă şi că de altfel armata are porunci să înăbuşe chiar în sânge, dar foarte repede, orice urmă de răscoală, că deci sfârşitul nu mai este îndoielnic pentru nimeni şi nu e vorba decât de-a împiedica vărsări de sânge fără niciun folos.

— Iureşul de foc ce l-ați făcut nu va rămâne fără urmare – mai zise Chendi. A ajuns la urechile împăratului, a țării şi a lumii întregi durerea grea din care au țâşnit săptămânile de sânge şi de flăcări. Îndreptarea trebuie să vie şi nu poate să întârzie. Jertfele n-au fost zadarnice. Dar trebuie să înțelegi şi d-ta că întâi e nevoie să se facă pace şi linişte şi că numai după aceea împăratul şi guvernul vor putea uşura viața românilor. Azi ai prilejul să faci o faptă bună poruncind să înceteze focul peste tot. Cuvântul d-tale va fi mai ascultat decât tunurile, asta o ştie şi cârmuirea. De aceea în schimb îți propune iertare şi uitare. Mâine poate să fie prea târziu.

Se făcu o tăcere înăbuşită. Chendi se uita aproape poruncitor la Horia parcă ar fi vrut şi prin privire să-l silească să asculte. Popa Gheorghiță. Pe laviță, ghemuit, nici nu sufla. Horia cu ochii de oțel înfipți în fața lui Chendi, tăcu un răstimp şi apoi zise foarte simplu:

— Nu pot, domnule!

Chendi avu o mişcare de protestare pe care însă o stăpâni îndată, uluit de liniştea şi seninătatea țăranului.

— Nu-mi trebuie mila nimănui până ce nu vor ieşi din temnițele din Galda şi de la Zlatna oamenii închişi nevinovați de ani de zile şi până ce nu vom izbuti măcar uşurări de biruri pentru norodul nevoiaş!

Adăogase aceasta mai mândru, mai sfătos, parcă, s-ar fi

deşteptat într-însul deodată crăişorul care porunceşte unei ţări întregi. Dar cum Chendi stărui mereu, fu nevoit şi dânsul să-i dea explicaţii mai largi: că nu poate avea încredere în făgăduielile domnilor şi ale cârmuirii, că pe el îl ştie om curat la suflet, dar cei ce l-au trimis nu l-au trimis cu gând bun, că de trei ori l-au înşelat până şi ofiţerii cei mari...

— Că pe mine m-or trage în ţeapă sau că m-or frânge cu roata îndată ce-oi fi în puterea lor, oricâte făgăduieli aş avea că n-are să mi se strâmbe niciun fir de păr, despre asta n-am nicio grije! zise dânsul cu un glas batjocoritor. Dar mai ştiu din păţanie că, în loc de uşurare ori îndreptare, toată iobăgimea românească are să fie mai oropsită şi mai în afară de lege cum a fost.

— Sfârşitul va fi acelaşi, ori că dai d-ta mână de ajutor şi te supui, ori că nu – răspunse Chendi. Numai că până să se sfârşească tot, vor mai pieri multe vieţi româneşti chinuite!

— Acuma fie cum o rândui Dumnezeu – murmură Horia. Noi facem ce putem! Şi apoi ce-o mai fi, om vedea!

Chendi nu vru să se dea bătut aşa uşor. Rămase în Albac, sperând că va obţine mâine ce n-a obţinut azi.

A doua zi Horia se pomeni cu Crişan. Întreg Zarandul căzuse în mâinile cătanelor, mai ales prin cuvântul vlădicei. Noaptea trecută între Mihăileni şi Blăjeni, cătanele au sfărâmat ultima ceată de crişeni, vreo mie de oameni. A căzut şi căpitanul Mihai Bibarţ, cel mai viteaz şi mai înverşunat dintre toţi. Popii trimişi de vlădică au ţinut pe români cu vorbe de pace şi cu predici până ce oastea împărătească i-a înconjurat din toate părţile ca pe urmă să-i poată tăia mai lesne.

Ceva mai târziu, un om din Cărpiniş îi aduse o scrisoare de la Abrud, făcută în româneşte şi iscălită cu numele

românesc locotenent Petre Lupu, chemându-l la Cîmpeni să tocmească pacea. Horia află chiar de la aducătorul ei că e ticluită şi trimisă de un ofiţer ungur care astfel ar vrea să-l amăgească spre a-l prinde şi a-l da pe mâinile domnilor.

— Apoi poftim de vezi şi d-ta, domnule Alexandre, cum umblă domnii să facă pace şi învoială cu noi! zise dânsul către Chendi arătându-i scrisoarea.

Şi-l rugă să-i facă un răspuns pe ungureşte, frumos dar usturător, că încearcă astfel să amăgească pe nişte bieţi iobagi care nu cer decât dreptate.

Seara veni vestea că oamenii din ţinutul Mogoş şi Ponor, adică întreaga oaste de subt poruncile feciorului său, au trimis deputaţi la Sebeş, cum că se supun şi, întorcându-se pe la casele lor, vor depune armele. Apoi că vlădica a adunat în Abrud, în casa sigartăului Stan George, pe preoţi şi câte şase oameni din comunele vecine şi le-a citit el însuşi iertarea împărătească şi le-a poruncit să se lase de rebelie. Şi în sfârşit că şi ceata lui Cloşcuţ, strânsă peste tot de cătane multe, e silită să se îndrepte spre împrejurimile Cîmpenilor şi acolo, adunându-se cu toţii, să cumpănească ce să mai facă.

Toată noaptea, pe toţi munţii, bucinătorii împrăştiau veşti rele:

— Vin cătanele!... Vin cătanele!...

Toată noaptea aceea Horia se zvârcoli ca peştele pe uscat, fript de gânduri. A rămas acuma numai cu moţii lui în faţa cătanelor şi a domnilor şi a lumii întregi. Ce ar mai putea face ei împotriva atâtor vrăjmaşi? De unde a pornit şi unde a ajuns? Când era ţara întreagă în picioare a putut cere dreptate pentru toţi românii robiţi domnilor şi ungurilor. Azi nu se mai poate gândi decât la nevoile muntenilor: să fie sloboziţi cei din temniţe şi să se uşureze birurile. Şi nici

măcar atâta nu vor să le dea. Numai făgăduieli deşarte, de care au avut mereu şi prin care au ajuns să nu mai poată trăi... Şi totuşi în câteva zile trebuie să se aleagă sfârşitul. De şase săptămâni ţine răzmeriţa. Oamenii nu mai au casă, nici linişte, nici muncă. Frigul s-a lăsat mai aspru, şi foamea. Până când să mai umble pe drumuri degeaba? Poate că mişcarea a început într-o vreme nepotrivită, asupra iernii. Pornită primăvara, ar fi putut ţine mai mult şi ar fi avut mai mulţi sorţi de izbândă. Planul cel mare, de-a ridica pe toţi românii, atunci s-ar fi putut împlini chiar împotriva întregei oştiri împărăteşti. Acuma e prea târziu. Trebuie stinsă răscoala, ca să se odihnească oamenii. Iar el cu Cloşca şi cu alţi tovarăşi vor trebui să se facă nevăzuţi până la primăvară, când, cu ajutorul lui Dumnezeu, se va putea începe o mişcare mai mare, să scape de robie pe toţi românii...

Era duminecă, 12 decembre. Se duse întâi la biserică, să asculte slujba dumnezeiască, să se închine şi să se întărească. După slujbă, în faţa bisericii, porunci oamenilor să plece, din fiecare casă câte unul, la Cîmpeni, şi să fie acolo mâine seară, că vor fi din toate satele.

Chemă pe Iacob Zafu şi-l puse să bucine adunarea la Cîmpeni, să o afle toţi bucinătorii şi să o treacă mai departe până unde se mai poate. Apoi se întoarse acasă la popa Gheorghiţă. Chendi voia să plece şi aştepta răspunsul din urmă. Îi mulţumi că s-a ostenit până aci şi că a zăbovit atâtea zile în sărăcia asta jalnică.

— Ştiu cât eşti d-ta de drept şi de cinstit – adăogă dânsul. Ştiu că vrei numai bine şi dreptate. Dar noi rămânem cum suntem şi om face cum ne-o învăţa Dumnezeu.

— Rău îmi pare, bade Ursule, că nu mă asculţi pe mine!

— Acuma nu mai pot asculta pe nimeni în lume. Eu oi

rămânea cel din urmă, că doară eu am fost cel dintâi şi în cărţile sfinte aşa scrie, să fie cel mai de pe urmă acela care a fost cel dintâi!

Când văzu plecat pe Chendi se simţi şi Horia mai uşurat, li era inima plină de un simţământ straniu, ca şi când ar fi rămas singur pe o plută fără cârmă, la voia întâmplării şi a valurilor. Era totuşi mulţumit că a putut ţine piept ispitei şi că poate sta cu sufletul curat în faţa lui Dumnezeu şi a sa însuşi.

Luni seara sosi la Bogdăneşti, însoţit numai de Iacob Topa, şi trase la Ispas Galdău, unde trăgea totdeauna. Ispas, căprar pus de Horia peste satul lui, îi spuse că s-au urnit toate comunele spre Cîmpeni, de s-au speriat şi cătanele. La Cîmpeni a venit noaptea trecută ofiţerul cel mare, care a amăgit pe oameni cu pacea. Împreună cu dânsul au venit peste şapte sute de cătane de tot felul, chiar şi tunari. Văzând atâta puzderie de ţărani, cătanele, de frică, au început a trage cu tunurile în mulţime de au şi omorât câţiva.

Horia trimise chiar atunci seara pe Iacob să-l caute pe Cloşca şi să-l cheme aici la sfat, iar lui Ispas îi porunci să adune din fiece sat câte-un bătrân ori pe căpitanii puşi de el, ca mâine să se poată înţelege cu toţii dimpreună. Despre Cloşca spuse îndată Ispas să nu-l caute pe acasă, prin Cărpiniş, că pe-acolo au umblat cătanele şi i-au scotocit şi prin lăzi, să afle cine ştie ce porunci, dar poate să fie prin Certegi.

Marţi, pe la amiazi, se aflau adunaţi împrejurul crăişorului vreo şasezeci de oameni. Cloşca venise cel dintâi, amărât, zdrobit. Vedea că s-a isprăvit tot şi nu găsea nicio ieşire, şi toată nădejdea îi era în Horia. De altfel aceeaşi nedumerire şi desperare se citea în ochii tuturor. Vasile Sgîrciu, tânăr

nerăbdător, întrebă de-a dreptul:
— Acum ce mai facem, încotro ne întoarcem, crăişorule?
Horia îşi aminti deodată pe acelaşi Vasile, când i-a zis întâia oară „crăişorule”, în casa lui Cloşcuţ. Cum îi luciseră atunci ochii şi câtă mândrie era atunci în glasul lui, iar acuma parc-ar fi numai spaimă.
În sfârşit, când sosiră toţi cei chemaţi, Horia le spuse verde că trebuie să se împrăştie cât mai degrabă pe-acasă, să liniştească pe oameni ca să-şi vadă de treburi, căci rebelia s-a isprăvit şi de-acuma numai el mai are de lucru, spre a dobândi uşurările din pricina cărora s-au sculat.
— Domnii şi ungurii, cât am tot stat noi după amăgirile de pace, au umplut lumea de minciuni şi au izbutit să întoarcă până şi pe înălţatul împărat împotriva noastră. Suntem şi noi de vină că am ascultat glasurile mincinoase care ne făgăduiau dreptate şi pace numai ca să ne înşele. Dar noi am pornit la drum cu voia şi porunca împăratului şi poruncile împărăteşti trebuie să le împlinim. Acuma înălţatul împărat, înşelat de minciuni domneşti, s-a întors de către noi şi a trimis cătanele împărăteşti să vadă dacă ne plecăm ori nu. Noi însă trebuie să ne plecăm în faţa înălţatului împărat că la dânsul e dreptatea şi puterea. Şi dacă ungurii l-au amăgit, când i-om arăta adevărul, tot are să ne asculte şi să ne împlinească rugăciunile, precum a vrut mereu şi n-a putut din pricina domnilor care nu l-au ascultat. Eu, Horia, crăişorul vostru, dau dară poruncă mare să se întoarcă tot omul la casa sa şi cine nu se va pleca, cu moartea să fie pedepsit pentru că s-a împotrivit poruncii împărăteşti!
Văzu deodată pe feţele tuturor o înseninare parc-ar fi scăpat de o apăsare grea. Numai Cloşca îl privea uluit şi întrebător. Urmă răspunzând nedumeririi lui mute:

— Porunca împărătească pe care v-au vestit-o popii şi cătanele şi prin sate, şi prin târguri, făgăduieşte iertare celor care s-or întoarce şi se vor pleca. Nimeni să nu fie deci înfricoşat, căci nimănui nu i se va face niciun rău. Şi uite-aşa, oameni buni! Dumnezeu să vă ajute şi să împliniți porunca de împrăştiere.

— D-apoi dumneata cum rămâi, că doar poate să te prindă domnii şi să te spânzure? întrebă un bătrân din Vidra, aproape furios că Horia nu se gândeşte deloc la sine însuşi.

Horia avu o lucire de bucurie în ochi când răspunse:

— Apoi eu am să cerc să ajung iară la înălțatul împărat ca să mai cerc a dobândi dreptate măcar de-aş şti că m-oi prăpădi! Cine vrea să mă însoțească până la Albac şi în munți, îi mulțumesc, dar silă n-oi face nimănui!

— Eu nu mă despart de tine, măi frate Ursule, nici în mormânt! strigă Cloşca atât de brusc că toți se spăimântară.

Câteva zeci de glasuri răsunară:

— Nici eu!... Nici eu!...

După-amiazi mulțimea de pe dealurile dimprejurul Cîmpenilor se topi încetul cu încetul. Spre seară vreo sută de oameni înconjurau pe Horia să-l însoțească până unde va îngădui dânsul. Înainte de-a porni, Ispas Galdău îi spuse ce-a auzit adineaori de la nişte drumeți venind de la Turda, că anume fecioru-său, Ion Horia, a fost prins de cătane şi ar fi acuma închis la Zlatna.

— Cum o rândui Dumnezeu şi cum o avea noroci murmură bătrânul Horia.

Încălecară şi se urniră pe drumul greu de iarnă, tăcuți. Aproape de Secătura îi ajunse din urmă Iacob Topa, în galop, gâfâind:

— Vin cătanele!... Au plecat de la Cîmpeni încoace!...

Cătanele!...
Numai Cloşca se mai înfurie şi răspunse cu o sudalmă.

CAPITOLUL IX – IUDA

Miercuri dimineața tot Albacul, nu numai bărbații, ci chiar femei şi copii, se strânse în fața bisericii, la încrucişarea drumului dinspre Cîmpeni cu cel către Arada, în preajma podețului de peste pârâul Albacului. Noaptea fusese aspră, zăpada înghețase, precum înghețate de mult erau şi apele Arieşului şi ale gârlei. Subt cizmele şi opincile mulțimii ce tropăia mereu de ger, zăpada scrâşnea şi lucea în scânteieri colorate subt lumina razelor reci ce cădeau pieziş din cerul senin.
De azi-noapte, de când sosise Horia de la Cîmpeni, satul fierbea. Se vorbea că vin cătane multe cu tunuri să prefacă în cenuşă Albacul, că Horia pleacă iarăşi la împăratul să se plângă şi împotriva cătanelor care s-au dat de partea domnilor... Se mai spunea apoi că pretutindeni cătanele pun pe oameni în lanțuri, fie vinovați, fie nevinovați, şi-i trimit la Bălgrad să-i tragă de vii în țeapă ca pe Ursu Uibaru. Bătrânii povățuiau pe cine-i asculta să fugă în munți când vor veni cătanele, ca să scape de primejdie.
Acuma, fiindcă vremea trecea şi crăişorul nu se arăta,

începură alte vorbe: că Horia a şi plecat de azi-noapte spre Scărişoara, singur, să-şi piardă urma, că şi cei care l-au însoţit până aci s-au împrăştiat de n-au rămas decât vidrenii înadins ca să amăgească lumea şi să înşele pe cine ar cerca să se ţie după Horia, mai cu. Seamă că şi gornicii sunt pe-aici, prin mulţime.

Apoi deodată se făcu tăcere mare parcă ar fi căzut o poruncă din cer. Pe portiţa ogrăzii ieşi Horia cu Cloşca „îmbrăcaţi gros, cu cojoacele lungi, cu puşti în spate şi cu lănci în mână în loc de băţ. Popa Gheorghiţă îi petrecu în capul gol până în mijlocul uliţii. Aici trebuiră să se oprească. Oamenii se îmbulzeau în jurul. Lor, să-i vadă, să le audă glasul de despărţire.

— Na, oameni buni, rămâneţi, sănătoşi! strigă Horia. Cu voce tare să-l audă cât mai mulţi.

— Dumnezeu să-ţi ajute! răspunseră domol mai multe glasuri.

O femeie înăltuţă, îmbrobodită până la gură, cu nişte ochi mari, negri şi adânci, ţinând de mână un copil de vreo şase ani, se zvârcoli prin mulţime până ce ajunse în faţa lui, apoi, izbucnind în lacrimi, se plecă şi-i sărută mâna.

— Tu eşti, Rafilă? zise Horia, mângâind-o pe cap. Na, taci şi nu plânge, că bun e Dumnezeu şi n-are săi ne lase!

Era nevasta lui Dumitru Todea, cel închis de-atâta vreme în temniţa de la Galda. Ştergându-şi lacrimile cu colţul năfrămii, murmură amar:

— Doamne, Doamne, rău ne-ai mai pedepsit, Doamne!

— Taci mulcom, muiere, taci că dreptatea, trebuie să iasă! mai spuse Horia, întorcând însă capul ca şi când ar fi vrut să-şi ascundă o înduioşare.

Preotul Gheorghiţă, care cercetase mulţimea din ochi, se apropie de dânsul şi-i şopti să nu plece singur că-s toţi

gornicii aici şi s-ar putea să fie ispitiți a-l urmări. În loc de răspuns Horia îl sărută pe amândoi obrajii, zicând:
— Hai să mergem, că-i târziu!
Apoi tot astfel îmbrățişă pe Petre Nicula din Vidra, şi pe Ionuț Dandea din Bucium, căruia îi curgeau lacrimile şiroaie deşi încerca să zâmbească, şi pe Da vid Avram, şi pe Iacob Todea şi pe Toma Gligdr şi pe Pavel Bocu, toți din Vidra, şi pe Vasile Sgîrciu cel tinerel, nepotul lui Cloşca din Seliştea Abrudului, şi pe Iacob Zafu, şi pe David Onu Surdu din Muşca, şi pe Toader Berindei din Cîmpeni, şi pe Toader Cătană din Bistra...
Un băietan veni cu doi cai, îşi făcu loc prin mulțime. Încălecară îndată. Horia îşi mai roti privirea asupra norodului. În minte îi rămăsese vorba preotului despre gornici. Îi văzu pe toți. Şi pe Ion Mătieşu din Arada, cu care poate totuşi să se încuscrească dacă va scăpa feciorul din prinsoare, şi pe Ştefan Trifu, cel cu ochii răi înțepători şi mustața spână, şi pe cei doi feciori ai lui Andrei Neagu, şi pe Nuțu Mătieşu, şi pe Gheorghe, fratele mai mic al lui Ion Mătieşu. Erau amestecați printre oameni şi se purtau ca şi ceilalți. Răspunse acuma preotului, tare, să-l audă şi ei:
— D-apoi gornicii nu-s frați cu noi şi de necazuri şi de bucurii?... Şi tocmai frații să cerce a ne vinde ca
Iuda?
Se întrerupse, căci George Nicula, nepotul său, îl apucase de mână, zicând:
— Unchiaşule, eu vreau să te întovărăşesc oriunde te duci, chiar şi până la împăratul!
Horia se înfioră auzindu-l, parcă l-ar fi zgâriat pe inimă. Şi, după o clipă de şovăire, îi spuse blajin:
— Lasă, George, că ne ducem noi şi singuri... Hai, Cloşcuț!
Porniră în pasul cailor, fără se uite înapoi, pe drumul mai

puțin bătătorit, spre Arada. Când cotiră după coastă, Cloşca zise îngândurat:
— Eu nici nu mi-am luat rămas bun de la nimeni, nici măcar de la nevastă-mea, săraca... Dar poate că-i spune nepotu-meu cum am plecat!
Horia nu răspunse. Era bucuros că s-a isprăvit cu bine despărțirea şi că au ieşit toate cum le-a plănuit. Nici nu mai voia să se gândească înapoi, şi ca să se ferească de amărăciune, şi ca să-şi păstreze toate puterile pentru viitor. Deocamdată trebuia să li se piardă urmele. De aceea n-a primit pe nimeni să-i însoțească mai departe şi nici n-a spus nimănui, nici celor mai credincioşi tovarăşi de cruce, unde vor merge şi ce au să facă. Chiar Cloşca nu ştia nimica.
— Ne abatem oleacă pe-acasă pe la mine, frate Cloşcuț – zise dânsul de-abia când ajunseră la cărarea ce suia spre Crângul Feregetului.
Acolo îi aştepta Iacob Topa şi Cîrstea Nicula. Pe ei doi îi alesese Horia să-i fie de pază şi de ajutor. Azi-noapte trimisese pe Iacob la Cîrstea, să-i dea de ştire să se pregătească.
Nici nu avură a zăbovi deloc. Cei doi stăteau gata, în tindă, cu dăsagii plini de merinde pentru o săptămână. Cîrstea îşi luase şi puşca, să fie la caz de trebuință.
— Na, înainte, feciori! strigă Horia fără măcar să intre în casă.
Descălecară şi dădură drumul cailor, să se întoarcă singuri acasă când îi va cuprinde foamea. Trecură prin tindă, încuind uşa pe dinăuntru şi ieşind prin dos. Coborâră spre drumul Aradei până la marginea pădurii, apoi pe albia unui pârâu, ca să se şteargă urmele paşilor, urcară pe coastă, în desişul de mesteceni. Ajunseră gâfâind greu în vârful dealului şi urcară pe creastă mereu, până într-o poiană de

unde se zărea în vale satul. Zăpada poienii era călcată. Se vedea că umblaseră oameni. Soarele trecuse de amiazi. Un copac prăvălit, chiar la marginea poienii, era curățit de omăt, semn că se mai odihnise de curând cineva. Se aşezară şi ei, să poposească puțin şi să prânzească. Iacob Topa, înainte de-a porni mai departe, zise liniştit:

— Dumneavoastră să vă lăsați numai în grija mea, că eu vă duc într-un loc unde nici păsările cerului nu vă pot descoperi. E cam departe, tocmai pe Ciusdia din codrul Scorogetului, dar ştiu că acolo aveți să fiți ca acasă. Am stat astă-vară cu oile acolo şi mi-am făcut o colibă boierească şi ascunsă de treci pe lângă ea şi nici nu bagi de seamă...

Horia şi Cîrstea cunoşteau locurile şi se sculară aproape deodată, Cîrstea spunând cu îngrijorare:

— Apoi să nu mai zăbovim, că ziua-i mică şi calea lungă!

Era om cam de vârsta lui Horia, văr cu dânsul, puțin sperios, dar foarte tăcut şi credincios.

— N-ai grije, bade Cîrstea, că doară n-om merge noi azi până acolo, că ne-ar apuca noaptea prin păduri şi poate să dea dihăniile peste noi. Până se înserează bine, tocmai sosim la stâna certegenilor, că nu-i aşa departe, şi om rămânea să ne hodinim şi să ne încălzim, iar mâine de dimineață om porni mai departe!

Începu să fulguiască uşor. Se bucurară că li se acoperă paşii. Merseră voiniceşte până la stâna certegenilor, maseră acolo şi a doua zi, aproape pe înserat, ajunseră la Ciusdia tocmai când se porni o ninsoare mai mânioasă, cu vânt vijelios care le scutura în spinare toată zăpada înghețată pe crengile copacilor.

— Na, unde ți-e coliba, Iacobe? întreabă Horia, obosit, văzând că se afundă tot mai tare prin nişte râpe pe ale cărora margini se clătinau molifții bătrâni cu rădăcinile

întinse în gol ca nişte gheare de balauri.
— Uite-o colo! zise Iacob râzând şi arătând la câțiva paşi. Degeaba vi-o arăt, că n-o poți vedea... Veniți după mine!
Între rădăcinile unui brad uriaş, învăluite cu crengi pe care se aşternuse muşchi bogat, era într-adevăr o vizuină mare cât o tindă de om cu stare. Feciorul dădu la o parte o cracă uscată, aşezată odinioară de dânsul ca să astupe intrarea, şi strigă vesel şi mândru:
— Ia, mai poftiți şi pe la noi, oameni buni! Se strecură însă el înainte şi, până să se cațere şi ceilalți după dânsul, adună în mijloc nişte frunze uscate rămase de astă-vară, le acoperi cu găteje subțiri, scăpără din amnar şi aprinse repede un foc peste care mai aruncă şi vreo două cioate ce-i căzură la îndemână. Ieşi apoi să adune uscături prin apropiere, să poată face o flăcăraie bună, să-şi dezmorțească cu toții oasele degerate.
În curând se înnoptă. Apucară să strângă un morman de lemne, să le ajungă. Vâlvătaia focului umplea coliba, răspândind o căldură plăcută. Îmbucară câte ceva şi se întinseră pe jos şi adormiră, având grije însă fiecare, când se trezea, să mai arunce câte-o buturugă pe foc „să nu se treacă.
— Numai cu apa e mai greu – adăogă a doua zi Iacob – că trebuie s-o aducem tocmai de la stâna noastră, că acolo-i un izvor bun. Nu-i departe, dar e tare rău drumul!
A treia zi tot Iacob spuse că Cîrstea Nicula ar fi bine să plece înapoi în sat, să mai vadă ce-i pe-acolo şi să mai aducă merinde, să nu rămână. Aici fără de-ale gurii, că iarna e. Greu să găseşti ceva pe-aici. Apoi, când se va întoarce Cîrstea, va pleca dânsul. Şi aşa cu rândul şi cu săptămâna vor putea ieşi din iarnă cu bine.
Horia adăogă doar că ar trebui cu toții şi pe rând să stea şi

de strajă, să nu se întâmple totuşi să dea peste dânşii cineva fără veste şi să-i ia ca din oală. Cătanele au să înceapă să-i caute şi prin munți, când vor vedea că nu-i pot găsi. Adevărat că din partea lor mare grije n-ar fi că, dacă nu cunosc locurile, n-au să afle niciodată nici măcar urme de fiare, necum de dânşii. Dar în cele din urmă s-ar putea să poruncească oamenilor să-i caute, care umblă prin munți ca prin grădinile lor, sau chiar gornicii care cunosc şi mai bine toate ascunzişurile, şi atunci s-ar ivi primejdia.

Pe când Cîrstea Nicula pornea spre Albac, fireşte pe altă cale, Horia însuşi ieşi la pândă, coborî până la stână, cercetă împrejurimile cu de-amănuntul, mai adună şi vreascuri pentru foc... Apoi urmă Cloşca, apoi Iacob.

Seara povesteau până târziu despre toate întâmplările, făceau planuri şi legau nădejdi. Se hotărî şi Horia să aştepte aici până se va potoli toată frământarea din țară, până se vor retrage iarăşi cătanele, iar pe urmă sau va încerca să ajungă la împăratul, sau va porni din nou lupta, aşa cum ar fi trebuit să pornească dintâi, asupra verii şi în toată țara deodată.

Cloşca însă era mereu posomorit şi nu se mângâia că nu şi-a putut lua rămas bun de la Mărina lui. Avea presimțirea că nu va mai vedea-o niciodată. Lăcrima. Apoi deodată o suduia cumplit pentru că n-a căutat ea să-l întâlnească, fiindcă ea ar fi putut mai lesne, dar se pare că ea nu l-a iubit cu adevărat, de aceea se jura că, de-ar fi să moară, n-are să-i lase măcar un zlot găurit...

Cîrstea Nicula se întoarse peste şase zile cu o mulțime de veşti. La Albac au venit, îndată după ce a plecat Horia, sumedenie de cătane şi au umblat din casă în casă şi au răscolit peste tot după crăişorul. Baremi casa lui numai că n-au dărâmat-o. Au fost şi la Arada şi prin toate cătunurile,

dar n-au stat şi s-au întors la Cîmpeni. Se trimit totuşi mereu patrule prin munţi să caute pe Horia şi pe tovarăşii lui. Se crede c-ar fi vreo sută de oameni împreună cu dânsul. Lumea zice că pădurarul Melzer din Abrud, cel care a împuşcat acum trei ani pe feciorul cel mare al lui Ţiloş, s-ar fi legătuit că el are să prindă pe Horia măcar de-ar fi ascuns în fundul pământului şi că ar fi chemat la Arada pe toţi gornicii, să le tăgăduiască marea cu sarea dacă i-or da ajutor. Muierea lui Dumitru Todea i-a spus că George Nicula s-ar fi îmbiat şi dânsul să dea ajutor pădurarului, nu ştiu dacă e adevărat, că prea ar fi ticălos. De altfel se zvoneşte că împăratul a pus trei sute de galbeni pe capul lui Horia, ca să ispitească şi pe români să-l prindă. Ce-o fi adevărat, nu poate şti, dar e sigur că în Arada sunt vreo treizeci de cătane care tot dau târcoale Scorogetului. Din partea lor însă pot dormi fără grije.

Ştirile acestea spulberară deodată speranţele celor doi căpitani. Trebui Iacob să sară că nu trebuiesc ascultate toate minciunile băbeşti.

— Lasă, crăişorule, că vă aduc eu veştile cele adevărate! zise feciorul când să plece în sat Nu-i nici diavolul aşa de negru cum spun oamenii! Numai să luaţi seama pe-aici până mă întorc eu!

Era vineri, în ajunul Crăciunului nemţesc. Gerul se mai înmuiase. Ştirile lui Cîrstea, învechite, nu mai păreau atât de mohorâte.

— Apoi cum să nu caute – zise Horia într-un timp – că ştiu ei, domnii, ce-i paşte, dacă nu ne omoară pe noi! Dar lasă că nici noi nu suntem de mămăligă şi nu le-am face pofta cu una cu două!

Duminecă toată noaptea ninse, încât luni dimineaţa Cîrstea, dând să pornească de strajă şi să aducă apă, de-abia putu

să iasă din colibă, căci zăpada aproape, astupase ieşirea... Cum rămaseră singuri, Cloşca, parcă de mult l-ar fi strâns de gât, întrebă lacom:
— Măi frate Horia, frate de cruce, spune-mi rogu-te, că nu mai pot răbda, de ce n-ai vrut tu să arăți cătanelor poruncile care ți le-a dat împăratul ca să ne facă şi pe noi cătane şi să stingem pe unguri? Că de-ar fi văzut cătanele scrisul împăratului, cum ar mai fi cutezat să se mai bată cu noi şi să ne oropsească dimpreună cu domnii?... Uite, asta nu pricep, frate Ursule, şi mult mă roade gândul că...
— D-apoi crezi tu că pe mine nu mă roade? îl opri scurt Horia ca şi când ar fi aşteptat de mult întrebarea. Of, Doamne, muncitu-m-a şi pe mine de-ajuns şi m-a chinuit, dar trebuie să tac şi să mă perpelesc aşa, măcar de-ar fi să mă sfâşie în bucăți cu cleştele înroşite!
Îşi trase în poală traista de piele, bătută cu ținte galbene, ce o purta şi acum mereu în spinare, şi scoase mânios un teanc de hârtii, urmând:
— De câte ori m-am ispitit să le arăt, cum ți le-am arătat şi ție, măcar ofițerului cela care venise atunci la Cîmpeni. I le-am arătat pe toate celelalte, ştii bine, dar pe astea n-am putut, frate Cloşcuț!... N-am putut, că şi de le-aş fi arătat, n-ar fi crezut nimeni!... împăratul mi le-a dat în taină şi în taină trebuie să le țin până la moarte! Că dacă isprăveam cu bine ce-am început, apoi nu mai era trebuință să le arătăm nimănui, iar când s-au întors rău lucrurile, chiar împăratul ar fi spus că-s numai amăgiri de-ale mele! Uite aşa, frate Cloşcuț, uite aşa!
Cloşca, neputincios, scrâşni între dinți o sudalmă.
— Acuma însă zadarnic ne perpelim, fratele meu de cruce! adăogă după un răstimp Horia mai amar. Acuma numai împăratul poate să ne mântuiască după ce s-o mai potoli

fierberea. De aceea oi cerca să ajung iar în faţa lui şi să-i dau înapoi poruncile şi să-i cer altele mai bune!
În clipa aceasta se auzi zgomot de paşi la intrarea colibei. Cum Horia se întrerupse şi vârî repede în sân hârtiile, Cloşca murmură nepăsător:
— Trebuie să fie Cîrstea cu apa!
Dar nici n-apucară să isprăvească, şi auziră un glas străin mormăind:
— Bună hodina, oameni buni!
În vreme ce Horia întoarse capul să vadă cine e, Cloşca se uită după arme. Amândouă puştile erau răzimate dincolo de pălălaia de foc din mijlocul colibei, împreună cu lăncile, alături de dăsagii cu merinde, în deschizătura intrării însă se ivi Nuţu Mătieşu, la spatele căruia sclipeau ochii înţepători ai lui Ştefan Trifu. Păşiră înlăuntru amândoi cu puşti pe umăr, iar după dânşii veniră şi feciorii lui Andrei Neagu, de asemenea înarmaţi.
— Umblaţi după vânat, măi oameni? întrebă Horia, liniştit, fără a se fi mişcat din loc.
— Apoi musai să umblăm, că trebuie vânat pentru cătane şi nu găsim nimic măcar că am şi îngheţat de când tot umblăm! răspunse Ştefan Trifu, frecându-şi mâinile.
— Aşezaţi-vă şi voi să vă mai încălziţi, că foc avem, slavă Domnului, numai altele de-am avea! zise Horia uitându-se pe rând la toţi patru până ce se aşezară împrer jurul focului, Ştefan Trifu lângă dânsul cu un fecior al lui Neagu, iar Nuţu Mătieşu lângă Cloşca, cu cellalt fecior.
Câteva clipe tuspatru îşi frecară mâinile întinse spre flăcări, tăcuţi, uitându-se numai la foc. Cloşca, după ce îi cercetă din ochi şi i se păru că n-au venit cu răutate, întrebă deodată ce mai veşti sunt prin sate şi cum o mai duc bieţii oameni acuma că s-a isprăvit rebelia şi au venit înapoi

ungurii şi pe deasupra puzderia de cătane.
— Vai de capul nostru – răspunse Nuțu, tot cu fața spre foc, dar cu coada ochiului la Horia – că numai bieții oameni ştiu cât rabdă! Şi cum să nu se jeluiască dacă-i atâta amar de cătane în toate satele, că oamenii mai mult prin păduri stau, fugiți şi îngroziți de dânşii!
— Lasă, Dumnezeul lor de cătane, că le facem noi şi lor de petrecanie curând de tot şi-i băgăm în...! sudui deodată Cloşca, cuprins de mânie parcă s-ar fi aflat chiar în fața duşmanilor.
Iar se auzi afară zgomot de paşi, dar nu mai avură timp să întrebe, căci Ştefan Trifu se şi sculase în picioare, zicând hotărât:
— Na, măi oameni, voi trebuie să veniți cu noi la Zlatna, că aşa-i porunca!
Cloşca avu un început de mişcare să sară în picioare pe care însă i-o curmă glasul lui Horia, foarte liniştit:
— Apoi noi am vrut să ne ducem la înălțatul împărat, dar dacă-i porunca aşa, ne-om duce şi la Zlatna, ce să facem!
Vorbind, vârî mina dreaptă în sân să scoată hârtiile ce le ascunsese. Gornicii se speriară ca şi când s-ar fi aşteptat să scoată pistoale.
— Da ce mai stați, măi feciori? răcni Ştefan Trifu, punând mâna pe beregata lui Cloşca şi răsturnându-l pe spate.
Horia izbuti să scoată teancul de hârțoage din sân şi-l azvârli în foc tocmai când Nuțu Mătieşu îl apucă de piept, silindu-se să-l trântească la pământ. Urmă o vânzoleală de gâfâieli, de înjurături printre dinți, de porunci scurte, inconştiente ce-şi aruncau unii altora... De-afară atunci intrară spăimântați şi neştiind ce se petrece, Ion Mătieşu cu Gheorghe, fratele lui Nuțu, şi cu George Nicula, nepotul lui Horia.

— Unde-i funia, măi Onule? strigă Trifu. Hai, puneți mâna şi voi, să-i legăm degrabă!
Peste câteva minute Cloşca era legat cu coatele la spate şi, de aceeaşi funie, mâna dreaptă a lui Horia.
— Sus, sus şi afară, că nu-i vreme de stat! strigă iarăşi Ştefan Trifu, cu glas de căprar biruitor.
Se ridicară toți în picioare. Nuțu Mătieşu şi feciorul cel mic al lui Andrei țineau capetele funiei cu care erau legați cei doi prinşi.
— Nu era nevoie să vă mai trudiți degeaba – zise acuma Horia, îndreptându-şi cojocul cu mâna slobodă, linişt it ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic – că doară v-am spus că mergem cu voi unde vreți!... Dar frumos nu e ce faceți, măcar că sunteți gornici şi aveți porunci! Să vă ajute Dumnezeu după sufletul vostru!... că alta n-am ce zice!
— Na, destulă vorbă! făcu Nuțu, căutând să-şi ascundă sfiala subt un glas aspru.
Cloşca numai atunci văzu pe George Nicula, cu nişte ochi holbați cine ştie de ce. Intr-o pornire nestăpânită de scârbă îl scuipă drept în față, mormăind cu dispreț:
— Iudă!
Ştefan Trifu ridică brațul să-l lovească şi să apere astfel pe George. Cu brațul în sus rămase o clipă, apoi, parcă s-ar fi răzgândit, răcni mânios:
— Hai, afară, afară, nu mai stați ca proştii să dea peste noi tovarăşii tâlharilor!
Pe când ceilalți ieşeau din colibă, el îşi aduse aminte că Horia a zvârlit în foc nişte hârtii adineaori şi se uită după ele. Nu mai văzu nicio urmă. Dar văzu armele şi dăsagii şi opri pe Gheorghe Mătieşu să le ia, iar el are să ducă dăsagii.
Coborâră cu toții spre stână. Pe zăpada proaspătă, ninsă abia azi-noapte, se vedeau foarte bine toate urmele paşilor.

O colibă de bârne adăposti la stână pe gornici şi pe cei doi prinşi. Până să bea apă cu toţii şi să răsufle, Ştefan Trifu se sfătui cu Nuţu Mătieşu să trimită pe George Nicula în sat, la Arada, să cheme cătanele, să le dea în primire lor pe Horia şi să scape de grije. Le era frică să nu întâlnească vreo ceată de ţărani de-ai crăişorului şi nu numai să le smulgă din mână prizonierii, dar chiar să-i omoare pe cei care au cutezat să-i prindă.

— Dar pe Cîrstea Nicula unde l-aţi lăsat măi Gheorghe? întrebă deodată Trifu, speriat, aducându-şi aminte de paznicul peste care dăduseră chiar aici, la stână, şi pe care-l chinuiseră până ce le-a arătat locul unde stau ascunşi căpitanii.

— Apoi o fi fugit! răspunse nepăsător Gheorghe Mătieşu. Că noi l-am păzit de-ajuns, dar dacă am văzut că nu mai ieşiţi din colibă, ne-am temut să nu vă fi omorât acolo şi l-am lăsat pe Cîrstea şi ne-am dus să vedem ce-i!

Trifu se spăimântă de tot. Era sigur că Cîrstea a alergat să cheme într-ajutor mai mulţi oameni şi să scape pe Horia. Chemă deoparte pe George Nicula şi-i porunci să se ducă repede după cătane. Nuţu socoti însă că tot mai bine ar fi să nu aştepte aici prea mult, ci să coboare în vale până la casa lui din hotarul Aradei, că-i mai aproape de sat şi nici nu vor fi în primejdie, căci nimeni n-are să ştie că sunt acolo.

Chiar aşa făcură şi, fără a mai pierde vreme, porniră în jos şi după-amiazi sosiră la casa lui Nuţu Mătieşu. Aţâţară focul şi se odihniră. Numai George Nicula a trebuit să coboare mai departe, să dea de ştire cătanelor.

După ce se mai dezmorţiră, Ştefan Trifu luă traista lui Horia şi o cercetă şi găsi într-însa şapte hârtii cu porunci împărăteşti, condei, creion, ceară roşie şi pecetea lui. Apoi căută pe Cloşca şi află la dânsul şase zloţi, în sfârşit

scormoni prin desagi, scoase pe masă toată merindea şi se ospătară dintr-însa toți dimpreună, zicându-le liniştit şi cu glas de glumă:
— Putem să mâncăm aci laolaltă că pe urmă de voi are grije stăpânirea!
Aproape de sfințitul soarelui sosi un ofițer foarte tânăr cu cincisprezece soldați, luară la mijloc pe cei prinşi şi coborâră în Arada şi traseră la primărie, unde mai erau pe-atâtea cătane cu încă un ofițer. Aici fierarul îi aştepta cu lanțuri grele pregătite pentru amândoi. Ofițerii supravegheară cum îi încătuşează la mâini şi la picioare, apoi, împreună cu doi ostaşi de pază, îi încuiară chiar în cancelarie lăsând şi în tindă patru oameni de strajă care să se schimbe din două în două ceasuri.
Cei doi ofițeri ar fi dorit să plece cât mai grabnic cu prizonierii, nesimțindu-se tocmai. În siguranță cu numai treizeci de soldați într-un sat unde, până ieri tot, norodul a fost cu trup şi suflet, de, partea lui Horia. Dar nici plecarea imediată nu era fără primejdii, căci trebuiau să treacă cu convoiul tot prin sate de rebeli în care nu ştiau dacă este armată destulă, riscând să fie năpădiți de țărani şi să le scape din mâini căpeteniile răscoalei, prinşi cu atâta trudă. Pentru orice eventualitate trimiseră un raport scurt comandamentului din Abrud, cerând porunci.
Astfel rămaseră şi marți în Arada, luând toate măsurile de siguranță. Neprimind niciun ordin în cursul zilei, se hotărâră să plece totuşi cu prizonierii, pe răspunderea lor, miercuri dimineața, pe drumul de țară, încadrați de toți oamenii ce-i aveau. Seara târziu ajunseră la Cîmpeni, fără nicio încurcătură. Se înfățişară imediat locotenent-colonelului Schultz care era tocmai la cină. Colonelul sări de la masă, îi îmbrățişă încântat, porunci să-i aducă îndată

prizonierii, să se convingă dacă sunt ei şi apoi să-i închidă sub pază foarte puternică, până a doua zi când va lua măsurile trebuincioase după împrejurări.
Schultz ar fi vrut bucuros să-şi facă un titlu de glorie din prinderea capilor răscoalei, mai cu seamă că el luase parte de la început la potolirea şi combaterea mişcării. Îşi şi pregăti un raport bogat despre peripețiile arestării, socotind chiar să ia un interogatoriu preliminar abil prizonierilor pe care să-l anexeze ca un trofeu. Planul i se încurcă însă când, a doua zi, ofițerii îi spuseră că au raportat la Abrud despre prinderea lui Horia şi mai cu seamă când, pe la amiazi, primi ordinul să trimită pe cei doi prizonieri, cu escortă puternică, astfel ca vineri după-amiazi să sosească la comandamentul grupului de represiune...
De pe la amiazi pe piața Abrudului se îmbulzea o mulțime pestriță de curioşi, aşteptând sosirea lui Horia, vestită poporului prin bătăi de tobe, ca o întâmplare vrednică de toată cinstea şi bucuria. Ferestrele ce dădeau spre piață se pregăteau să poată fi deschise repede când va apărea convoiul, să îngăduie şi fețelor mai simandicoase să se desfete văzând pe căpitanii iobagilor în lanțuri.
O patrulă de grăniceri secui, cu armele pe umăr, cu căciulile pe ureche, se plimba agale, făcând înconjurul pieții, schimbând vorbe de şagă cu orăşencele tinere care se simțeau măgulite de atenția uniformelor pompoase.
În vreme ce femeile de rând ocărau pe valahi şi în genere pe toți iobagii şi țăranii sălbateci, bărbații discutau grav despre întâmplările răzmeriței, îşi aminteau momente de teroare din zilele când oraşul a fost jefuit de români şi mai cu seamă de obligația de-a se boteza în legea iobăgească. Cei mai severi criticau metoda inadmisibil de blajină a autorităților şi îndeosebi a militarilor de-a trata pe rebeli ca pe nişte

oameni, când în realitate ei nu sunt decât barbarii cei mai fioroşi, care nu merită protecţia legilor, ci numai ţeapa şi roata. Un proprietar de mine de aur, foarte roşcovan şi foarte burtos, începu chiar să strige în gura mare că, de-ar exista justiţie adevărată în ţara asta, cei doi tâlhari ar trebui daţi pe mâna poporului, îndată ce vor sosi, ca să-i sfâşie în bucăţi.

Era aproape trei după-amiazi. Cineva, venind pe ulicioara bisericii, aduse ştirea că convoiul a intrat în oraş. Nerăbdarea spori. Se făcu o îngrămădire la gura străzii principale şi trebui să intervie patrula de grăniceri să redeschidă calea... Şi în sfârşit apăru un ofiţer călare, comandantul escortei. Cei mai mărunţi din mulţime se înălţară în vârful picioarelor sau se înghesuiră să pătrundă mai în faţă. Ferestrele se deschideau grăbite. Undeva se sparse un geam cu un zgomot strident silind multe capete să se întoarcă enervate.

Convoiul înainta greoi. Horia şi Cloşca erau înconjuraţi de soldaţi, încât de-abia se vedeau. În mijlocul pieţii însă răsună o comandă scurtă şi trupa se opri, parcă înadins spre a mulţumi curiozitatea poporului. Zidul de cătane dimprejurul prizonierilor se lărgi. Apăru înaintea mulţimii Horia, cu spinarea adusă, cu faţa brăzdată de trudă, cu lanţuri de car în mâini şi la picioare, iar în dosul lui, Cloşca îmbătrânit şi zdrobit... Câteva femei porniră a huidui pe ungureşte. Atunci însă un bătrân înalt, cu plete lungi ninse, strigă româneşte către cei dimprejur:

— Iacă, au pus ghearele acuma şi pe bietul Horia şi pot să-l mănânce fript, nu i-ar mai ierta Dumnezeu din ceruri!

O unguroaică grasă şi roşie, suflecată ca o bucătăreasă harnică, se cătrăni urât şi se răsti la bătrân:

— Ba să-l mâncaţi voi pe Horia, că voi l-aţi poreclit crăişor şi

v-ați făcut cu dânsul!
Un grup de unguri dimprejur aprobă cu zel apostrofa femeiei. Bătrânul însă răspunse amenințător:
— Luați seama, măi ungurilor, că nu se ştie cum se învârteşte roata norocului şi poate să plătiți amar ce faceți acuma!
Patrula de grăniceri era tocmai alături. Strajameşterul auzi amenințarea şi puse mâna îndată pe bătrânul revoltat, întrebând:
— Cum te cheamă?
— Ion Popa Crisănuță din Bistra!
— Na, să vii cu noi să te spovedeşti! adăogă strajameşterul, făcând un semn patrulei care-l înconjură îndată şi-l scoase din mulțime.
Întâmplarea cu bătrânul însă trecu nebăgată în seamă. Lumea era cu ochii şi cu gândul la cei doi prizonieri. Cloşca, pusese capul în piept, obosit de toate Horia, dimpotrivă, privea cu ochii rătăciți peste mulțimea din ce în ce mai zgomotoasă. Apoi deodată ochii lui se aprinseră de o lucire stranie şi rămaseră pironiți asupra unei ferestre din care se uitau la dânsul două capete de femei. Erau vreo douăzeci de paşi până la fereastră şi totuşi vedea bine ochii mari şi umezi în care simțea căldura domniței de odinioară şi care, chiar acuma, îi mângâiau inima şi-l făceau să uite şi suferințele, şi umilințele trecute şi viitoare.
— Mamă, se uită la tine Horia! zise deodată glasul de argint al fetei. Tu nu vezi?... El e cel care ne-a salvat deunăzi, în Bistra, din mâinile iobagilor, nu-i aşa?
— Da, el e... – murmură femeia foarte moale, fără să întoarcă ochii; şi adăogă după o mică pauză, mai domol, mai înduioşată, ca pentru sine: Crăişorul!

CAPITOLUL X – ROATA

Şaptezeci de grăniceri secui porniră în zorii zilei de Anul nou 1785 din piaţa pătrată şi pustie a Abrudului, să escorteze pe Horia şi Cloşca până la Bălgrad. Ningea cu fulgi leneşi, moi, tăcuţi. Cişmele soldaţilor se scufundau în zăpada proaspătă, fără zgomot, parc-ar fi umblat în puf. Numai lanţurile celor doi prizonieri scânceau înăbuşit târându-se.

Ninsoarea nopţii ştersese liniile şeselei. Ofiţerul călare, în capul convoiului, se temea să nu se rătăcească şi la fiecare cotitură oprea să se orienteze, lăsând pe oameni să mai răsufle. Drumul însă era greu, cu urcuşuri repezi. Se făcu amiazi până să ajungă în vârful muntelui şi fără să fi întâlnit măcar un suflet de om. Grănicerii asudau şi înjurau. Un căprar mustăcios îşi blestemă soarta care l-a pedepsit să n-aibă odihnă nici măcar în ziua de Anul nou din pricina unor tâlhari pe care mai bine i-ar fi spânzurat unde i-au prins, în loc să-i poarte cu alai ca pe nişte grofi. Câţiva soldaţi începură să suduie pe cei doi prizonieri, în vreme ce alţii îi compătimeau.

Tocmai seara, pe întunerec, sosiră în Zlatna, rupţi de oboseală. Comandantul garnizoanei încercă să afle de la prizonieri vreo taină deosebită spre a-şi câştiga meritele în faţa comisiei speciale de judecată ce aştepta la Bălgrad.

— Sunt nişte sceleraţi fără pereche! declară ofiţerul când îşi

dădu seama că se trudeşte în zadar.
A doua zi convoiul plecă înainte. Soldaţii, odihniţi, erau mai veseli. Căprarul mustăcios avusese chiar răgaz să facă o coroană de nuiele, în formă de roată, pe care, în momentul plecării, o puse în capul lui Horia, strigând:
— Uite craiul valahilor!
Grănicerii făcură mare haz de gluma căprarului. Până şi ofiţerul râse pe sub mustăţi, încântat de isteţimea oamenilor săi.
Astfel drumul de la Zlatna la Bălgrad, deşi mai lung, îl făcură în mai puţină vreme. Fiind duminecă, prin satele româneşti iobagii se uitau lung după cătanele multe care însoţeau doi bieţi români cu lanţuri la mâini şi la picioare. Căprarul glumeţ însă avea grijă să le explice în batjocură:
— Horia!... Craiul vostru!... Uite, Horia!
Înainte de-a intra în Bălgrad ofiţerul porunci căprarului să arunce coroana din capul prizonierului. Chibzuise în sine îndelung asupra acestei probleme şi, pentru orice eventualitate, hotărî că-i mai bine să se păstreze seriozitatea cuvenită, chiar dacă e vorba numai de un tâlhar valah.
Convoiul trecu pe strada principală a oraşului până în piaţa mare unde o mulţime mânioasă şi gălăgioasă aştepta pe capii ţăranilor. Erau, în afară de gloata obişnuită care cască gura, mai cu seamă mărunţi nobili rurali, fugiţi aci de groaza iobagilor răsculaţi. Umpluseră Bălgradul şi Aiudul cu vaietele şi plângerile lor în speranţa unor despăgubiri care să-i salveze din mizeria în care, cei mai mulţi, se aflaseră înainte de rebelie. Înjurau cumplit, răcneau şi se repezeau asupra convoiului parc-ar fi vrut să sfâşie pe prizonieri împreună cu escorta lor. Mulţimea îi întovărăşi până subt poarta cetăţii unde o gardă militară puternică puse capăt pornirilor răzbunătoare risipind pe gălăgioşi.

Comandantul convoiului decălecă țanțoş în fața pavilionului galben în care se afla generalul. Strânse mâinile câtorva ofițeri, încântat parc-ar fi răspuns la felicitări, şi pe urmă intră să-şi facă raportul.
În mijlocul grănicerilor cei doi prizonieri stăteau zdrobiți de osteneală, nemişcați, privind cu ochii goi care parcă nu vedeau nimica.
După un răstimp, comandantul escortei reapăru însoțit de un ofițer mai bătrân. Prizonierii avură o tresărire ca şi când ar fi fost mulțumiți că a venit sfârşitul. Dar cei doi ofițeri se opriră pe scara pavilionului, vorbind, arătând deseori spre ei şi parcă mai aşteptând ceva. În cele din urmă sosi un grup de soldați să primească pe Horia şi Cloşca. Ofițerul cel bătrân dădu mâna cu cel de la grăniceri, făcu un semn soldaților care înconjuraseră pe prizonieri şi porni cu ei spre poarta pe subt care tocmai intrase convoiul în cetate. Patru oameni încadrară pe Cloşca şi urcară pe parapet până deasupra porții, la celula în care avea să fie instalat împreună cu doi soldați de pază înlăuntru şi alți doi afară.
— Na, Horia, să isprăvim şi cu tine! zise ofițerul întorcându-se singur la soldații ce rămăseseră subt poartă cu crăişorul.
Rostise cuvintele acestea atât de blajin că Horia ridică ochii şi mormăi:
— Dumnezeu să vă dea sănătate...
Porniră înapoi pe drumul măturat de zăpadă, traversând incinta cetății, coborând pe lângă catedrala catolică, până la poarta cea nouă dinspre miazănoapte. Lângă cămăruța corpului de gardă pătrunseră într-un gang întunecos, al temnițelor. Cea dintâi uşă pe dreapta era deschisă, aşteptându-şi omul. Ofițerul intră în celulă, se uită împrejur, la gratiile groase cât brațul, de la ferestruica dinspre şanțul de apărare. I se păru tot în ordine şi zise

scurt către Horia:
— Na, aici...
Doi soldați instruiți rămaseră cu prizonierul, uşa de stejar se închise. Afară ofițerul mai spuse ceva soldaților de pază.
— Of, Doamne, mulțumescu-ți că am ajuns şi aici! murmură Horia suspinând.
Se lăsă în colț, grămadă, parcă picioarele nu i-ar mai fi putut purta trupul. Gemu câteva minute în neştire. Cei doi paznici se uitau la el nedumeriți. Aveau porunci straşnice să nu vorbească nici între ei, nici cu prizonierul. Se plictisiră însă curând, mai ales din pricina gemetelor care nu mai conteneau. Erau saşi. Întâi vorbiră între ei, în şoaptă, să nu-i audă cei de-afară şi să-i pârască. Se simțeau mândri că păzesc pe Horia a cărui faimă umpluse Ardealul până în cele mai proaste cătune. Dar omul nu le făcuse impresia ce o aşteptaseră dânşii. Li se părea slăbuț, neputincios, urât, murdar, pe când ei crezuseră că trebuie să fie o namilă fioroasă care să mănânce numai tocană de carne de ungur şi în fața căruia să înghețe chiar şi cătanele. Ca să-şi astâmpere nedumerirea, unul întrebă:
— Trebuie să fii tare trudit?... Veniți de departe?
— Ba numai de la Zlatna – zise Horia încet, sfârşind cu un oftat.
— Apoi nu-i aşa departe...
— Nu, dar lanțurile aestea... Ş-apoi de-o săptămână suntem tot pe drumuri şi tot prin omăt şi tot flămânzi... Dar aşa ne-a fost scris se vede!
Din gura paznicilor află Horia că împăratul a trimis anume pe nişte grofi şi generali nemți care să-l judece pe dânsul după dreptate şi că nu l-a lăsat pe mâna domnilor ca să-l sfâşie...
Cuvintele acestea fură ca un balsam pentru sufletul lui

Horia. Îşi ascunse bucuria, să nu observe soldaţii, dar inima lui iar se umplu de nădejdi. Cei doi paznici încercară să-l descoase şi ei: dacă-i adevărat că a vorbit cu împăratul, că împăratul i-a poruncit să stârpească pe nobili, cum se spune? Horia dădu răspunsuri în doi peri. De o săptămână toată lumea caută să-i smulgă taine şi lucruri; de-abia s-a putut feri, mulţumindu-se să declare că nu ştie nimic, că n-a văzut nimic...

Un lăcătuş veni mai târziu să verifice cătuşele prizonierului şi să le ajusteze eventual. Paznicii saşi fură înlocuiţi cu doi secui, tineri, morocănoşi, tăcuţi. Horia se ghemui în colţul lui şi se sili să adoarmă.

Nu izbuti să închidă ochii toată noaptea, deşi simţea crâncen oboseala în toate mădularele. Ajuns în sfârşit la o ţintă, gândurile lui, hărţuite fără odihnă vreme de o săptămână, căutau singure să se limpezească, să alunge toropeala, să privească în faţă întâmplările. Era obişnuit să chibzuiască şi să stea de vorbă cu sufletul său.

Din clipa când gornicii l-au surprins în coliba de pe Scorogetul, n-a avut decât un singur simţământ: că aşa trebuia să se întâmple, că numai astfel se putea isprăvi... Se mira în sine cum n-a întrevăzut el de la început acest sfârşit, adică cum nu l-a ştiut lămurit, căci de presimţit l-a presimţit mereu. Şi totuşi nu-i părea rău de ce s-a făcut. Îşi zicea că acuma a ajuns zvonul pretutindeni despre necazurile şi dorurile românilor şi vor trebui să se gândească cei mari să le lecuiască.

La dânsul însă nu s-a gândit deloc şi nici nu s-a întrebat ce-i poate aduce ziua de mâine. Nici măcar visul cu căpitanul iobagilor din poveste nu l-a mai avut. O săptămână încheiată n-a făcut decât să se închidă în sine. La fiecare popas a trebuit să sufere câte-un interogatoriu. Fiecare

ofițeraş se credea îndeajuns de isteț să-i smulgă taine. La Abrud l-au ținut mai toată noaptea cu întrebări şi ademeniri şi cu ghionturi şi cu sudălmi. Colonelul ținea morțiş să aibă şi meritul unui interogatoriu deplin lămuritor, după ce avea izbânda de-a fi reuşit să-i prindă pe amândoi corifeii, în Zlatna l-au pus față în față cu feciorul său Ion, întemnițat acolo de câteva zile. Dar feciorul, ca şi dânsul, nu ştia nimica.

Era sigur că aci, în Bălgrad, va trebui să îndure un nou şir de întrebări înainte de-a i se hotărî soarta. Vestea cu judecătorii trimişi anume de împăratul schimba deodată înfățişarea lucrurilor. Dacă împăratul vrea să facă într-adevăr dreptate, atunci...

Nu îndrăznea să meargă până la capăt cu speranțele, precum până azi n-a mers până la capăt cu gândurile negre. Îşi dădea seama că întâmplările acestea trebuie să aibă o încheiere, că uşa trebuie să se închidă peste ele, dar nu vroia să se gândească la încheiere şi nici nu putea.

În trei zile se obişnui cu temnița. Soldații se schimbau mereu şi, fiindcă se nemereau şi guralivi, afla întâmplările de-afară, nu numai din cetate, dar şi din oraş şi din țară.

Se aşteptase de a doua zi să înceapă procesul sau cel puțin cercetările cu dânsul. N-a început nimic. S-a mirat. O clipă a avut chiar fâlfâiri de noi nădejdi. De la paznici însă a auzit pricina: contele Iankovits, comisarul împăratului însărcinat cu represiunea răscoalei şi cu liniştirea spiritelor, e bolnav în pat, fără sorți de a se face bine mai curând de opt zile...

Peste opt zile, când să înceapă investigațiile, se îmbolnăvi generalul Papilla, ajutorul contelui. Altă amânare.

În sfârşit după trei săptămâni, într-o marți seara, profosul temniței, un strajameşter bine hrănit, anunță pe Horia să ia seama să se curețe frumos că mâine are să meargă la

judecată în fața înaltei comisiuni aulice. Parcă i-ar fi spus că mâine poate să plece acasă, atât de mult se învioră Horia şi toată noaptea, ca un copil, se gândi cum să se prezinte mai bine înaintea judecății. Spre mulțumirea lui, strajameşterul îi trimise dimineața un soldat să-l radă şi să-l tundă, ca să nu se sperie comisia de mutra lui sălbătăcită.

În clipa când intră în sala de judecată şi când văzu pe contele Iankovits simți deodată că orice speranțe sunt de prisos şi să sfârşitul nu poate aduce decât moartea cea mai crâncenă. Nimica nu-i îndreptățea simțirea aceasta ciudată. Sala era caldă, prietenoasă. La un birou scump, încărcat cu hârțoage, şedea un domn bătrân, cărunt şi la păr şi la mustăți şi la barbă, cu o privire liniştită, aproape binevoitoare. Lângă el, în picioare, un general uscățiv, înalt, sever ca înfățişare, dar blând la vorbă. Horia auzise despre el, în închisoare, că ar fi chiar român. Amândoi îl priviră lung, cu o vădită curiozitate. În vreme ce la altă masă nişte scriitori îi verificau semnalmentele, domnii vorbiră chiar despre dânsul: contele Iankovits observa că n-are deloc o înfățişare banditească, cum se aştepta după povestirile lumii; dimpotrivă i se părea inteligent şi simpatic.

— Altfel nici n-ar fi putut avea influență asupra poporului – adăogă contele bătrâneşte, ca o explicație pentru sine.

Interogatoriul începu îndată. Generalul îi punea întrebările şi-i atrăgea mereu atenția să se uite la domnul conte când răspunde.

Tocmai fiindcă avea presimțirea că totul e în zadar, Horia recurse iarăşi la tăgada simplă, încăpățânată. După cel dintâi asemenea răspuns, contele îi spuse aspru că negând nu înseamnă a se apăra. Sunt zeci de martori şi sute de dovezi despre vinovăția lui. Mărturisind sincer, bărbăteşte, în afară că ar fi o atitudine vrednică de un om de treabă, ar

folosi descoperirea adevărului întreg care să înlăture zvonurile murdare ce şi-au făcut drum în lume. Avertismentul fu zadarnic, Horia rămase neclintit la tăgadele lui şi numai când generalul stărui să nu abuzeze de bunăvoinţa comisiei, zise foarte liniştit:

— Apoi, măria voastră, eu aş vrea să vorbesc cu înălţatul împărat ca să-i spun tot din fir în păr, că majestatea sa ne cunoaşte necazurile şi nevoile!

Amândoi domnii se uitară la el aproape consternaţi. Şi ei, ca toată lumea, cunoşteau zvonul despre complicitatea împăratului. Contele Iankovits îşi redobândi sângele rece şi rugă pe generalul Papilla, care făcea şi oficiul de tălmaci; să întrebe cum îşi închipuieşte acuzatul că majestatea sa s-ar coborî să stea de vorbă cu dânsul acum mai ales când a săvârşit atâtea ticăloşii de s-a spăimântat o ţară întreagă?

Horia însă nu mai răspunse. Cu cât se uita la cei doi domni cu înfăţişarea bună, cu glasurile blânde, cu atât simţea mai lămurit ce trebuie să vie. Ba la sfârşitul audienţei mirosul de carne arsă, care-l supărase odinioară în vis, începu să-i aburească în nări atât de puternic, parcă undeva, aproape, un om ar fi fost prăjit de viu, încât se minuna că nud aude şi vaietele.

Ieşind, în anticameră, dădu ochii cu Cloşcuţ, tuns, ras şi el ca pentru sărbătoare. N-au mai putut schimba nicio vorbă de când au fost prinşi. Se înţelegeau şi din ochi. În privirea lui de-acuma a citit toate gândurile care se frământau în sufletul său.

Peste câteva zile fu chemat din nou în faţa judecăţii, cu noi întrebări şi cu aceleaşi răspunsuri. Horia însă se simţea din ce în ce mai liniştit şi mai împăcat. Din clipa când şi-a dat seama că trebuie să moară, orice grije i-a pierit. Nici de dureri şi nici de moarte nu i-a fost frică niciodată. Ş-apoi îşi

aducea mereu aminte că demult, dinainte de-a fi început a se zbuciuma pentru alții, şi-a zis cu hotărâre că ar îndura moartea cea mai cumplită numai să ştie că astfel s-ar face dreptate şi românilor... Amărăciune ar fi avut doar că pe urma răzmeriței s-ar putea să fie şi mai rău pentru oamenii oropsiți. Dar cumpănind toate bine şi îndelung îşi zicea că mai rău nu poate să fie. Întâi pentru că toate relele au fost încercate pe spinarea românilor şi deci anevoie s-ar putea născoci vreo răutate nouă; pe urmă rebelia a arătat lumii întregi că e o racilă mare aici care nu mai poate dăinui căci altfel focul nu se va stinge de tot niciodată. Poate că va mai fi un răstimp de răstrişte, vor suferi unii ca şi dânsul, dar pe urmă va să vie şi începutul vindecării.

Apoi într-o zi, un soldat paznic îi spuse că a fost prins şi Crişan şi, adus aci, e închis sub clădirea cea veche unde fusese mai de mult garda. Abia sosit, l-au şi chemat la judecată şi ar fi spus tot, verde, fără a tăinui nimica, încât s-au şi speriat domnii de atâta francheță. Despre asta se convinse şi Horia însuşi căci, la a treia ascultare a lui, cum tăgăduia ceva, i se scotea în față mărturisirea lui Crişan. I se părea şi firesc din partea fostului soldat să spună tot ce ştie. Dar dacă ar face şi el astfel, cine ştie ce s-ar întâmpla?

Peste câteva zile însă, ca din senin, fu înştiințat că trebuie să plece undeva. Strajameşterul însuşi nu ştia unde şi pentru ce. Aşa a venit porunca. Şi în ziua de 5 februarie fu pornit, împreună cu Cloşca, subt paza unei escorte de soldați, pe jos, la drum. Tocmai când ajunseră în Vințul de jos înțelese: s-au răspândit zvonuri că Horia se află, ce e drept, în Bălgrad, dar nu în temniță, ci ca oaspe al generalului... Spre a dovedi lumii că Horia şi Cloşca sunt în lanțuri şi tratați cum merită răufăcătorii, contele Iankovits i-a trimis prin satele de pe Mureş, să fie arătați poporului în

halul în care sunt aievea. Aşa apoi au fost purtaţi zece zile de la Vinţ în jos prin Şibot, Binţinţ, Orăştie până la Deva, iar de-acolo înapoi, pe celălalt ţărm al Mureşului, prin Şoimuş, Bobâlna, Geoagiu, Inuri, Vulperu. Pretutindeni iobagii erau chemaţi să vadă pe Horia şi Cloşca în lanţuri ca tâlharii, să le treacă pofta de-a se mai ridica împotriva ungurilor şi a domnilor, oricine i-ar îndemna şi ori cu ce i-ar ademeni...

Pe drum, în vreme ce erau batjocoriţi în faţa oamenilor, Horia totuşi a auzit că tocmai în ziua când i-a pornit pe dânşii de la Bălgrad, în Zlatna a fost o sărbătoare mare ca să răsplătească stăpânirea pe cei şapte care l-au prins pe dânsul şi pe Cloşca. A fost chiar guvernatorul ţării şi le-a împărţit câte optzeci de galbeni fiecăruia şi le-a mai dat hrisov că pe viitor sunt scutiţi de iobăgie. De asemenea a mai dăruit treizeci de galbeni şi o medalie protopopului Adamovici care l-a prins pe Ursu Uibaru. Au fost aduşi oameni la serbarea aceasta din toate comitatele de prinprejur şi din toate satele care au luat parte la răscoală, ca să se minuneze cu toţii cum sunt răsplătiţi cei credincioşi cârmuirii.

— Aşa or fi chemaţi oamenii şi când m-or omorî pe mine ca să vadă cum sunt pedepsiţi cei care umblă după dreptate – îşi zise Horia.

De-abia se aşează din nou în celula lui că un paznic îi şi spuse cum că Crişan s-a spânzurat în temniţă cu curelele de la opinci, că s-au făcut cercetări să se afle cum s-a putut întâmpla aşa ceva şi că strajameşterul a şi fost pedepsit foarte aspru pentru că nu i-a pus de pază şi înlăuntru.

— la seama, să nu faci şi tu vreo poznă d-astea că-i vai de sufletul nostru! încheie soldatul, înfricoşat, dar cu un zâmbet omenesc.

De altfel Crişan nici aşa n-a scăpat de pedeapsă, căci a fost osândit să fie târât afară din cetate şi acolo trupul lui să fie tăiat în patru bucăţi care să se puie pe roate, în satele unde a făcut mai multe fărădelegi. Şi osânda s-a împlinit întocmai, acum trei zile.

Horia îşi cunoştea de-acuma soarta şi o aştepta tot atât de liniştit. În temniţele din Bălgrad ştia că se mai află peste o sută de oameni închişi, mai cu seamă dintre cei ce au fost fruntaşii rebeliei. Cu cât va fi mai crâncenă osânda lui, cu atât poate să scape mai uşor ceilalţi.

Mai fu ascultat de trei ori, confruntat cu mulţime de oameni – şi se mărgini mereu a răspunde că nu ştie nimica. A şasea oară când fu chemat, i se spuse că e pentru ultima oară. Din nou generalul îi ceru să spuie adevărul căci numai aşa poate nădăjdui să aibă o pedeapsă mai blândă; tăgada lui va fi socotită ca o ticăloşie mai mult peste cele ce le-a săvârşit, precum s-a dovedit din sutele de mărturii ale unor oameni de treabă cât şi ale complicilor lui. Mai dârz ca oricând, Horia repetă că e nevinovat, nu ştie nimica, n-a făcut nimic. Atunci contele Iankovits se ridică în picioare, urmat de toţi cei prezenţi, şi declară solemn că acuzatul Ursu Nicula zis Horia va fi judecat şi condamnat ca tulburător al ordinei publice dacă nu va aduce dovezi puternice de nevinovăţie faţă de mărturiile grave ce s-au ridicat împotriva lui în cursul procesului. O clipă Horia îngălbeni ca şi când s-ar fi aflat înaintea călăului. Apoi răspunse potolit:

— Dovezi împotriva mărturiilor nu pot aduce, dar vinovat nu mă simt cu nimica, iar pentru rebelia care s-a întâmplat mă rog în genunchi la măria voastră să-mi îngăduiască să vorbesc cu înălţatul împărat...

Enervat, contele porunci să fie scos afară acuzatul şi nici să nu se mai facă menţiune în procesul-verbal despre cererea

lui necuviincioasă şi ofensatoare pentru maiestatea sa.
Peste două zile, în după-amiaza de 26 februarie, trupele cetății fură înşirate în faţa pavilionului gărzii, Horia şi Cloşca, încadraţi de câte patru soldaţi, fură aduşi în faţa trupelor, apoi generalul coborî, înconjurat de ofiţeri, şi trâmbiţele sunară prelung. Generalul făcu un semn, un ofiţer ieşi în faţa acuzaţilor şi le citi nemţeşte osânda. Era ger mare şi osânda lungă. Ca să nu înghețe degetele soldaților pe arme, generalul întrerupse citirea o clipă şi îngădui trupelor să asculte în repaos urmarea. Apoi maiorul Ortmayer, cel la care fusese odinioară Cloşca după dreptate, scoase din buzunarul mantalei o foaie de hârtie şi, apropiindu-se de cei condamnaţi, le citi sentința şi pe româneşte ca să o priceapă. Amândoi ascultară neclintiți, privind numai foaia de hârtie din mâna ofițerului. Când ajunse spre sfârşit, maiorul ridică glasul:
„Prin urmare Horia, altfel numit şi Ursu Nicula, şi Ion Cloşca, dovediți a fi pe de o parte răufăcători cumpliți care au săvârşit omoruri şi prădăciuni, iar pe de altă parte turburători îndrăzneți ai liniştei şi siguranței publice, în conformitate cu Codul penal theresian, articolul 62 despre turburări şi răzvrătiri, şi articolul 90, despre tâlhării, pentru crimele acestea vor fi duşi la locul obişnuit de supliciu şi acolo li se vor frânge cu roata toate membrele corpului, începând de jos în sus, anume întâi lui Ion Cloşca şi apoi lui Horia altfel numit şi Ursu Nicula, şi în acest chip vor fi trecuți din viață la moarte; trupurile lor se vor despica şi tăia în patru bucăți, capul şi părțile corpului urmând a fi puse pe roate la încrucişări de drumuri în comunele unde au săvârşit cruzimile cele mai scelerate, iar inimile şi intestinele lor vor fi îngropate în locul supliciului.
Sentința aceasta s-a dat la 26 februarie 1785 ca o pedeapsă

mult meritată pentru ei, iar pentru alții asemenea lor ca să o aibă drept pildă şi înfricoşare."
— Aţi înțeles? întrebă pe urmă maiorul.
— Înțeles – răspunseră amândoi deodată şi parcă cu acelaşi glas slab.
Generalul făcu alt semn. Trâmbițele sunară iarăşi. Osândiții fură duşi în celulele lor, trupele se retraseră în cazărmi şi în curtea cetății se făcu linişte.
Horia nu simțise frigul cât a ținut citirea osândei. Numai când s-a pomenit iar în celula lui, i s-a părut că se înăbuşă de căldură. S-a aşezat jos, tăcut, fără să se uite măcar la cei doi soldați care îl compătimeau. Nu-şi mai aducea aminte din sentință nimica, parcă ar fi auzit cuvinte străine, fără înțeles. În suflet însă simțea tot şi, ca să-şi aline sfâşierea, începu să morfolească rugăciuni, închinându-se mereu şi bătând mătănii. Murmura vorbele, dar în inima lui ruga pe Dumnezeu numai să-i dăruiască puterea şi tăria să îndure tot ce va veni fără frică şi fără cutremur, aşa precum a îndurat toate până azi.
Apoi spre seară îşi redobândi liniştea, atât de mult că paznicii vorbiră cu dânsul despre moartea lui ca şi când ar fi fost vorba de ceva obişnuit şi chiar fără însemnătate. Un soldat îi spuse că, de vreo două luni, a venit la Bălgrad un călău foarte iscusit, anume Grancea Rokoczy care a fost înainte călău oficial la Sebeş. Se zice că a fost adus înadins pentru că va avea mult de lucru aici cu rebelii şi va putea câştiga mai bine; de-aceea şi-a luat şi doi ucenici, de asemenea învățați în toate tainele şi apucăturile meseriei. Horia recunoscu că un călău bun e mare lucru, deoarece s-au văzut întâmplări când osânditul n-a putut fi omorât din pricina călăului care nu-şi cunoştea meşteşugul cum trebuie... Soldații, feciori tineri, mărturisiră că ei n-au văzut

încă nicio execuție cu roata, ba unul din ei nu văzuse niciun fel de execuție, nici măcar o tragere în țeapă. Horia, umblat prin lume, le povesti o întâmplare cu unul frânt cu roata la Cluj, demult... Povestirea lui făcu pe un paznic să exclame:
— Doamne, măcar de-aş fi de serviciu şi în ziua execuției!
Exclamația parcă-i dezmetici pe toți trei. Toți îşi aduseră aminte că e vorba de moartea unuia dintre ei şi se ruşinară. Nu mai zise nimeni nimica şi convorbirea se încheie cu oftări. Întâi oftă Horia, apoi paznicii pe rând...
A doua zi, pe la amiazi, veni în celula lui Horia preotul Nicolae Rațiu. Horia îl cunoştea deşi nu-l mai întâlnise de câțiva ani. Era popa din Maerii Bălgradului, vestit ca om sfânt şi de omenie. Văzându-l acuma, io se cutremură: poate că a sosit clipa şi încă nu i-au spus... Preotul îl linişti cu minciuna pioasă că nu se ştie încă ziua cea grea, deşi el ştia bine că pentru mâine dimineață a fost hotărâtă execuția. Totuşi, fiindcă viața îi atârnă azi numai de un fir de păr, a venit, cu îngăduința mai-marilor, să-i fie de ajutor şi să-i culeagă dorințele cele din urmă, cum se cuvine creştineşte. Sufletul lui Horia se înmuie în fața preotului. Şi, după ce îi ascultă cuvintele de îmbărbătare, întocmiră împreună testamentul astfel:
„Horia Vasilie, policra Nicula Ursu. Anii vieții sale 54. Muierea lui Ilina, feciori: Ion 14, Luca 6 ani. La toate cele nu ştie nimic. Oamenii care l-au prins: Măties Nuțu, Măties Onu, frate-său Gheorghie, Trifu Ştefan, a lui Neagu Andrei doi feciori, Simion cu frate-său; îi iartă cu toată inima. Nicula Ion a neamțului, meşterul care a făcut biserica în Țîzeri, 44 de florinți am fost chezaş şi eu am plătit la fibirău din Zam, numele lui Sambo Dănilă. La Şuteu Toader din Ciucea, şi şade la Țîzeri, 10 florinți, şi mi-au dat 10 horgoşi şi au mai rămas 6 şi 2 marieşi. Satului Ciucea am fost dator

170 florinți, pe mine au căzut banii groşilor 22 florinți şi i-am dat în mâna lui Petrişor Luca, fiind birău, şi într-a lui Brudaşcă Mihai fiind față Ciuceanu Toader; în casa mea i-am dat banii pe deplin. Iară din banii cosirii au fost pe mine şi pe Florea 10 florinți, şi au luat de pe mine 14 florinți Petrişor Luca; acei 10 florinți am fost pe cosire, iară cei 4 florinți să meargă pe cei 18 groşi, şi 2 cărți, care am dați 6 florinți să meargă acolo. Cu alta nu mai sunt dator nici la groşi, nici la cosire. Cartea care iaste de la înălțatu împărat se află la Nicula Petre şi la Nicula Cîrstea, tipărită pe 7 coale pentru biserici, nemțeşte, greceşte şi serbeşte.

Aceste mai sus scrise am primit din gura lui Eu Popa Nicolae Raț, paroh, Maerii Bălgradului, neunit."

După plecarea preotului, Horia se simți mai singur ca totdeauna în viață. Soldații de pază păreau muți, nu mai vorbeau nici între ei, nici cu dânsul. Un răstimp nu băgă de seamă, dar când îşi dete seama, fu cuprins de groază aşteptând din moment în moment să vie cineva şi să-i poruncească să meargă la moarte. Numai seara se mulcomi, mai ales când un paznic nou spuse, pe nemțeşte, tovarăşului său că împăratul poate să ierte chiar pe cel mai mare criminal şi să-i dăruiască viața.

Măcină toată noaptea cuvintele soldatului parc-ar fi fost cuvinte de evanghelie. Adormi tocmai spre ziuă şi numaidecât se visă la nunta lui Petre Nicula, în Vidra, care a ținut trei zile cu chef mare, cu, veselie rară de până şi Horia s-a îmbătat leucă. Prin somn mormăia şi râdea atât de tare parc-ar fi fost treaz, de se minunară şi paznicii.

Dis-de-dimineață un lăcătuş, însoțit de un căprar semeț, veni să-i scoată lanțurile de la mâni şi de la picioare. În vreme ce lăcătuşul lucra bombănind, Horia întrebă:

— Aşadară azi are să fie...?

— D-apoi altfel de ce ți-ar lua fiarele? se răsti căprarul ursuz. Azi, azi! Poți să şi zici ocinaşele!
— Na, bine – mumură Horia liniştit, parc-ar fi fost vorba de altceva.
Peste vreo două ceasuri se ivi popa Nicolae, dar acuma cu patrafirul după cap. Horia îngenunchie fără să mai aştepte vreo vorbă şi ascultă pierdut rugăciunile pe care preotul le spunea mai limpede ca totdeauna, încât fiece cuvânt îi cobora în inimă şi în acelaşi timp i se tipărea în minte ca şi când ar fi vrut să rămâie acolo în vecii-vecilor.
— Na, hai să mergem că ne aşteaptă ceilalți! zise apoi deodată preotul, dar din pricina emoției, cu un glas atât de lumesc parcă l-ar fi poftit la o plimbare de plăcere.
Un soldat deschise uşa şi ieşiră în gang unde Horia îşi aduse aminte că nu şi-a luat căciula. Cellalt paznic însă i-o puse în cap, strâmb.
— Şi dacă mergeam fără cuşmă, tot acolo-i – zise dânsul foarte încet, încercând să zâmbească, dar oprindu-se înfricoşat de ceva.
Subt poartă, în mijlocul unui grup de soldați, stă tea Cloşca, cu obrajii pământii şi, în ochi, cu o privire care nu se dumirea deloc.
Un glas ascuțit țipă o comandă scurtă. Soldații înțepeniră, apoi se înşirară astfel că preotul rămase la mijloc între cei doi osândiți. Altă comandă scăpără şi convoiul se puse în mişcare, ieşind pe poartă afară. Drumul cotea la stânga îndată, pe lângă şanțul cetății, foarte puțin întrebuințat, zăpada de-abia era bătătorită şi desigur numai de o trupă de soldați care o fi plecat să păzească ordinea în cursul execuției. După ce ocoliră zidurile de apărare, se abătură pe alt drum, mai umblat, pe care însă îl părăsiră curând, apucând pe coasta lină ce se prelungeşte spre miază-zi până

în dreptul porții celei mari a cetății.
Toată coasta era plină de oameni. Convoiul condamnaților înainta greu spre colina unde se ridicase eşafodul. Două cordoane de soldați însemnau calea de urmat. Din mulțime porniră glasuri duşmănoase, sudălmi, blesteme. Se văzură şi pumni strânşi amenințând pe cei ce mergeau la moarte.
Aproape tot oraşul Bălgrad năvălise să vadă execuția celor doi capi ai rebeliei. Contele Iankovits, omul împăratului, poruncise comitatelor vecine să trimită din fiece comună câte şase țărani la Bălgrad, ca să se îngrozească şi să nu se mai gândească la răzvrătiri. Din patru sute nouăsprezece sate fură astfel aduşi două mii cinci sute cincisprezece români la moartea crăişorului lor. Mai mulți erau însă orăşenii, veniți de bună voie, dornici de spectacolul chinurilor. Căci mulțimea care înconjura eşafodul în dimineața de luni, 28 februarie 1785, se zicea că a fost de peste şase mii de oameni.
Pe o estradă de câțiva stânjeni pătrați se vedea de departe călăul în costum roşu, învârtindu-se de ici – colo, dând porunci ucenicilor, rotindu-şi privirile asupra mulțimii, mândru că toți ochii îl urmăresc cu înfrigurare. Soldați cu baioneta la armă înconjurau estrada la câțiva paşi de jur împrejur, ca să oprească apropierea curioşilor sau a furioşilor şi să asigure solemnitatea evenimentului. Câțiva ofițeri şi câteva persoane deosebit' de simandicoase erau înlăuntrul cordonului militar.
Cu cât convoiul condamnaților se apropie cu atât enervarea lumii sporeşte. Comisarul execuțiunii, maiorul Ortmayer, e foarte agitat şi aruncă priviri mânioase mulțimii gălăgioase. Îi vine mereu să răcnească sa se facă tăcere, dar nu îndrăzneşte, fiindcă nu-şi aduce aminte că în regulamente să fie vreo dispoziție de acest fel. Spre mulțumirea lui însă

în clipa când condamnații cu preotul se opresc lângă cele trei trepte şi când el se urcă pe estradă, toată lumea amuțeşte parcă s-ar fi umplut de spaimă. În liniştea aceasta glasul lui se aude bine până departe:
— Ion Cloşca, frângerea cu roata, de jos în sus!.. Călău, fă-ți datoria!
Călăul răspunde printr-un salut milităresc, ca să-şi dea mai multă importanță, apoi se apropie de condamnați şi zise pe româneşte:
— Ion Cloşca, vino încoace!
Auzindu-şi numele, Cloşca se smulge de lângă preot, uitând să mai sărute crucea, şi urcă cele trei trepte pe estradă, închinându-se repede de mai multe ori, cum obişnuia să facă dumineca, în biserică, în fața icoanelor.
Toaleta execuției însă trebuie să dureze: până să-l dezbrace, până să-l întindă pe podele, până să-i lege mâinile, picioarele, corpul, ca să nu poată face nici o mişcare – mulțimea îşi pierde răbdarea, mai ales că şi călăul, spre a-şi dovedi meşteşugul, face exces de meticulozitate şi se mai şi opreşte să se înjure pe țigăneşte cu ucenicii. În cele din urmă însuşi ofițerul comisar al execuției îi ordonă să se grăbească.
O nouă tăcere se face în clipa când călăul pune mâna pe roata mare ce stătuse răzimată de stâlpul din mijloc. Toate respirațiile se opresc. Călăul se apropie, potriveşte roata perpendicular deasupra picioarelor condamnatului întins jos şi imobilizat, o ridică cu amândouă mâinile puțin şi apoi loveşte cu ea scurt glezna dreaptă. Zgomotul osului zdrobit instantaneu e acoperit de un răcnet prelung ce izbucneşte din pieptul lui Cleşca. Muşchii corpului legat cu sfori şi cu curele se strâng şi se întind ca nişte râme. Îndată ce gemetele slăbesc puțin, călăul repetă lovitura asupra gleznei

stângi. Apoi, treptat şi pe rând, fluierile, genunchii...
Horia privea cu ochii ieşiți din orbite, neclintit, fără o mişcare pe față şi fără o lacrimă. Preotul Nicolae Rațiu îl ținea cuprins pe după gât cu brațul, murmurând rugăciuni şi agitând crucea cu mina liberă. Crăişorul însă uitase de tot pe preot. În clipa când călăul strigase pe Cloşca, el i-a zis:
— Doamne-ajută, frate Cloşcuț!
Cloşca n-a auzit. Poate că nici popa. Şi privind tortura fratelui său de cruce, în mintea lui Horia nu mai era decât gândul că nu şi-a luat rămas bun de la dânsul şi că de aceea suferă atât de mult până să moară. Gândul îi umbla prin creieri ca o muscă într-o casă pustie, alergând de ici-colo, fără preget şi fără astâmpăr şi fără odihnă. Ochii lui mari însă vedeau numai roata, neobişnuită, părându-i-se uriaşă, făcând mişcarea de lovire aspră parcă singură, ca un monstru apocaliptic..
Spectatorii mai apropiați se obişnuiră cu țipetele osânditului, care de altfel deveneau tot mai neputincioase, şi numărau loviturile pentru a vedea câte suportă şi a judeca abilitatea călăului. După a patra lovitură, cineva strigă:
— Moare!
— Nu se poate!... Simplu leşin!... Călăul nu-i cârpaci, e meşter!
Şi asemenea controverse deveniră mai vehemente şi mai zgomotoase cu cât se înmulțeau loviturile.
Aproape un ceas ținu uciderea lui Cloşca. Douăzeci şi una de lovituri i-au zdrobit oasele pe rând până ce şi-a dat sufletul. Şi meritul călăului a fost că până la ultima lovitură, osânditul a putut geme şi deci a simțit durerea, satisfăcând pe deplin dorința judecătorului de-a aplica moartea cea mai crâncenă.
— Horia, altfel numit şi Ursu Nicula!

Ofițerul numai atâta strigă. Şi Horia, cu un cutremur scurt, îşi reveni deplin. Sărută crucea, se închină, sărută şi mâna preotului şi zise:
— Doamne iartă-mă şi ajută-mă!
Apoi urcă pe estradă fără şovăire, cu capul sus, liniştit, parc-ar fi mers la cuminecătură. Apariția lui pricinui o rumoare în mulțime:
— Horia! Horia! Horia!
Sute de buze şopteau în acelaşi moment numele lui, cu intonații diferite, cu simțăminte felurite. Înfățişarea bărbătească şi liniştea cu care păşea în fața morții uimi pe toată lumea. Maiorul Ortmayer baremi îi urmări fiece mişcare cu o curiozitate admirativă.
Popa Nicolae Rațiu tremura în tot corpul, ținea crucea întinsă înainte, parcă să o vadă Horia, şi bolborosea tot mai repede rugăciuni. Pe frunte îi răsărise broboane de sudori şi inima îi tremura şi se zvârcolea în piept.
Deodată omul roşu puse iar mâna pe roată. Lovitura zdrobi fluierul drept. Durerea fu atât de cumplită că Horia nu-şi putu stăpâni un țipăt zguduitor. Popa, cu degetele înțepenite pe cruce, cu ochii la călăul cu roata, cu urechile sfâşiate de urletul durerii, se prăbuşi grămadă, leşinat.
Țipătul însă se curmă brusc, parcă Horia, cu o sforțare supremă, ar fi vrut să arate că nu se lasă biruit de durere şi că vrea s-o înfrunte fără crâcnire precum a socotit totdeauna.
Ofițerul execuției observă gestul. Moartea lui Cloşca fusese prea chinuită şi deci a putut satisface şi pe cei mai vindicativi. Făcu deodată semn călăului să aplice lovitura de grație.
Roata se ridică repede şi căzu a doua oară, fără a mai stârni vreun geamăt. Crăişorul, cu pieptul sfărâmat, era mort.

Spectatorii din preajma cordonului de soldați iar încep discuția: a murit sau a leşinat? Când în sfârşit din înfățişarea călăului se înțelege că Horia a murit, glasuri încrucişate încep să protesteze:

— Cum se poate să fi fost executat aşa de repede?... Cel puțin un ceas ar fi trebuit să-l torture!... Nelegal!... Părtinire!...

Maiorul se înfurie. Printre protestatori zăreşte un domn mustăcios, în uniformă de funcționar. Se repede la dânsul:

— Ce nu-ți place dumitale?

— Ați procedat nelegal, domnule maior! strigă funcționarul ungur cu ochii roşii. Asta e inadmisibil!... Asta e bătaie de joc față de nația maghiară!

— Aşa? se indignează ofițerul. Căprar! Pune mâna pe domnul! L-am arestat!... Patru soldați!

Funcționarul mormăie ceva, încearcă să răstălmăcească ce-a spus. Maiorul întoarce spatele.

Un moşneag de pe la Mogoş, văzând pe domnul ungur între baionete, şopteşte feciorului său:

— Of, măcar aşa să ne mai sărăm şi noi sufletul! Dumnezeu să-i dea sănătate maiorului că tare-i om de omenie şi cu dreptate!

Grupul de ofițeri felicită pe maior pentru lovitura de grație ce a ordonat-o.

— Cel ce primeşte moartea atât de liniştit, orice ar fi greşit, e un om! murmură un locotenent foarte tânăr.

— Un om?... Mai mult decât un om! zise maiorul cu ochii umezi.

CUPRINS

1. Crăişorul Horia
2. CAPITOLUL I – ÎNĂLŢATE ÎMPĂRATE!
3. CAPITOLUL II – VINE HORIA CU PORUNCI!
4. CAPITOLUL III – DE LA ANA LA CAIAFA
5. CAPITOLUL IV – CU VOIA ŞI PORUNCA ÎMPĂRATULUI!
6. CAPITOLUL V – HAI, FECIORI!
7. CAPITOLUL VI – A NOASTRĂ-I LUMEA!
8. CAPITOLUL VII – CUMPĂNA
9. CAPITOLUL VIII – VIN CĂTANELE!
10. CAPITOLUL IX – IUDA
11. CAPITOLUL X – ROATA